

RIGORÓZNÍ PRÁCE

**PRÁVNICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY
KATEDRA OBČANSKÉHO PRÁVA**

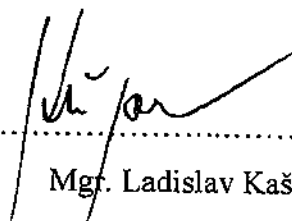
**ROLE INSTITUTU NEÚČINNOSTI PRÁVNÍCH ÚKONŮ PŘI
NAPLŇOVÁNÍ ÚČELU KONKURSU**

Zpracovatel rigorózní práce: Mgr. Ladislav Kašpar

Rigorózní práce byla odevzdána v listopadu 2007 a vychází ze stavu právní úpravy platného v tomto měsíci.

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ:

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci zpracoval samostatně a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

.....

Mgr. Ladislav Kašpar

OBSAH:

ÚVOD	1
1. KONKURNÍ ŘÍZENÍ	4
1. 1. Pojem konkursního řízení	4
1. 2. Historický vývoj právní úpravy konkursu na území současné České republiky	7
1. 3. Právní úprava konkursu dle zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání	8
1. 4. Právní úprava konkursu dle zákona č. 128/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon)	10
2. ÚČEL KONKURSU	21
2. 1. Účel konkursu	21
2. 2. Princip poměrného uspokojení konkursních věřitelů	23
2. 3. Pojem a obsah konkursní podstaty	25
3. NEÚČINNOST PRÁVNÍCH ÚKONŮ	37
3. 1. Obecná charakteristika institutu neúčinnosti právních úkonů	37
3. 2. Neúčinnost právních úkonů na základě uplatnění odporovatelnosti	39
3. 3. Neúčinnost právních úkonů ze zákona	47
3. 4. Historický vývoj úpravy neúčinnosti právních úkonů v českém právním řádu	49
3. 5. Neúčinnost právních úkonů v návrhu nového občanského zákoníku	53

4. PRÁVNÍ ÚPRAVA NEÚČINNOSTI PRÁVNÍCH ÚKONŮ ZA KONKURSU	56
4. 1. Obecně o neúčinnosti právních úkonů za konkursu	56
4. 2. Neúčinnost právních úkonů za konkursu podle konkursního řádu z roku 1931	59
4. 2. 1. Obecně o neúčinnosti právních úkonů za konkursu	59
4. 2. 2. Neúčinnost právních úkonů za konkursu nastávající ze zákona	60
4. 2. 3. Neúčinnost právních úkonů za konkursu na základě uplatnění odporovatelnosti	61
4. 3. Neúčinnost právních úkonů za konkursu dle zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání	66
4. 3. 1. Neúčinnost právních úkonů na základě uplatnění odporovatelnosti za konkursu	66
4. 3. 2. Neúčinnost právních úkonů za konkursu nastávající ze zákona	74
4. 4. Neúčinnost právních úkonů za konkursu dle zákona č. 128/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení.....	97
4. 4. 1. Neúčinnost právních úkonů za konkursu na základě uplatnění odporovatelnosti.....	97
4. 4. 2. Neúčinnost právních úkonů za konkursu nastávající ze zákona	109
 ZÁVĚR	 113

ÚVOD

Za téma své práce jsem si zvolil rozbor úlohy, kterou v českém platném právním řádu plní právní úprava institutu neúčinnosti právních úkonů při naplňování funkce konkursu.

Přitom mám na zřeteli skutečnost, že právní úprava konkursu zahrnující v sobě právní úpravu neúčinnosti za konkursu má v právním řádu platném na území současné České republiky dlouhodobou tradici, jež sahá až do dob existence Rakousko-Uherské monarchie. Z toho důvodu jsem se rozhodl věnovat určitý prostor v rámci své práce stručným komentářům týkajícím se právní úpravy konkursu v době po vzniku samostatného Československého státu v roce 1918, a to zejména po přijetí konkursního řádu v roce 1931. Z téhož důvodu věnuji celou jednu z kapitol pojednání o právní úpravě neúčinnosti právních úkonů za konkursu platné ve zmíněném období.

Platnost stávající právní úpravy konkursu včetně právní úpravy neúčinnosti právních úkonů za konkursu (viz zákon č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání) se chýlí ke konci, a to v důsledku přijetí zcela nového právního předpisu, jehož předmětem je mj. i právní úprava konkursu spolu s neúčinností právních úkonů za konkursu, jenž nese označení jako zákon č. 128/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (zkráceně pojmenovaný jako insolvenční zákon). Tato nová právní úprava konkursu má dle svého platného znění nabýt účinnost ke dni 1. 1. 2008; k tomuto datu dle zrušujících ustanovení nového zákona zanikne platnost výše uvedeného stávajícího zákona. Nicméně dle přechodného ustanovení nového zákona platí, že dosavadní právní předpisy se použijí pro konkursní a vyrovnací řízení zahájená před účinností uvedeného zákona. S ohledem na nastávající velkou změnu v oblasti právní úpravy konkursu jsem do své práce zařadil několik obecných poznámek týkajících se této nové úpravy a vedle toho též jednu celou kapitolu zasvěcenou právní úpravě neúčinnosti právních úkonů za konkursu, jejíž komplexní úpravu tento předpis s výše uvedenou účinností zavádí.

Práce je vedle úvodu a závěru členěna do čtyř částí. V první části se věnuji stručnému vymezení pojmu konkurs. Dále jsem do této části zařadil i stručné shrnutí historického vývoje právní úpravy konkursu v právním řádu bývalého Československa a současné České republiky, přičemž jsem se pozastavil nad základními změnami, jež ohledně právní úpravy konkursu přinese výše zmíněný insolvenční zákon.

V části druhé se zabývám vymezením účelu konkursu, jež spočívá zejména v poměrném uspokojování pohledávek věřitelů dlužníka. S vymezením účelu konkursu

bezprostředně souvisí právní pojmy, jako je princip poměrného uspokojení věřitelů a konkursní podstata, jimž je z tohoto důvodu též věnován prostor.

Předmětem části třetí je obecné pojednání o institutu neúčinnosti právních úkonů v českém právním řádu, tj. i mimo právní úpravu konkursu. Vedle platné právní úpravy tu lze nalézt i stručný historický vývoj právní úpravy tohoto institutu v právních řádech platných na území dnešní České republiky od roku 1884, kdy byl přijat odpůrčí zákon, upravující poprvé komplexně neúčinnost právních úkonů za konkursu a mimo konkurs. Předmětem této části je zejména vymezení samotné podstaty institutu neúčinnosti právních úkonů, právních následků spjatých se vznikem neúčinnosti právního úkonu a právních prostředků směřujících k jejímu založení. Základem systematiky pojednání o právní úpravě neúčinnosti právních úkonů v této části, a dále též v celé této práci, je členění na neúčinnost nastávající na základě uplatnění tzv. odporovatelnosti, tj. na základě domáhání se neúčinnosti právního úkonu cestou odpůrčí žaloby u soudu, a vedle toho dále na neúčinnost, jež nastane bez dalšího ze zákona, tj. okamžikem splnění zákonem daných podmínek bez nutnosti domáhat se vyslovení neúčinnosti u soudu.

Samotná právní úprava neúčinnosti právních úkonů za konkursu je předmětem čtvrté části, jež je pomyslným těžištěm této práce. Právní úpravou neúčinnosti právních úkonů za konkursu je přitom myšlena právní úprava, již lze aplikovat výlučně v případě právních úkonů dlužníka, na jehož majetek byl prohlášen konkurs, resp. byl podán návrh na jeho prohlášení. Neúčinnost právních úkonů za konkursu přitom nastává za podmínek, jež se do určité míry odchyľují od podmínek vztahujících se k neúčinnosti aplikované mimo konkurs. Dále se právní úprava neúčinnosti právních úkonů za konkursu od obecné právní úpravy neúčinnosti právních úkonů v určité míře liší i následky, jež tato speciální právní úprava neúčinnosti vyvolává, a to zejména ve vztahu ke způsobu nakládání s majetkem, jenž je předmětem neúčinných právních úkonů. Příčinou je specifická funkce konkursu při uspokojování pohledávek věřitelů a s tím související specifické potřeby, které konkurs pro splnění svého účelu vyžaduje. Neúčinnost právních úkonů za konkursu je tradičně upravena právními předpisy, jejichž předmětem je úprava samotného konkursu. Platný konkursní zákon (zákon č. 328/1991 Sb.), jenž podpůrně odkazuje na použití občanského zákoníku, je tak v tomto ohledu spíše výjimkou (v historii byla neúčinnost za konkursu upravena taktéž mimokonkursním předpisem, a to odpůrčím zákonem z roku 1884; tento stav trval až do přijetí konkursního řádu z roku 1914).

Základ části třetí tvoří analýza platné právní úpravy neúčinnosti právních úkonů za konkursu, tj. úpravy obsažené ve zmíněném zákoně č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání.

Této úpravě předcházela právní úprava platná od roku 1931, jež byla zrušena přijetím občanského soudního řádu v roce 1950, kdy nastala v úpravě konkursu čtyřicetiletá pauza trvající až do přijetí platného konkursního zákona. Neúčinnosti právních úkonů za konkursu platné na území bývalého Československa v letech 1931 – 1950 je v části třetí věnována samostatná kapitola. S ohledem na nadcházející účinnost zcela nového v konkursního právního předpisu, výše zmiňovaného, jež obsahuje komplexní úpravu neúčinnosti právních úkonů za konkursu, věnuji samostatnou kapitolu i této nové právní úpravě.

1. KONKURSNÍ ŘÍZENÍ

1. 1. POJEM KONKURSNÍHO ŘÍZENÍ

V právní a hospodářské praxi dochází k určitým situacím, při nichž porušení práv či nesplnění povinností není přiměřené postihnout obvyklými procesními prostředky. K nim patří především stav, při němž dlužník má závazky vůči řadě věřitelů a není v jeho reálných možnostech, aby je všechny splnil. Tento stav bývá označován jako úpadek, bankrot, insolvence či krída a v právních řádech bývá přesně definován.¹

Potřeba jiného než standardního procesního řešení při úpadkových situacích počala být pocítována zejména v souvislosti s rozvojem tržních vztahů. Vznikl tak nový druh procesu – řízení konkursní. Je charakteristický tím, že při něm jde o to, aby v jednom řízení byly uspořádány majetkové poměry mezi všemi dotčenými účastníky a aby přitom všichni věřitelé jednoho dlužníka, který je v úpadku, byly uspokojeny relativně rovnoměrně a spravedlivě.²

Konkursní řízení se stalo součástí právního řádu nejdříve v italských renesančních městech a ve Španělsku v téže době. V 19. století dochází k plnému rozvoji konkursu a jeho úprava zdomácněla prakticky ve všech právních řádech.

Vedle konkursu patří k procesnímu řešení úpadku také vyrovnání, které se vyvíjelo společně s ním a znamenalo jeho doplnění.³

Řízení konkursní a vyrovnací jsou v českém právním řádu dvě alternativy procesního řešení úpadku. Jiné možnosti procesního řešení úpadku než konkurs a vyrovnání český právní řád dosud nezná, ačkoliv v některých zahraničních právních řádech existují (např. reorganizace úpadcových podniků podle práva USA, soudem řízená náprava podle francouzského práva).

Konkursní a vyrovnací řízení jsou jedním z druhů civilního řízení (občanského soudního řízení), řízení *sui generis*, stojící v jedné řadě s řízením sporným, nesporným nebo exekučním, odlišující se od nich především svým účelem a rozdílným uplatňováním procesních zásad.⁴

Konkursní řízení (spolu s řízením vyrovnacím) má svůj samostatný předmět; právě jím se liší od jiných druhů civilního procesu. Zatímco – stručně a zjednodušeně řečeno – je

¹ Winterová, A.: Civilní právo procesní a kol., 2. vydání, Linde Praha a.s., Praha, 2002, str. 591.

² Tamtéž.

³ Zoufík, F.: Konkurs v soudní praxi, 1. vydání, C.H.Beck, Praha, 1997, str. 1.

⁴ Schelleová, I. A kol. : Konkurs a vyrovnání, 2. doplň. vydání, Eurolex, Praha, 2004, str. 51.

předmětem sporného řízení řešení sporu (právního konfliktu), předmětem nesporného a zajišťovacího řízení autoritativní uspořádání právních vztahů a předmětem exekučního řízení přímé donucení. spočívá předmět konkursního řízení v tom, že je základním způsobem nuceného řešení úpadku (bankrotu). Samostatnost předmětu konkursního řízení výrazně poznamenává jeho celkový ráz a vytváří specifičnost tohoto řízení.⁵

Charakteristickou zvláštností konkursu a vyrovnání je především okolnost, že v sobě zahrnují jak prvky řízení nalézacího, tak prvky řízení vykonávacího. K tomu, aby mohly proběhnout, není třeba exekučního titulu. Dále v jejich rámci dochází k řešení sporů a vyúsťují v majetkové uspořádání mezi mnoha subjekty, což bývá typické pro některé případy nesporného řízení.

Základní rozdíl mezi nimi spočívá v míře dispozitivnosti a oficiality. Konkursní řízení je ovládáno závaznými předpisy, od nichž se účastníci mohou odchýlit jen omezeně (pokud to tyto předpisy připouští). Naproti tomu podstatou vyrovnání je dlužníkovou nabídkou určitého řešení úpadkové situace; zákon stanoví pouze meze, v nichž se toto řešení musí pohybovat, a způsob jeho projednání s tím, že je zcela na věřitelích, zda bude přijato. Další podstatný rozdíl mezi konkursem a vyrovnáním spočívá v jejich hmotněprávních účincích; po skončení konkursu se dlužník nezbaví svých neuspokojených dluhů či jejich částí, kdežto splněním vyrovnání neuspokojené zbytky pohledávek zanikají.⁶

V rámci konkursního řízení lze postupovat i cestou nuceného vyrovnání. Nucené vyrovnání však nepředstavuje zvláštní typ řízení, je jen jednou z možností, jak dosáhnout zrušení účinků konkursu. V této souvislosti je nutno zmínit způsoby řešení, které mají u určitých subjektů (zejm. u bank a pojišťoven) předejít a zabránit úpadku; patří mezi ně nucená správa, bankovní dohled apod.⁷

Úpadek lze řešit i mimoprocesně, a to zejm. prostřednictvím vyrovnání podle § 585 ObčZ, popř. jinými hmotněprávními úkony (vypořádáním spoluvlastníků, likvidací společnosti, vypořádáním dědickou dohodou). Mimoprocesní řešení ovšem vždy předpokládá výslovně projevovaný souhlas všech zúčastněných osob, takže nebývá příliš časté; když k němu občas dochází, a to zejm. při likvidaci právnických osob. Procesní řešení úpadku je proto tím řešením obvyklým a typickým, přičemž oba jeho způsoby (jak konkurs, tak vyrovnání) mají řadu společných rysů, které je charakterizují.⁸

Konkursní a vyrovnací řízení přitom slouží výlučně k řešení úpadku a za žádných

⁵ Zoulík, F.: Konkurs v soudní praxi, I. vydání, C.H.Beck, Praha, 1997, str. 1.

⁶ Tamtéž, str. 3.

⁷ Tamtéž.

⁸ Winterová, a kol.: Civilní právo procesní, 2. vydání, Linde Praha a.s., Praha, 2002, str. 593.

okolností jich nesmí být použito k jiným cílům. Zejména je zcela vyloučeno, aby jich bylo užito k běžnému vymáhání peněžitých pohledávek, aniž by dlužník byl současně v úpadku.⁹

Úpadek lze obecně definovat jako stav, při němž dlužník má závazky vůči řadě věřitelů a není v jeho reálných možnostech, aby je všechny splnil. Úpadek byl též někdy nazýván v literatuře jako bankrot či krída.¹⁰

Od definice úpadku pro účely konkursního řízení je třeba striktně oddělit definici obdobných pojmů, např. definici platební neschopnosti provedené zákonem č. 118/2000 Sb., o ochraně zaměstnanců při platební neschopnosti, jež má umožnit úhradu mzdových nároků zaměstnanců prostřednictvím příslušného úřadu práce. Pro účely konkursního řízení je taková definice samozřejmě nepoužitelná.

V průběhu vývoje se ustálily dvě formy úpadku, z nichž vychází jeho definice ve většině právní řádů, včetně našeho. Jde o platební neschopnost a o předlužení. Obě uvedené formy úpadku jsou formulovány obecně, proto bude na soudu, aby v každém konkrétním případě posoudil, zda jde nebo nejde o úpadek a která z jeho forem je dána. Oběma formám úpadku je společné, že jejich pojmovým znakem je existence více věřitelů. Nikdy nemůže jít o úpadek tehdy, jestliže dlužník má jen jednoho věřitele, i kdyby jeho majetková situace byla kritická či katastrofální. V takovém případě musí věřitel postupovat standardním způsobem, tedy získat exekuční titul a vymáhat jeho splnění exekučně. Naopak podmínka více věřitelů dlužníka je splněna též tehdy, je-li splatná pohledávka dalšího (druhého) věřitele zanedbatelného rozsahu. Bude-li věřitelem dlužníka pouze jeden subjekt, bylo by nutno řešit situaci jiným způsobem. Věřitel by se např. mohl domáhat úhrady své pohledávky žalobním návrhem podaným podle OSŘ. V případě vyhovění žalobě by věřitel získal exekuční titul, jehož splnění by mohl vymáhat podáním návrhu na výkon rozhodnutí.¹¹

Úpadkem je tedy myšlena určitá krizová situace týkající se majetkových vztahů určitého subjektu. Nejde však o jakoukoliv krizovou situaci majetkových vztahů, ale pouze o krizovou situaci určité povahy a intenzity. Z toho důvodu musí být pojem „úpadku“ v zákoně vždy vymezen.¹²

⁹ Winterová, a kol.: *Civilní právo procesní*, 2. vydání, Linde Praha a.s., Praha, 2002, str. 593

¹⁰ Tamtéž, str. 591.

¹¹ Tamtéž, str. 596.

¹² Zoufík, F.: *Zákon o konkursu a vyrovnání – komentář*, 3. vydání, C. H. Beck, Praha, 1998, str. 2.

1. 2. HISTORICKÝ VÝVOJ PRÁVNÍ ÚPRAVY KONKURSU NA ÚZEMÍ SOUČASNÉ ČESKÉ REPUBLIKY

Konkursní řízení, které má svůj počátek až v novověkém právu, se do své klasické podoby formovalo v 19. století. Právní úprava konkursu platná v současné době na území ČR obsažená v zákoně č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, navazuje na úpravu rakouskou z roku 1869, která byla nahrazena a zdokonalena úpravou z let 1914 a dále 1931.

Konkursní řád z 27. března 1931, který nabyt účinnosti dne 1. 8. 1931, nahradil oba dřívější konkursní řády do té doby v Československé republice platné (tj. konkursní řád vydaný císařským nařízením z 10. prosince 1914, č. 337 ř. zák., platný v zemích České a Moravskoslezské, a konkurzní zákon vydaný zákonným článkem XVII/1881, platný na Slovensku, jakož i veškeré zákony a nařízení, jimiž byly oba tyto konkursní řády změněny nebo doplněny.¹³

V konkursním řádu z 27. března 1931 byly v podstatě převzaty předpisy konkursního práva mimoslovenského (tj. dříve rakouského), provedeny však na nich byly četné změny a doplňky, kterých vyžadovaly změněné poměry, zejména hospodářské. Předpisy hmotného práva byly shrnuty v prvním dílu konkursního řádu (§§ 1 až 64 k. ř.) Druhý díl (§§ 65 a násl. k. ř.) tvořily z největší části předpisy o konkursním řízení, avšak i v něm byly obsaženy některé další předpisy konkursního práva hmotného.¹⁴

Úprava z roku 1931 platila do konce roku 1950, od kdy dochází k pauze, během níž není konkursní právo dostatečným způsobem upraveno. Totalitní stát upravoval konkursní řád jen torzovitým způsobem, a i tak jen pro zahraniční souvislosti konkursního práva. Pro vnitrostátní aplikaci jej třeba nebylo. Konkursní právo je natolik spjato s tržním hospodářstvím, že v období hospodářství regulovaného plánem nebyl prostor pro jeho uplatnění. Předpisy hospodářského práva o likvidaci socialistických organizací, které tehdy platily, s konkursem srovnatelné nejsou, neboť sledují jiné cíle. Tyto předpisy umožňovaly opatření ekonomického centra při výpadku jednoho z ekonomických subjektů a nesledovaly řešení úpadkové situace při respektování zájmů všech dotčených subjektů.¹⁵

¹³ Voska, J.: Československé právo konkursní a vyrovnací, vydal Spolek posluchačů komerčního inženýrství, Praha, 1936, str. 7.

¹⁴ Tamtéž, str. 7.

¹⁵ Zoulik, F.: Konkurs v soudní praxi, 1. vydání, C.H.Beck, Praha, 1997, str. 1.

Občanský soudní řád č. 142/1950 Sb. v §§ 570-605 zavedl institut tzv. exekuční likvidace jako exekučního prostředku, spočívající v prodeji veškerého majetku dlužníka, který byl od nich diferenční. V Občanském soudním řádu z roku 1963 v §§ 352 – 354 o likvidaci majetku byl i tento institut nahrazen a zůstal fakticky jen jeho název kvůli reciprocitě potřebné pro konkursy v zahraničí.¹⁶

Politické a navazující ekonomické změny v našem státě po listopadu 1989 si vynutily návrat ke konkursnímu právu, což bylo vyjádřeno přijetím zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání. Při zpracování návrhu zákona se vycházelo nejen z právní úpravy konkursního řízení z roku 1931, ale k dispozici byly i právní úpravy jiných států, zejména úprava rakouská, německá, italská, francouzská, švýcarská, anglická, jakož i úprava USA. Cennými se ukázaly zejména poznatky plynoucí ze soudobé moderní úpravy konkursního a vyrovnacího řízení provedeného v Anglii formou statutární normy „*Insolvency Act 1986*“. Bylo možné rovněž přihlédnout k přípravě mnohostranných mezinárodních smluv, usilujících o jednotná kolizní kritéria v konkursním a vyrovnacím řízení s cizím prvkem. V této době navíc probíhala diskuze o této problematice jak v rámci Evropských společenství, tak i Rady Evropy, vyjádřená v přípravě návrhu mnohostranné mezinárodní smlouvy „*Draft European Convention on certain international aspects of bankruptcy*“ (CDCJ-89-66) z 15. prosince 1989. Inspirační hodnotu měly bezesporu i výsledky mezinárodních konferencí, jednajících o konkursu a vyrovnání, pokud přesahovaly hranice jednotlivých států. Hlavními podněty v tomto směru přinesly např. výsledky XIII. Mezinárodního kongresu srovnávacího práva na téma „*L'insolvabilité transfrontière*“.¹⁷

1. 3. PRÁVNÍ ÚPRAVA KONKURSU DLE ZÁKONA Č. 328/1991 SB., O KONKURSU A VYROVNÁNÍ

Zákon č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání (zkráceně ZKV) tak u nás konkursní řízení zavádí opětovně, po přeryvu více jak čtyřicetiletém. Tento zákon je součástí komplexu úprav, které měly odstranit z našeho právního řádu překážky bránící realizaci tržního hospodářství (patřil k nim i obchodní zákoník, novela občanského zákoníku, novela

¹⁶ Schelleová, I.: Základy konkursního práva, PC-DIR spol. s r.o. – Nakladatelství, Brno, 1995, str. 14.

¹⁷ Tamtéž, str. 15.

občanského soudního řádu a další). Zákon o konkursu a vyrovnání obsahově navázal na předchozí úpravu konkursního práva (z roku 1931).¹⁸

Zákon č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání se od zákona z první republiky liší zejména tím, že postrádá zvláštní samostatnou část, týkající se odpůrčího práva. Dále nový zákon upustil od činnosti zvláštního soudního orgánu, jímž byl dříve samosoudce, označený jako konkursní komisař, který působil vedle konkursního soudu a provedení celého konkursního řízení svěřil tomuto soudu.¹⁹

Zákon č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání (ZKV) se skládá celkem ze sedmi částí; právní úprava samotného konkursního řízení je předmětem druhé části; část třetí obsahuje ustanovení týkající se jediné alternativy ke konkursu jakožto procesního řešení úpadku v podobě vyrovnacího řízení; část čtvrtá pak upravuje ustanovení pro obě uvedená řízení společná; pátá a šestá část jsou vyhrazeny úpravě řešení úpadku bank, spořitelních a úvěrových družstev, pojišťoven a některých dalších zvláštních subjektů; část sedmá zákona obsahuje přechodná a závěrečná ustanovení.

Konkursní řízení dle zákona č. 328/1991, o konkursu a vyrovnání (ZKV) se rozpadá do několika fází. Ty nejsou sice od sebe výrazně rozhraničeny, mohou se překrývat ač nejsou výlučné, ale přesto existují a jsou jasně zřetelné. Prvou fází bychom mohli označit jako fázi přípravnou. Začíná podáním návrhu a končí prohlášením konkursu. V jejím průběhu soud zjišťuje, zda jsou nebo nejsou splněny podmínky pro prohlášení konkursu. Během této první fáze může být povolena ochranná lhůta, což má vliv na další průběh řízení. Prohlášení konkursu, jímž končí první (přípravná) fáze konkursního řízení má klíčový význam. Jsou s ním spojeny hmotněprávní i procesní účinky, pro které je v řízení určitým předělem. Jím začíná nová fáze konkursního řízení, která se svou povahou podstatně liší od předchozí. Prvou částí této fáze jsou přihlášky věřitelů, které budou projednány v tzv. přezkumném jednání. Souběžně s tím může probíhat zjišťování konkursní podstaty, které končí jejím soupisem; zjišťování konkursní podstaty by mělo skončit až po přezkumném jednání, protože věřitelé by měli mít možnost vyjádřit se k soupisu. Třetí částí procesní fáze následující po prohlášení konkursu je zpeněžení konkursní podstaty; i ke zpeněžení lze přistoupit již v průběhu předchozích procesních částí této procesní fáze, ale ukončit je lze rozhodně až po sestavení a projednání soupisu konkursní podstaty. Fáze řízení následující po prohlášení konkursu končí závěrečnou zprávou správce konkursní podstaty. Po jejím projednání a schválení nastává

¹⁸ Zoulík, F.: Konkurs v soudní praxi, 1. vydání, C.H.Beck, Praha, 1997, str. 1.

¹⁹ Schelleová, I.: Základy konkursního práva, PC-DIR spol. s r.o. – Nakladatelství, Brno, 1995, str. 16.

závěrečná fáze řízení. Je vyplněna rozvrhem a jeho realizací a končí zrušením konkursu.²⁰

1. 4. PRÁVNÍ ÚPRAVA KONKURSU DLE ZÁKONA Č. 128/2006 SB., O ÚPADKU A ZPŮSOBECH JEHO ŘEŠENÍ (INSOLVENČNÍ ZÁKON)

Od 1. 1. 2008 má nabýt účinnosti zcela nový právní předpis upravující konkurs, a to zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení, zkráceně označovaný jako insolvenční zákon. Původní datum účinnosti tohoto zákona (1. července 2007) bylo jeho novelou (zákon č. 312/2006 Sb.) posunuto ke dni 1. ledna 2008.

Pro konkursní a vyrovnací řízení zahájena před účinností insolvenčního zákona, jakož i pro incidenční spory, i kdyby tyto incidenční spory byly zahájeny až po účinnosti insolvenčního zákona, se použijí dosavadní právní předpisy, tj. zejména zákonem č. 328/1991 Sb. (viz § 432 IZ).²¹

Místo řízení konkursního a řízení vyrovnacího jako dvou samostatných řízení, ovládaných různými principy, zavádí nová úprava jednotné insolvenční řízení. V první fázi tohoto řízení jde především o to, zda existuje úpadek a jak ho řešit. Teprve po rozhodnutí o úpadku se insolvenční řízení diferencuje, a to tak, že pro každý ze způsobů řešení úpadku je zvolen různý postup. Některá ustanovení insolvenčního zákona jsou však nadále společná všem způsobům řešení úpadku a mezi jednotlivými způsoby řešení není nepřekročitelná hranice, protože některé způsoby řešení úpadku se mohou (nejsou-li úspěšné) přeměnit v konkurs.²²

V důsledku toho pro konkursní řízení budou platit nejen ustanovení věnovaná konkursu jako takovému, ale i ustanovení obecné části, věnovaná procesním subjektům, projednání úpadku, uplatňování nároků, majetkové podstatě apod. Úprava konkursu podle osnovy nového zákona se proto bude zakládat jak na těchto obecných ustanoveních, tak i na zvláštních ustanoveních věnovaných výlučně konkursnímu řízení.²³

²⁰ Zoulík, F.: Konkurs v soudní praxi, 1. vydání, C.H.Beck, Praha, 1997, str. 2.

²¹ Zelenka, J. a kol.: Insolvenční zákon (zákon č. 182/2006 Sb.). Poznámkové vydání s důvodovou zprávou. Linde Praha a.s., Praha, 2007, str. 643.

²² Tamtéž, str. 26.

²³ Důvodová zpráva k osnově návrhu zákona o úpadku a způsobech jeho řešení, komentář k ust. § 244 osnovy návrhu.

Insolvenční zákon se člení na tři části, přičemž část první, nazvaná „OBECNÁ ČÁST“, obsahuje úpravu jednotné fáze insolvenčního řízení od podání návrhu na zahájení insolvenčního řízení po rozhodnutí soudu o tomto návrhu a instituty společné všem způsobům řešení úpadku (základní ustanovení, procesní subjekty, ustanovení o insolvenčním řízení, projednání úpadku a rozhodnutí o něm, věřitelé a uplatňování pohledávek, majetková podstata, neplatnost a neúčinnost právních úkonů). V části druhé, nazvané „ZPŮSOBY ŘEŠENÍ ÚPADKU“, jsou obsažena zvláštní ustanovení, věnovaná jednotlivými způsobům řešení úpadku (konkurs, reorganizace, úpadek finančních institucí a oddlužení) a specifickým výlukám z působnosti zákona (zvláštní ustanovení o vyloučení účinků zákona). V části třetí, pojmenované „SPOLEČNÁ USTANOVENÍ“ jsou pak upraveny některé zvláštní otázky, které jsou zásadně společné všem způsobům řešení úpadku (insolvenční rejstřík, vztah ke státům EU a závěrečná ustanovení). Pro vztah jednotlivých částí platí, že ustanovení části první a třetí se aplikují (jen) tehdy, jestliže zvláštní úprava části druhé nestanoví pro určitý způsob řešení úpadku něco jiného.²⁴

Uvedené způsoby řešení úpadku nastávají v rámci tzv. insolvenčního řízení, jež je zahájeno dnem, kdy dojde věcně příslušnému soudu návrh na jeho zahájení (insolvenční návrh). To má obdobné účinky jako zahájení konkursního řízení podáním návrhu na prohlášení konkursu dle platné právní úpravy (tj. zejména určitá omezení práv dlužníka disponovat s jeho majetkem). V rámci insolvenčního řízení může na návrh dlužníka proběhnout tzv. moratorium. Insolvenční řízení se vztahuje na majetek patřící do tzv. majetkové podstaty, eventuelně na majetek, který by do ní mohl patřit. Soud poté zkoumá existenci úpadku dlužníka a může následně vydat rozhodnutí o úpadku či insolvenční návrh zamítnout. Rozhodne-li soud o existenci úpadku, pak rozhodne o způsobu jeho řešení, a to buď současně s rozhodnutím o existenci úpadku či až následně. Rozhodnutí o úpadku a způsobu jeho řešení (tj. zejm. prohlášení konkursu) nemusí na rozdíl od platné právní úpravy být obsaženy v jednom právním aktu. Je-li vydáno rozhodnutí o existenci úpadku samostatně, nemá žádné významné účinky ve vztahu k majetkové podstatě; ty nastávají až rozhodnutím o způsobu řešení úpadku.

Povinnost podat insolvenční návrh je v zásadě upravena stejně jako dosud, tj. dlužník, který je právnickou osobou nebo fyzickou osobou-podnikatelem, je povinen podat insolvenční návrh bez zbytečného odkladu poté, co se dozvěděl nebo při náležitě pečlivosti měl dozvědět o svém úpadku (§ 98 IZ). Porušení této povinnosti vede k odpovědnosti za škodu takto

²⁴ Zelenka, J. a kol.: Insolvenční zákon (zákon č. 182/2006 Sb.). Poznámkové vydání s důvodovou zprávou. Linde Praha a.s., Praha, 2007, str. 26.

vzniklou (rozdíl mezi zjištěnou výší věřitelem přihlášené pohledávky a tím co věřitel této pohledávky ve skutečnosti nakonec obdrží). Dlužník (pouze on) je oprávněn na sebe podat insolvenční návrh též, jestliže mu jen úpadek hrozí, tj. úpadek ještě nenastal, v takovém případě však záleží na jeho vůli, neboť podání návrhu v případě hrozícího úpadku není povinné. Podá-li insolvenční návrh dlužník, je povinen k němu připojit seznam svého majetku včetně svých pohledávek s uvedením svých dlužníků, seznam svých závazků s uvedením svých věřitelů, seznam svých zaměstnanců, listiny, které dokládají úpadek nebo hrozící úpadek (dále viz § 104 IZ). Zálohu na náklady insolvenčního řízení neplatí návrhové dlužník dle nové úpravy automaticky ze zákona, ale pouze rozhodne-li o tom soud (maximální částka zálohy zůstává stejná, tj. 50 tisíc Kč).

Insolvenční řízení se zahajuje dnem, kdy insolvenční návrh dojde věcně příslušnému (tj. krajskému) soudu (§ 97 odst. 1 IZ), přičemž insolvenční soud je povinen oznámit zahájení insolvenčního řízení vyhláškou, již musí zveřejnit nejpozději do 2 hodin poté, kdy mu došel insolvenční návrh (§ 101 odst. 1 IZ). Účinky zahájení insolvenčního řízení nastávají okamžikem zveřejnění vyhlášky, kterou se oznamuje zahájení insolvenčního řízení, v insolvenčním rejstříku (§ 109 odst. 4 IZ). Účinkem zahájení insolvenčního řízení je, že pohledávky a jiná práva týkající se majetkové podstaty nemohou být vůči dlužníkovi uplatněny žalobou, lze-li je uplatnit přihláškou a lhůty (promlčecí a prekluzivní) k uplatnění těchto práv po zahájení insolvenčního řízení nezačínají ani dále neběží (§ 109 odst. 1 IZ). Se zahájením insolvenčního řízení je spojen též účinek nemožnosti výkonu rozhodnutí či exekuce postihující majetek náležející do majetkové podstaty, ačkoliv je lze nařídit (nelze jej však provést). Insolvenční zákon nově zásadně umožňuje, aby již v návaznosti na zahájení insolvenčního řízení uplatňovali věřitelé své nároky přihláškami pohledávek (§ 110 IZ).

Dlužník je dále povinen zdržet se nakládání s majetkovou podstatou a s majetkem, který do ní může náležet, pokud by mělo jít o podstatné změny ve skladbě, využití nebo určení tohoto majetku anebo o jeho nikoli zanedbatelné zmenšení. Soud však může toto omezení zpřísnit, či naopak zmírnit. Ze závažných důvodů může soud jmenovat tzv. předběžného správce, který zejména zjišťuje a zajišťuje dlužníkův majetek a přezkoumává dlužníkovu účetnictví. Soud může uvedené zákonné omezení nakládání s majetkovou podstatou zpřísnit, tím, že formou předběžných opatření zakáže dlužníkovi nakládat s určitými věcmi či právy, či tím, že podmíní nakládání s majetkovou podstatou souhlasem předběžného správce (§ 113 IZ). Právní úkony dlužníka v rozporu s uvedenými omezeními jsou ze zákona neúčinné, tj. správce může majetek, jenž je předmětem takovýchto úkonů zahrnout do soupisu majetkové podstaty a zpeněžit.

Nově může dlužník-podnikatel podat návrh na moratorium (jde o obdobu ochranné lhůty dle platného zákona) i před zahájením insolvenčního řízení, aby tak na určitou dobu zabránil prohlášení o úpadku a získal tak čas na jeho řešení, tj. moratorium může probíhat též i před zahájením insolvenčního řízení (§ 125 IZ). Nicméně je-li dlužník v úpadku, má samozřejmě ze zákona povinnost podat současně i insolvenční návrh, takže možnost podat návrh na prohlášení moratoria pro něj vlastně výhodou nepředstavuje.

Insolvenční zákon používá na místo výrazu konkursní podstata termín majetková podstata, neboť úpadek může mít i jiné řešení než konkurs. Insolvenční zákon má odlišný přístup ke specifikaci majetku, jenž náleží do majetkové podstaty v závislosti na skutečnosti, kdo byl navrhovatelem v insolvenčním řízení. Jestliže insolvenční návrh podal dlužník, náleží do majetkové podstaty majetek, který dlužníkovi patřil ke dni zahájení insolvenčního řízení, jakož i majetek, který dlužník nabyl v průběhu insolvenčního řízení (§ 205 odst. 1 IZ). Podali insolvenční návrh věřitel, náleží do majetkové podstaty majetek, který dlužníkovi patřil v době, kdy insolvenční soud nařídil předběžné opatření, kterým zcela nebo zčásti omezil právo dlužníka nakládat s jeho majetkem, majetek, který dlužníkovi patřil v době, kdy insolvenční soud vydal rozhodnutí o úpadku dlužníka, a majetek, který dlužník nabyl v průběhu insolvenčního řízení po vydání těchto rozhodnutí (§ 205 odst. 2 IZ). Oproti tomu platný zákon o konkursu a vyrovnání vymezuje konkursní podstatu jednotě, a to k okamžiku prohlášení konkursu, přičemž však shodně platí, že do konkursní podstaty patří majetek nabytý dlužníkem za trvání konkursu. Stejně se insolvenční zákon drží stávající právní úpravy, když prohlašuje, že stanoví-li to zákon, patří do majetkové podstaty dále též majetek jiných osob než dlužníka, zejm. pokud jej nabyly cestou plnění z neúčinných právních úkonů dlužníka (§ 205 odst. 4 IZ). Jako doposud do majetkové podstaty nepatří majetek, který nelze postihnout výkonem rozhodnutí nebo exekucí, věci sloužící k podnikání dlužníka však z majetkové podstaty vyloučeny nejsou. Insolvenční zákon navíc výslovně deklaruje, že výše uvedený dlužníkuv majetek náležící majetkové podstaty i tehdy, je-li ve společném jmění dlužníka a jeho manžela (§ 205 odst. 3, věta druhá IZ), dále že příjmy dlužníka náleží do majetkové podstaty ve stejném rozsahu, v jakém z nich mohou být při výkonu rozhodnutí nebo při exekuci uspokojeny přednostní pohledávky (§ 207 IZ), a naopak že do majetkové podstaty nepatří získané účelové dotace od státu (§ 208 IZ).

Klíčovým způsobem řešení úpadku, jež lze aplikovat ve vztahu k dlužníkům bez ohledu na to, zda jsou podnikateli či nikoliv a současně zda jsou fyzickými či právnickými osobami, zůstává konkurs.

Pokud jde o úpravu pouze samotného konkursu, pak dle důvodové zprávy k návrhu

insolvenčního zákona osnova návrhu navazuje na platnou právní úpravu, jejímž základem bylo právě konkursní řízení. Osnova reaguje na její legislativní vývoj, na ustálenou judikaturu i na řešení, která podávala nauka civilního procesu. Většina změn, které ohledně konkursu přináší, má proto jen dílčí význam a většinou vyplývá z předchozího vývoje. Nicméně i po zavedení dalších způsobů řešení úpadku dlužníka konkurs bude i podle nové právní úpravy v drtivé většině případů hlavním způsobem řešení dlužníkovy úpadku; reorganizací nebo oddlužením bude řešeno minimum případů.²⁵

U fyzických osob-nepodnikatelů a jiných dlužníků s obratem pod 2 mil. Kč a s maximálně 50 věřiteli lze aplikovat zvláštní ustanovení o nepatrném konkursu (§ 314 IZ), jež umožňuje do určité míry zjednodušit vlastní průběh konkursu v majetkově relativně jednoduchých případech, pokud však schůze věřitelů nerozhodne jinak. Tj. nerozhodnou-li věřitelé na schůzi jinak, mohou věřitelé místo věřitelského výboru ustanovit zástupce věřitelů, k účinnosti dohody o vypořádání SJM úpadce a jeho manžela není potřeba schválení soudem ani věřitelským orgánem, správce může dále bez uvedených souhlasů vyloučit z majetkové podstaty nedobytné pohledávky či věci práva a jiné majetkové hodnoty, které nelze prodat aj. (§ 315 IZ).

Prohlášením konkursu jako doposud přechází na insolvenčního správce oprávnění nakládat s majetkovou podstatou, jakož i výkon práv a plnění povinností, které přísluší dlužníku, pokud souvisí s majetkovou podstatou; právní úkony porušující tato omezení jsou stejně jako dosud ze zákona vůči insolvenčním věřitelům neúčinné. Odmítnutí daru či dědictví bez souhlasu insolvenčního správce je stejně jako doposud neplatné (§ 246 IZ).

Dále prohlášením konkursu nastávají tyto účinky:

- stejně jako dosud nesplatné pohledávky proti dlužníku se prohlášením konkursu považují za splatné (tzv. předčasná splatnost), tento účinek zrušením konkursu zaniká (§ 250 IZ).
- stejně jako dosud zanikají všechny jednostranné právní úkony dlužníka týkající se majetkové podstaty (příkazy, plné moci, prokury atd.) a dále dlužníkovy dosud nepřijaté návrhy na uzavření smlouvy (§ 252 IZ).
- stejně jako dosud nebyla-li smlouva o vzájemném plnění v době prohlášení konkursu ještě zcela splněna ani dlužníkem ani druhým účastníkem smlouvy, insolvenční správce může smlouvu splnit místo dlužníka a žádat splnění od druhé strany nebo může od smlouvy odstoupit (§ 253 IZ).

²⁵ Zelenka, J. a kol.: Insolvenční zákon (zákon č. 182/2006 Sb.). Poznámkové vydání s důvodovou zprávou. Linde Praha a.s., Praha, 2007, str. 371.

- stejně jako dosud je insolvenční správce oprávněn po prohlášení konkursu vypovědět nájemní smlouvu nebo podnájemní smlouvu uzavřenou dlužníkem v zákonné či smluvní výpovědní lhůtě, a to i v případě, že byla sjednána na dobu určitou (§ 256 IZ).
- stejně jako dosud prohlášením konkursu nekončí provoz dlužníkovra podniku, nerozhodne-li insolvenční soud jinak (§ 261 IZ). Insolvenční správce může i nadále poté prodat podnik jedinou smlouvou (§ 290 odst. 1 IZ), k tomu je však třeba vedle souhlasu soudu nově též souhlasu věřitelského výboru (§ 290 odst. 2 IZ).
- jako doposud se prohlášením konkursu, není-li stanoveno jinak, přerušují soudní, správní a jiná řízení o právech a povinnostech, která se týkají majetkové podstaty, jejichž účastníkem je dlužník; naopak netýká se např. trestního řízení, řízení o přestupcích, daňového řízení, dědického řízení, řízení o vypořádání společného jmění manželů, řízení o výživném, ve věcech obchodního rejstříku aj. (§ 263 a 266 IZ). V přerušovaných řízeních lze pokračovat na návrh insolvenčního správce (§ 264 IZ).
- jako doposud prohlášením konkursu zaniká společné jmění dlužníka a jeho manžela; smlouvy o zúžení, vypořádání a (za jistých podmínek) i rozšíření společného jmění manželů uzavřené dlužníkem po zahájení insolvenčního řízení se stávají prohlášením konkursu neplatnými (§ 268 IZ). Jako dosud prohlášením konkursu přechází oprávnění uzavřít dohodu o vypořádání společného jmění manželů nebo navrhnout jeho vypořádání u soudu na insolvenčního správce. Dohody o vypořádání společného jmění manželů uzavřené dlužníkem jsou neplatné (§ 270 IZ).

Po prohlášení konkursu insolvenční správce zejména zjišťuje a zajišťuje soupis majetkové podstaty. Soupis majetkové podstaty je listinou, která insolvenčního správce opravňuje ke zpeněžení zapsaného majetku (§ 280 IZ).

Poté co byl prohlášen konkurs lze přistoupit ke zpeněžení majetkové podstaty (včetně úplatného postoupení dlužníkových pohledávek), za účelem uspokojení věřitelů. Nově však platí, že ke zpeněžení majetkové podstaty lze přikročit teprve po právní moci rozhodnutí o prohlášení konkursu, nejdříve však po první schůzi věřitelů, pokud nejde o věci bezprostředně ohrožené zkázou nebo znehodnocením anebo pokud insolvenční soud nepovolí výjimku (§ 283 IZ). Tím se brání tomu, aby změna nebo zrušení tohoto rozhodnutí nevedla k těžko řešitelným situacím, takovým zpeněžením vyvolaným.²⁶

Zpeněžení se odehraje ve veřejné dražbě anebo se souhlasem soudu a věřitelského výboru též mimo dražbu. Po zpeněžení majetkové podstaty insolvenční správce předloží

²⁶ Důvodová zpráva k osnově návrhu insolvenčního zákona, komentář k § 283 osnovy návrhu.

insolvenčnímu soudu konečnou správu ohledně výsledku zpeněžení podstaty, který ji schválí, odmítne či vyzve správce k jejímu doplnění (§ 302 – 304 IZ). Po právní moci rozhodnutí o schválení konečné zprávy předloží insolvenční správce insolvenčnímu soudu návrh rozvrhového usnesení, v němž uvede, kolik má být vyplaceno na každou pohledávku uvedenou v upraveném seznamu přihlášených pohledávek. Insolvenční soud přezkoumá věcnou správnost návrhu předloženého insolvenčním správcem a vydá rozvrhové usnesení, v němž určí částky, které mají být věřitelům vyplaceny. Všichni věřitelé zahrnutí do rozvrhu se uspokojují poměrně vzhledem k výši jejich pohledávky tak, jak byla zjištěna (§ 306 IZ).

Insolvenční soud rozhodne o zrušení konkursu po obdržení zprávy insolvenčního správce o splnění rozvrhového usnesení, dále zjistí-li, že nebyl osvědčen dlužníkův úpadek či že majetek dlužníka je pro uspokojení věřitelů zcela nepostačující anebo, že zde není žádný přihlášený věřitel a všechny pohledávky za majetkovou podstatou a pohledávky jim postavené na roveň jsou uspokojeny, dále též na návrh dlužníka, vysloví-li se písemnou formou pro zrušení konkursu všichni věřitelé a insolvenční správce (§ 308 IZ).

Zrušením konkursu zanikají účinky prohlášení konkursu s výjimkou účinků, u kterých je možné jejich navrácení do stavu před prohlášením konkursu (§ 312 IZ). Dlužníku se zejména vrací právo disponovat s majetkem tvořícím majetkovou podstatu, který po zpeněžení zbyl. Nicméně zánik účinků prohlášení konkursu v důsledku zrušení konkursu nemá žádný vliv na platnost a účinnost právních úkonů, které byly provedeny během konkursu (§ 312 odst. 2) IZ).

V případě, kdy ke zrušení konkursu došlo z důvodu, že nebyl osvědčen dlužníkův úpadek, nemá taková skutečnost žádný vliv na platnost a účinnost právních úkonů insolvenčního správce, jimiž např. došlo ke zpeněžení části majetkové podstaty nebo k uspokojení pohledávek za majetkovou podstatou.²⁷

Jedním z alternativních způsobů řešení úpadku je vedle konkursu tzv. reorganizace. Reorganizací lze oproti konkursu řešit úpadek, nebo hrozící úpadek toliko dlužníka, který je podnikatelem. Není rozhodující, zda jde o osobu fyzickou nebo právnickou.

Reorganizací (viz § 316 a násl. IZ) se rozumí zpravidla postupné uspokojování pohledávek věřitelů při zachování provozu dlužníkovy podniku, zajištěné opatřeními k ozdravení hospodaření tohoto podniku podle soudem schváleného reorganizačního plánu s průběžnou kontrolou jeho plnění ze strany věřitelů. Reorganizační plán je souborem ekonomických a právních opatření, jež si prostřednictvím ozdravení provozu dlužníkovy

²⁷ Zelenka, J. a kol.: Insolvenční zákon (zákon č. 182/2006 Sb.). Poznámkové vydání s důvodovou zprávou. Linde Praha a.s., Praha, 2007, str. 457.

podniku kladou za cíl překonání dlužníkovy úpadku a uspořádání majetkových vztahů dlužníka s jeho věřiteli. Skrze reorganizační plán by se měl věřitelům dostavit vyšší profit, než kdyby byl dlužníkův úpadek řešen konkursem. Reorganizace je však určena pouze pro dlužníky, jejichž podnik je „životaschopný“ a má jen dočasné finanční těžkosti. Jde o případy, kdy rozprodej podniku „po kusech“ v rámci konkursu by byl neefektivní, neboť podnik má větší hodnotu jako fungující celek.²⁸

Předmětem reorganizace je vždy podnik dlužníka. Je-li dlužníkem podnikatel-fyzická osoba, pak jsou předmětem reorganizace též aktiva majitele podniku, tj. dlužníka.

Zákon připouští možnost reorganizace podniku dlužníka, pokud celkový obrat dlužníka ohledně předmětného podniku za poslední účetní období předcházející insolvenčnímu návrhu nebyl nižší než 100 mil. Kč a současně pokud dlužník v rámci podniku zaměstnává alespoň 100 zaměstnanců (§ 316 odst. 4 IZ).

Nicméně § 316 odst. 5 IZ dále umožňuje reorganizaci též dlužníku, který předloží soudu reorganizační plán, schválený hlasy alespoň 50% zajištěných a 50% nezajištěných věřitelů počítaných dle výše jejich pohledávek, nebo schválený hlasy 90% všech věřitelů počítaných dle výše jejich pohledávek. Věřitelé tak mohou rozhodnout, zda provést reorganizaci dlužníka, či nikoliv. Za těchto podmínek se k výši obratu dlužníka či počtu jeho zaměstnanců nepřihlíží (tj. dlužníkovi, který nekvantitativní kritéria uvedená v § 316 odst. 4 IZ nedosáhne, je přesto dána možnost reorganizace, pokud si je schopen předem vyjednat většinovou podporu svých věřitelů.²⁹

Návrh na povolení reorganizace může podat dlužník či věřitel. Pokud insolvenční soud podaný návrh zamítne, pak rozhodne o prohlášení konkursu na majetek dlužníka. Reorganizační plán projednává schůze věřitelů a schvaluje jej soud. Návrh tohoto plánu předkládá soudu přednostně dlužník (§ 339 odst. 1 IZ). Nejdůležitější součástí obsahu reorganizačního plánu je určení způsobu reorganizace. Reorganizace totiž nepředstavuje jednotný procesní postup, ale liší podle povahy opatření, jimiž je uskutečňována. Vedle dlouhodobého trvání, které je spojeno se zajištěním dalšího chodu dlužníkovy podniku po stránce finanční i organizační (§ 341 odst. 1 písm. f) IZ), může být reorganizace provedena i způsoby, které mají jednorázovou nebo krátkodobou povahu, které spočívají v opatřeních kapitálových a v právních úkonech ohledně obchodní společnosti. Insolvenční zákon uvádí ve svém § 341 odst. 1 demonstrativní výčet takovýchto opatření: např. prominutí části dluhů

²⁸ Zelenka, J. a kol.: Insolvenční zákon (zákon č. 182/2006 Sb.). Poznámkové vydání s důvodovou zprávou.

Línde Praha a.s., Praha, 2007, str. 463.

²⁹ Tamtéž, str. 464.

dlužníka nebo odklad jejich splatnosti, prodej dlužníkovu podniku, fúze dlužníka-právnícké osoby s jinou osobou, zajištění financování provozu dlužníkovu podniku, změna zakladatelského dokumentu nebo stanov aj.).³⁰

Reorganizační plán je účinný, jakmile rozhodnutí o jeho schválení nabylo právní moci, nebyla-li reorganizačním plánem jeho účinnost odložena na pozdější dobu nebo nerozhodl-li o jeho pozdější účinnosti insolvenční soud (§ 352 odst. 1 IZ). Od účinnosti reorganizačního plánu je dlužník opět zásadně oprávněn nakládat s majetkovou podstatou v celé šíři s tím, že toto jeho oprávnění může být omezeno ve prospěch jiných osob (zejména insolvenčního správce nebo i některých věřitelů) pouze reorganizačním plánem; ostatní omezení (pokud již dříve nezanikla), k nimž došlo na základě rozhodnutí insolvenčního soudu (§ 332 IZ) nebo ze zákona (§ 333 IZ), zanikají.

Alternativou k reorganizaci podniku dlužníka je prodej podniku dlužníka jako celku v rámci konkursu dle § 290 IZ (nově potřebuje správce k prodeji podniku jedinou smlouvou vedle souhlasu soudu též souhlas věřitelského výboru).

Třetím a posledním ze způsobů řešení úpadku nově zaváděných insolvenčním zákonem je oddlužení (viz § 389 až 418 IZ). Oddlužení podle § 389 IZ se může týkat jen nepodnikatelů (lhostejno zda jde o fyzickou nebo právníckou osobu). V tomto institut oddlužení doznal v průběhu legislativního procesu podstatných změn, neboť návrh insolvenčního zákona v původním znění zahrnoval mezi subjekty, jichž se týká řešení úpadku formou oddlužení, též drobné podnikatele, jejichž přesná definice byla obsažena v § 389 odst. 1 IZ.

Z obsahu oddlužení je zřejmé, že praktické bude jeho použít zejména u dlužníků – fyzických osob, kteří mají pravidelný příjem, z něhož mohou plnit splátky svých dluhů. Pro tyto osoby počítá osnova s tzv. oddlužením formou splátkového kalendáře dle § 398 IZ. Tamtéž je upravena i druhá forma oddlužení formou jednorázového vyrovnání, zahrnující (ve výrazně modernizované a zjednodušené podobě) ze stávající úpravy dosud známý a v praxi zcela nefunkční institut vyrovnání. Možnost oddlužit se (kterou dosavadní úprava přiznává dlužníku jen v souvislosti s vyrovnáním nebo nuceným vyrovnáním a která je osnovou založena u obou forem institutu oddlužení), poskytuje „druhou šanci“ především dlužníku – fyzické osobě „odsouzeného“ k celoživotnímu splácení dluhů. Předchází se tím tomu, aby se dlužník začal pohybovat v zóně stínového hospodářství, přijímal práci načerno atd.³¹

Podstatou oddlužení (na rozdíl od konkursu) je to, že dlužníkovi zůstávají zachována dispoziční oprávnění ohledně majetku náležejícího do majetkové podstaty a po skončení

³⁰ Důvodová zpráva k osnově návrhu insolvenčního zákona, komentář k § 338 osnovy návrhu

³¹ Tamtéž.

oddlužení se dlužník osvobozuje od placení pohledávek zahrnutých do oddlužení v rozsahu, v němž nebyly uspokojeny.

Oddlužení lze provést jednorázovým zpeněžením majetkové podstaty nebo plněním splátkového kalendáře (§ 398 IZ). Záleží především na věřitelích, pro který způsob oddlužení se rozhodnou. O způsobu oddlužení (tj. o tom, zda bude zpeněžena celá majetková podstata nebo bude dlužník 5 let plnit splátkový kalendář) rozhodují hlasováním na schůzi věřitelů nebo mimo ni výlučně nezajištění věřitelé, kteří včas přihlásili své pohledávky; ostatní věřitelé včetně zajištěných věřitelů (neboť těch se určení způsobu oddlužení nedotkne) jakož i osoby dlužníkovi blízké a osoby, které s ním tvoří koncern, o tom hlasovat nemohou. O způsobu oddlužení se rozhoduje prostou většinou hlasů nezajištěných věřitelů počítanou podle výše jejich pohledávek (§ 402 IZ.)

Bude-li oddlužení probíhat formou jednorázového zpeněžení majetkové podstaty, postupuje se při něm obdobně jako při zpeněžení majetkové podstaty v konkursu (tj. především veřejnou dražbou nebo soudní dražbou anebo prodejem mimo dražbu včetně zpeněžení jedinou smlouvou). Toto zpeněžení se však již netýká majetku, jenž dlužník nabyt po okamžiku zveřejnění rozhodnutí o schválení oddlužení v insolvenčním rejstříku (§ 407 odst. 1 IZ).

Má-li být oddlužení realizováno plněním splátkového kalendáře, pak je dlužník povinen po dobu 5 let pravidelně měsíčně splácet nezajištěným věřitelům ze svých příjmů částku ve stejném rozsahu, v jakém z nich mohou být při výkonu rozhodnutí nebo při exekuci uspokojeny přednostní pohledávky dle § 279 odst. 1 OSŘ. Dlužníkovi tak není při oddlužení plněním splátkového kalendáře ponecháno na výběr, jakou částku bude věřitelům splácet a jakou částku si ponechá pro vlastní potřebu. Pravidelné měsíční částky rozdělí dlužník mezi své nezajištěné věřitele podle poměru (výše) jejich pohledávek způsobem určeným v rozhodnutí insolvenčního soudu o schválení oddlužení. Pohledávky zajištěných věřitelů se uspokojí separátně z výtěžku zpeněžení jejich zajištění. Plnění splátkového kalendáře probíhá zásadně po dobu celých pěti let, a to bez ohledu na to, zda dlužník zaplatil schváleným oddlužením očekávané plnění nebo více; dříve může skončit jen tehdy, pokud dlužník uspokojí všechny nezajištěné pohledávky uvedené ve schváleném splátkovém kalendáři, a to v plné výši. V takovém případě skončí plnění splátkového kalendáře (a celé insolvenční řízení) předčasně rozhodnutím insolvenčního soudu o splnění oddlužení (§ 413 IZ).³²

K podání návrhu, aby úpadek nebo hrozící úpadek byl řešen oddlužením, je legitimován

³² Zelenka, J. a kol.,: Insolvenční zákon (zákon č. 182/2006 Sb.). Poznámkové vydání s důvodovou zprávou. Linde Praha a.s., Praha, 2007, str. 605.

výlučně dlužník; dlužníkovi věřitelé (nebo rodinní příslušníci) k podání návrhu na povolení oddlužení oprávněni nejsou (§ 389 IZ). Dle § 395 IZ soud zamítne návrh na povolení oddlužení, jestliže se zřetelem ke všem okolnostem lze důvodně předpokládat, že jím je sledován nepoctivý záměr (např. s ohledem na výsledek řízení řešící úpadek takové osoby, jež probíhalo v posledních 5 letech), nebo že hodnota plnění, které by při oddlužení obdrželi nezajištění věřitelé, bude nižší než 30 % jejich pohledávek, ledaže tito věřitelé s nižším plněním souhlasí. Dále soud uvedený návrh zamítne, jestliže jej podala osoba, o jejímž návrhu na povolení oddlužení bylo již dříve rozhodnuto, nebo dosavadní výsledky řízení dokládají lehkomyšlný nebo nedbalý přístup dlužníka k plnění povinností insolvenčním řízením (§ 395 odst. 2 IZ). Současně soud v takovém případě rozhodne o způsobu řešení dlužníkovy úpadku konkursem (§ 396 odst. 1 IZ).

2. ÚČEL KONKURSU

2.1. ÚČEL KONKURSU

Jak bylo výše uvedeno konkursní řízení slouží k řešení úpadku dlužníka, jakožto určité krizové majetkové situace dlužníka přesně definované příslušným zákonem. Toto řešení má svoji zákonem danou podobu a vychází z určitých principů. Základním východiskem v platném právním řádu je ustanovení obsažené v § 1 odst. 1 a § 2 odst. 3 ZKV. Podle prvního z obou ustanovení (§ 1 odst. 1) je účelem ZKV „*uspořádání majetkových poměrů dlužníka, který je v úpadku*.“ Proklamovaný účel je dále rozveden v ustanovení § 2 odst. 3 ZKV, podle něhož „*cílem konkursu a vyrovnání je dosáhnout poměrného uspokojení věřitelů z majetku tvořícího konkursní podstatu, a to za podmínek stanovených tímto zákonem*.“

Výše uvedenému účelu a cíli konkursu odpovídá i základní účinek, jenž prohlášením konkursu na majetek dlužníka ze zákona nastává, jenž sice není v ZKV explicitně uveden, ale lze jej vyvodit z některých jeho ustanovení (viz § 14 a další ustanovení ZKV). Tento základní účinek spočívá v tom, že věřitelé ztrácejí možnost individuálního postupu při uplatňování a vymáhání svých pohledávek. Musejí se podřít celkovému režimu konkursu, pro který je charakteristické, že jejich převažující většina má možnost v rámci tohoto řízení dosáhnout jen poměrného uspokojení svých pohledávek. V rozsahu, v němž věřitelova pohledávka nebyla při konkursu uspokojena, trvá ovšem nadále a po zrušení konkursu může být opětovně věřitelem samostatně uplatňována a vymáhána. S konkursem tedy není spojen zánik neuspokojených pohledávek (na rozdíl od vyrovnání i nuceného vyrovnání).³³

Ustanovení o účincích prohlášení konkursu na postavení věřitelů je výrazem základní zásady konkursního řízení, která je charakterizována jako „*par conditio creditorum*“. Podle této zásady nemají mít jednotliví věřitelé vůči druhým žádné výhody s výjimkou těch, které jim pro zvláštní povahu jejich pohledávek poskytuje přímo zákon. Z toho důvodu někteří věřitelé ztrácejí prohlášením konkursu výhodnější postavení, které až do doby měli (např. věřitelé judikátních pohledávek, věřitelé směneční apod.).³⁴

Výše uvedené základní vymezení způsobu řešení úpadku v rámci konkursního řízení obsažené v platném právním řádu se ve své podstatě shoduje s předchozí právní úpravou

³³ Zoulik, F.: Zákon o konkursu a vyrovnání – komentář, 3. vydání, C. H. Beck, Praha, 1998, str. 99.

³⁴ Tamtéž, str. 100.

konkursu, obsaženou v konkursním řádu z roku 1931. Účel konkursního řízení v podobě dosažení poměrného uspokojení věřitelů z majetku tvořícího konkursní podstatu vyplýval z ustanovení § 3 odst. 3 uvedeného konkursního řádu, jenž nařizoval: „*Konkursní podstata buď vzata podle ustanovení konkursního řádu do uschování a do správy a budiž ji užito k uspokojení všech osobních věřitelů, kterým v den prohlášení konkursu přísluší proti úpadci majetkoprávní nároky (konkursní věřitelé).*“ Toto pojetí zastávala i tehdejší právní teorie. Dr. Václav Hora definoval konkursní řízení takto: „*Konkursem rozumíme zákonem upravené řízení, které směřuje k tomu, aby jmění insolventního dlužníka bylo za součinnosti soudu i věřitelstva zpeněženo a k částečnému a stejnoměrnému uspokojení všech věřitelů, jejichž pohledávky byly uznány za pravé, vynaloženo.*“³⁵

Podle Dr. Jaroslava Vosky má prohlášením konkursu být zabráněno zjevu, který se často vyskytuje v řízení exekučním, má-li dlužník více věřitelů; zaplacení svých pohledávek dojdou jen ti věřitelé, kteří vedli exekuci nejdříve, na ostatní pak se nedostane ničeho bez rozdílu, o jakou pohledávku jde a kdy vznikla. V konkursu naproti tomu se přihlíží ke všem věřitelům, jejich pohledávky jsou podle své povahy rozděleny na několik skupin, jichž uspokojení se děje v pořadí ustanoveném zákonem. Pořadí a míra uspokojení jednotlivých pohledávek nejsou v konkursu závislé na náhodě a nezáleží na tom, zdali si věřitel se soudním vymáhání pohledávky přispíšil. Stačí, když věřitelé své nároky v konkursu přihlásí.³⁶

Věrný výše nastíněné tradiční koncepci účelu konkursního řízení zůstává i zákon č. 182/2006 Sb. (tzv. insolvenční zákon), účinný od 1. 1. 2008.

Insolvenční zákon stanoví, že při řešení úpadku či hrozícího úpadku má dojít k uspořádání majetkových vztahů k osobám dotčeným dlužníkovým úpadkem nebo hrozícím úpadkem a k co nejvyšším a zásadně poměrnému uspokojení dlužníkových věřitelů (§ 1 písm. a) IZ) a též oddlužení dlužníka (§ 1 písm. b) IZ).

Jedním ze způsobů řešení úpadku či hrozícího úpadku je přitom dle insolvenčního zákona konkurs, jenž dle § 244 IZ spočívá v tom, že „*na základě rozhodnutí o prohlášení konkursu jsou zjištěné pohledávky věřitelů zásadně poměrně uspokojeny z výnosu zpeněžení majetkové podstaty s tím, že neuspokojené pohledávky nebo jejich části nezanikají, pokud zákon nestanoví jinak.*“

Účelem insolvenčního zákona je tak vedle řešení úpadku dlužníka, též oproti stávající právní úpravě v ZKV řešení hrozícího úpadku dlužníka a oddlužení dlužníka.

³⁵ Slovník práva československého, pořádaný JUDr. E. Háchou, JUDr. J. Hoetzelem, JUDr. Fr. Weyrem, JUDr. K. Laštovkou, svazek II., Brno, 1932, str. 328.

³⁶ Voska, J.: Československé právo konkursní a vyrovnací, vydal Spolek posluchačů komerčního inženýrství, Praha, 1936, str. 6.

2. 2. PRINCIP POMĚRNÉHO USPOKOJENÍ KONKURSNÍCH VĚŘITELŮ

Základní zásadou, jež za konkursu platí při uspokojování pohledávek konkursních věřitelů, je zásada rovných podmínek pro všechny věřitele (*par conditio creditorum*), a to nejen ve smyslu procesním, kdy všichni účastní soudního řízení jsou si rovni (LZPS čl. 37 odst. 3), ale i po stránce hmotněprávní, neboť všichni věřitelé stejné třídy se uspokojují poměrně.³⁷

Z hmotněprávního hlediska tato zásada znamená, že všichni věřitelé stejné třídy se uspokojují poměrně. Stanovení tříd pohledávek a tím i věřitelů představuje ovšem určitou výjimku z této zásady. Ta je však odůvodněna povahou pohledávek, přičemž do tříd s výhodnějším pořadím je zařazeno co nejméně pohledávek, u nichž nutnost přednosti je naprosto nezbytná. Na druhé straně věřitelé nepřednostních pohledávek (pohledávky III. třídy) ztrácejí jakékoli výhody, které měli předtím, dochází k poměrnému uspokojení všech těchto pohledávek bez ohledu na dobu jejich vzniku, na dobu jejich uplatnění (na rozdíl od exekuce je zde vyloučen předstih), bez ohledu na důvodu či způsob vzniku pohledávky (poměrně se uspokojují i např. pohledávky směnečné), bez ohledu na to, zda jsou či nejsou soudem přisouzeny, i bez ohledu na jejich splatnost.³⁸

Tím se konkursní řízení liší od řízení o výkon rozhodnutí, kde platí tzv. zásada předstížení.

V rámci platného ZKV je poměrným uspokojením věřitelů nutno rozumět vypořádání jejich pohledávek podle pravidel stanovených jím stanovených pro konkursní řízení (viz § 28, § 30 až 33 ZKV), tj. že k poměrnému uspokojení věřitelů (resp. jejich pohledávek) dochází výlučně mezi věřiteli (pohledávkami) stejné kategorie (třídy). Platný ZKV přitom tak sám zakládá mezi jednotlivými věřiteli (pohledávkami) nerovnosti tím, že je třídí podle určitých kritérií a jednotlivé kategorie věřitelů, resp. pohledávek, určitým způsobem favorizuje nebo handicapuje. Jde o pohledávky za podstatou, pracovněprávní nároky, zajištěné pohledávky oddělených věřitelů, pohledávky majitelů hypotéčních zástavních listů, pohledávky I. a II. třídy, pohledávky vyloučené z uspokojení. Výše vyzdvižený princip konkursního řízení, tzv. zásada poměrného uspokojení věřitelů se tak neuplatní pro všechny věřitele, resp. jejich

³⁷ Zoufík, F.: Zákon o konkurzu a vyrovnání – komentář, 3. vydání, C.H.Beck, Praha, 1998, str. 17.

³⁸ Tamtéž.

pohledávky, ale pouze v dané skupině věřitelů, resp. v dané skupině jejich pohledávek.³⁹

Obdobně byl princip poměrného uspokojení věřitelů limitován i v konkursním řádu z roku 1931, jenž rozlišoval rovněž zvláštní skupiny věřitelů s ohledem na charakter jejich pohledávek, a to rovněž s vlivem na míru možnosti jejich uspokojení z výtěžku konkursní podstaty. Bez ohledu na ostatní věřitele bylo v první řadě nutno uspokojit nároky na vyloučení věcí a práv z konkursní podstaty, jež úpadci z části či zcela nenáležela (§ 47 k. ř.). Šlo o věci patřící třetí osobě, jež se z jakéhokoliv důvodu ocitly v rukou úpadce – byla mu půjčena, dána do zástavy, do úschovy, do komise, do nájmu, do opravy, apod.⁴⁰

Prohlášením konkursu dále nebyla dotčena práva věřitelů na oddělené uspokojení (§ 12 k. ř.). Spadalo sem zejm. právo zástavní (dobrovolné i soudcovské) a právo retenční. Na rozdíl od platného ZKV (§ 28 odst. 4 ZKV) tak nebylo uspokojení pohledávky odděleného věřitele nijak limitováno v jeho neprospěch. Věci, na kterých byla práva věřitelů na oddělené uspokojení, tvořila zvláštní podstatu, odlišnou od společné konkursní podstaty (viz § 51 k. ř.) Teprve co zbylo ze zvláštní podstaty po uspokojení oddělených věřitelů připadlo do společné konkursní podstaty, ze které se uspokojovaly pohledávky tzv. konkursních věřitelů (tj. jiných než oddělených).⁴¹

Dle platného ZKV konkursní podstata představuje jednotnou majetkovou masu. Platný právní řád nezná tzv. zvláštní podstatu, která by byla od ostatní podstaty separována a sloužila k uspokojení jen některých věřitelů (tj. např. věřitelů oddělených).⁴²

Po uspokojení nároků vylučovatelů a oddělených věřitelů následovalo povinně uhrazení tzv. pohledávek za podstatou, tj. zejm. vydání, která vznikla prohlášením konkursu a prováděním konkursního řízení, jakož i ze splnění závazků, které správce konkursní podstaty převzal (§ 49 až 50 k. ř.).⁴³

Jmění úpadce, kterého nebylo použito k uspokojení nároků vylučovatelů a oddělených věřitelů a k zaplacení pohledávek za podstatou, tvořilo tzv. společnou konkursní podstatu, určenou k uspokojení pohledávek konkursních věřitelů, jež byli rozděleni do tří tříd (viz §§ 53 až 56 k. ř.). K uspokojení nároků zařazených do třídy následující došlo vždy teprve po úplném uspokojení nároků věřitelů třídy předcházející. V téže třídě pak mohly být uspokojeny veškeré

³⁹ Zelenka, J.; Maršíková, J.: Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář, 2. vydání, Linde Praha a.s., Praha, 2002, str. 32.

⁴⁰ Voska, J.: Československé právo konkursní a vyrovnací, vydal Spolek posluchačů komerčního inženýrství, Praha, 1936, str. str. 20.

⁴¹ Tamtéž.

⁴² Zouřík, F.: Zákon o konkurzu a vyrovnání – komentář, 3. vydání, C.H.Beck, Praha, 1998, str. 53.

⁴³ Voska, J.: Československé právo konkursní a vyrovnací, vydal Spolek posluchačů komerčního inženýrství, Praha, 1936, str. 22.

jim náležející nároky podle stejného poměru, např. jednou čtvrtinou, třetinou atd. Do 1. třídy náležely např. nezbytně nutné výdaje na úpalcův pohřeb, pohledávky úpalcových zaměstnanců ze služebního nebo pracovního poměru, zejm. nároky na služební platy a na mzdu za poslední 3 roky před prohlášením konkursu, nároky zařízení (fondů, ústavů apod.) určených k podpoře úpalcových zaměstnanců v nemoci, jejich vdov, sirotek a dalších rodinných příslušníků. Do 2. třídy náležely daně, poplatky, cla, příspěvky k sociálnímu pojištění a jiné veřejné dávky, pokud nedospěly dříve než tři roky před prohlášením konkursu. Do 3. třídy náležely pohledávky všech ostatních konkursních věřitelů.⁴⁴

2. 3. POJEM A OBSAH KONKURNÍ PODSTATY

K poměrnému uspokojení věřitelů dochází tradičně z majetku tvořícího tzv. konkursní podstatu (viz ustanovení § 3 odst. 3 konkursního řádu z roku 1931 a dále též ustanovení § 2 odst. 3 platného ZKV). Vymezení konkursní podstaty spočívá tedy obecně v tom, že jde o majetek, jehož zpeněžením má být dosaženo rovnoměrného uspokojení věřitelů.

Platný ZKV dále pojem konkursní podstaty specifikuje, a to ve svém § 6 odst. 1, kde je stanoveno, že „*majetek podléhající konkursu tvoří konkursní podstatu*“ a dále v odst. 2 téhož paragrafu, věta první, kde je ustanovení předchozího odstavce dále specifikováno, neboť se tu uvádí, že „*konkurs se týká majetku, který patřil dlužníkovi v den prohlášení konkursu a kterého nabyt za konkursu; tímto majetkem se rozumí také mzda nebo jiné podobné příjmy. Do podstaty nenáleží majetek, jehož se nemůže týkat výkon rozhodnutí, majetek sloužící podnikatelské činnosti z podstaty vyloučen není.*“

Dle § 6 odst. 3 ZKV: „*Za podmínek stanovených tímto zákonem patří do podstaty také majetek jiných osob, zejména těch, které jej nabyly na základě neúčinných právních úkonů dlužníka.*“

Současná definice konkursní podstaty je blízká definici, která byla obsažená v konkursním řádu z roku 1931. Ustanovení § 3 odst. 1 znělo: „*Od prohlášení konkursu není úpalců dovoleno, aby nakládal svým jměním, které jest podrobeno exekuci a které mu náleželo v den prohlášení konkursu anebo kterého nabyt za konkursu (konkursní podstata).*“ Prostřednictvím

⁴⁴ Voska, J.: Československé právo konkursní a vyrovnací, vydal Spolek posluchačů komerčního inženýrství, Praha, 1936, str. 24.

deklarování základního účinku, jež mělo prohlášení konkursu, konkursní řád současně vymezil rozsah konkursní podstaty. V následujícím odstavci (§ 3 odst. 2 k. ř.) doplňoval: „Do konkursní podstaty náleží zejména veškeré nemovité jmění úpadcovo, které jest ve zdejších státním území, veškeré movité jmění úpadcovo, ať jest kdekoliv, pokud není o něm jinak ustanoveno v mezinárodních smlouvách nebo vládních prohlášeních vyhlášených ve Sbírce zákonů a nařízení.“

Definice konkursní podstaty uvedená v platném ZKV je velmi obecná a zásadně neřeší ani funkci konkursní podstaty, ani právní povahu majetku, který tvoří konkursní podstatu. Funkce konkursní podstaty vyplývá z toho, že se jedná o úpadcův majetek, který slouží (po jeho zpeněžení) k rovnoměrnému uspokojení věřitelů (v platném ZKV toto vyplývá nepřímě z výše uvedeného § 2 odst. 3). Konkursní podstatou je tedy vždy úpadcův majetek sloužící k uspokojení věřitelů. Úpadcův majetek by nebyl konkursní podstatou, kdyby nesloužil uvedenému účelu. Konkursní podstata je proto vždy účelovým majetkem.⁴⁵

Z definice konkursní podstaty uvedené v § 6 platného ZKV zcela spolehlivě nevyplývá, zda úpadce přestává nebo nepřestává být vlastníkem majetku, který tvoří konkursní podstatu. Jinak řečeno, zda se prohlášením konkursu mění subjekt vlastnického práva. Kdyby se k tomuto majetku mělo v důsledku prohlášení konkursu měnit vlastnictví, mohlo by jít jediné o jeho přechod (tj. změnu mimosmluvní), který by se musel opírat o výslovné ustanovení zákona; protože takovéto ustanovení chybí, je třeba odmítnout všechny teorie vycházející z toho, že jde buď o vlastnictví věřitelů, nebo o majetkový souhm, který by měl vlastní právní subjektivitu (obdobně jako fond nebo nadace). Ze stejných důvodů je pak třeba odmítnout i teorie, které právní povahu konkursní podstaty spojují se vznikem specifického věcného práva, jež umožňuje uspokojení věřitelů. Je tudíž třeba vycházet z toho, že prohlášením konkursu nedochází k žádné změně z hlediska vlastnictví nebo jiných věcných práv.⁴⁶

Prvorepubliková právní teorie vycházející z právní úpravy konkursního řádu z roku 1914 a 1931 rovněž konkursní podstatu nepovažovala za samostatný subjekt práva a závazků (právní osobu) a vycházela z pojetí, že i po prohlášení konkursu zůstává majetek patřící do konkursní podstaty ve vlastnictví úpadce. Úpadci však bylo (obdobně jako dle platné právní úpravy) po dobu trvání konkursu odňato dispoziční právo s věcmi náležející do konkursní podstaty a přeneseno na orgány konkursního řízení, a to proto aby snad opatřeními úpadce nebyl mařen účel prohlášení konkursu, kterým bylo stejnoměrné a spravedlivé

⁴⁵ Schelle, K.; Schelleová, I.: Vybrané problémy z teorie konkursního práva, 1. vydání, Masarykova univerzita, Brno, 1995, str. 96.

⁴⁶ Zoulík, F.: Zákon o konkurzu a vyrovnání – komentář, 3. vydání, C.H.Beck, Praha, 1998, str. 51.

uspokojení věřitelů úpadce (viz § 3 odst. 1, § 61 k. ř. z 1931).⁴⁷

Samotné prohlášení konkursu nemá tedy dle platného ZKV vliv na změnu vlastnického práva, ale pouze na jeho obsah. Dlužník změněn v úpadce ztrácí dispoziční právo k veškerému majetku, který tvoří konkursní podstatu (viz §14 odst. 1 písm. a) ZKV). Toto dispoziční právo přechází na správce konkursní podstaty, avšak nikoliv v plném rozsahu, protože správce je omezen celou řadou ustanovení zákona, jež určité úkony správce podmiňují souhlasem soudu či věřitelů (viz např. zákonem vyžadovaný souhlas soudu správcí konkursní podstaty pro uzavření dohody o vypořádání společného jmění úpadce a jeho manžela na místo úpadce dle § 26a ZKV anebo pro vyloučení nedobytných pohledávek, věcí, práv a jiných majetkových hodnot dle § 27 odst. 6 ZKV).

Dlužník přestává být okamžikem prohlášení konkursu držitelem, neboť nedoručí majetek s vůlí mít ho pro sebe, ale jen dočasně než budou věřitelé uspokojeni. Z tohoto hlediska klasického pojetí držby není držitelem ani správce, jeho postavení se blíží spíše detentorovi, než klasickému držiteli. Tomu odpovídá též dikce § 3 odst. 3 k. ř. z roku 1931, kde se praví: „*Konkursní podstatu buď vzata podle ustanovení konkursní řádu do úschovy a do správy a budiž ji užito k uspokojení všech osobních věřitelů.....*“ Právní vztah správce konkursní podstaty je tak vztahem *sui generis*.⁴⁸

Pokud jde o vymezení majetku patřícího do konkursní podstaty, pak lze odkázat v první řadě na výše citované ustanovení § 6 ZKV.

Obecně není pojem majetku v českém právní řádu definován, ale vodítkem je definice obchodního majetku obsažená v ustanovení § 6 odst. 1 ObchZ. Obchodní majetek je tu vymezen jako souhrn aktiv (majetkových hodnot), které patří podnikateli. Za majetkové hodnoty patřící podnikateli je třeba považovat především věci, k nimž má podnikatel vlastnické právo. Jsou to jak věci nemovité, tak i movité. Dále jsou majetkovou hodnotou patřící podnikateli pohledávky, tj. práva na plnění ze závazkového právního vztahu, pokud je podnikatel věřitelem, a to včetně práv na plnění, která jsou důsledkem porušení povinností jinou osobou. Do obchodního majetku patří i jiná práva a jiné penězi ocenitelné hodnoty, jako např. právo na ochranu obchodního tajemství, na ochranu obchodní firmy, práva z průmyslového vlastnictví, dlouhodobé výhodné obchodní vztahy aj. V těch posledních případech může být problémem jejich ocenitelnost penězi, která je podmínkou zahrnutí do

⁴⁷ Voska, J.: Československé právo konkursní a vyrovnací, vydal Spolek posluchačů komerčního inženýrství, Praha, 1936, str. 13.

⁴⁸ Schelle, K.; Schelleová, I.: Vybrané problémy z teorie konkursního práva, 1. vydání, Masarykova univerzita, Brno, 1995, str. 96.

obchodního majetku.⁴⁹

U dlužníků právnických osob (podnikatelů i nepodnikatelů) patří do konkursní podstaty jejich veškerý obchodní majetek ve smyslu § 6 odst. 1 ObchZ. U fyzické osoby – podnikatele, náleží do konkursní podstaty veškerý obchodní majetek ve smyslu § 6 odst. 1 ObchZ, a jednak dále též „neobchodní“ majetek, který patří do výlučného vlastnictví dlužníka nebo do jeho podílového spoluvlastnictví nebo společného jmění dlužníka a jeho manžela, avšak neslouží a ani není určen k podnikání dlužníka (typicky např. chata, byt v osobním vlastnictví apod.). U fyzické osoby – nepodnikatele pak patří do konkursní podstaty pouze jeho „neobchodní“ (tj. osobní) majetek, který patří do výlučného vlastnictví dlužníka nebo jeho podílového spoluvlastnictví nebo společného jmění dlužníka a jeho manžela.⁵⁰

Konkursní podstatu tvoří zásadně jen majetek, který je ve vlastnictví dlužníka. Rozhodujícím okamžikem pro toto posouzení je prohlášení konkursu. Majetek, který byl v dlužníkově vlastnictví v době, kdy byl konkurs prohlášen, patří do konkursní podstaty, stejně jako majetek, jehož dlužník nabyl po prohlášení konkursu (viz § 6 odst. 2 ZKV). Na druhé straně z toho vyplývá, že majetek, který dlužník převedl na jiného před prohlášením konkursu (i kdyby k tomu došlo již po podání návrhu na prohlášení konkursu, tedy v průběhu konkursní řízení) nepatří do konkursní podstaty, pokud ohledně něho není úspěšně uplatněna neúčinnost převodu – srov. § 15 a § 16 ZKV.⁵¹

Do konkursní podstaty tedy nepatří cizí věci, které má dlužník u sebe. Pokud by se cizí věci ocitly na soupisu podstaty, může každý, kdo má právo vylučující jejich prodej, uplatnit je žalobou na vyloučení věci z konkursní podstaty dle § 19 odst. 2 ZKV.

Zákon však stanoví ohledně dlužníkovu majetku tvořícího konkursní podstatu některé omezující výjimky. Především do podstaty nepatří majetek, kterého se nemůže týkat výkon rozhodnutí, s výjimkou majetku, který slouží podnikání; majetek sloužící podnikání totiž z konkursní podstaty vyloučen není (viz § 6 odst. 2, věta druhá ZKV).

Konkurs se tedy netýká především té části mzdy a jiných obdobných příjmů, které nepodléhají výkonu rozhodnutí dle § 277 a 279 OSŘ (a to v rozsahu exekuce vedené pro nepřednostní pohledávku). Výkonu rozhodnutí nepodléhají, a tedy součástí konkursní podstaty nejsou ani některé pohledávky úpadce uvedené v § 317 OSŘ (např. peněžité dávky

⁴⁹ Štenglová, I. Plíva, S., Tomsa, M. a kol.: Obchodní zákoník. Komentář. 8. vydání, Praha : C.H.Beck, 2003, str. 17.

⁵⁰ Zelenka, J.; Maršíková, J.: Zákon o konkurzu a vyrovnání . Komentář, 2. vydání, Linde Praha a.s., Praha, 2002, str. 140.

⁵¹ Zouřík F.: Zákon o konkurzu a vyrovnání – komentář, , 3. vydání, C.H.Beck, Praha, 1998, str. 53.

sociální péče, dávky pomoci v hmotné nouzi a dávky státní sociální podpory vyplácené jednorázově) a v určitém rozsahu i pohledávky dle § 318 a § 319 OSŘ. Do konkursní podstaty nepatří ani movité věci, které nepodléhají výkonu rozhodnutí podle § 321 až 322 OSŘ. Mezi ně patří jednak tzv. *res extra commercium* vymezené ve zvláštních předpisech (zbraně, památky), tj. věci jejichž prodej je nejrůznějších důvodů zakázán (§ 321 OSŘ), a vedle nich věci, které nelze postihnout výkonem rozhodnutí s ohledem na osobu konkrétního povinného, tj. věci, které povinný potřebuje k uspokojování hmotných potřeb svých a své rodiny nebo k plnění svých pracovních úkolů, jakož i jiných věcí, jejichž prodej by byl v rozporu s morálními pravidly (§ 322 odst. 1 OSŘ); jejich příkladný výčet uvádí OSŘ v § 322 odst. 2 OSŘ.

Ačkoliv v exekučním řízení nelze u podnikatele – fyzické osoby vést exekuci na věci, které povinný nezbytně potřebuje ke svému podnikání (§ 322 odst. 3 OSŘ), v konkursní řízení tyto věci z konkursní podstaty a následného zpeněžení naopak vyjmuty nejsou (§ 6 odst. 2, věta druhá ZKV).⁵²

Obdobně též konkursní řád z roku 1931 vymezoval konkursní podstatu jako úpalcovo movité či nemovité jmění, jež mu náleželo v den prohlášení konkursu nebo kterého nabyl za konkursu (viz § 3 odst. 1, 2 k. ř.); přitom však obdobně vylučoval z konkursní podstaty majetek nepodléhající výkonu rozhodnutí (viz díkce § 3 odst. 1 k. ř. vymezení konkursní podstaty: „*Od prohlášení konkursu není úpadci dovoleno, aby nakládal svým jměním, které jest podrobena exekuci...*“). Předpisy o tom, které části majetku úpadce byly z exekuce vyloučeny a do konkursní podstaty z toho důvody nepatřily byly součástí tzv. exekučního práva. Na rozdíl od právní úpravy konkursního a vyrovnacího řízení nedošlo v období do 1950 v případě exekučního práva k jeho sjednocení, a proto byl po celou dobu platnosti konkursního řádu z roku 1931 rozsah konkursní podstaty v obou právních oblastech tehdejší Československé republiky rozdílný.⁵³

Dále podle § 68 odst. 1 ZKV do konkursní podstaty nelze zahrnout věci, které mají být vydány oprávněným osobám podle zákonů upravujících zmírnění některých majetkových křivd za předpokladu, že takové nároky byly včas uplatněny a dosud nebyly zamítnuty. Takovými zákony jsou např. zákon č. 403/1990 Sb., o zmírnění následků některých majetkových křivd, zákon č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, nebo zákon č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku. Pokud

⁵² Zelenka, J.; Maršíková, J.: Zákon o konkurzu a vyrovnání . Komentář, 2. vydání, Linde Praha a.s., Praha, 2002, str. 143.

⁵³ Voska, J.: Československé právo konkursní a vyrovnací, Spolek posluchačů komerčního inženýrství, Praha, 1936, str. 11.

však nároky na vydání věcí podle uvedených zákonů nebyly v zákonných lhůtách včas uplatněny nebo již byly zamítnuty, zahrnou se i tyto věci do konkursní podstaty.⁵⁴

Podle § 69 odst. 1 ZKV se konkurs vztahuje i na movité věci úpadce v cizině, nestanoví-li mezinárodní smlouva jinak. To znamená, že do konkursní podstaty nepatří úpadcovy movité věci v cizině, pokud tak stanoví mezinárodní smlouva. Do konkursní podstaty však nelze bez dalšího zahrnout úpadcovy nemovité věci v cizině, neboť na ty se v tuzemsku prohlášený konkurs zpravidla nevztahuje.⁵⁵

Obdobné omezení ve vztahu k zahrnutí do konkursní podstaty úpadcova jmění nacházejícího se v cizině obsahoval taktéž konkursní řád z 1931 (viz § 3 odst. 2).

Konkursní podstatu z hlediska jejího rozsahu nelze v žádném případě ztotožňovat se seznamem majetku, který sestavil úpadce dle § 17 odst. 1 ZKV, ani s majetkem, o němž úpadce účtoval, i když ho do seznamu majetku neuvedl. Konkursní podstatou není jen to, co úpadce po sobě zanechal, což ostatně vyplývá již z ustanovení § 6 odst. 3 ZKV. Konkurs se týká majetku patřícího do podstaty, nikoli jen vlastního majetku úpadce.

Vedle majetku dlužníka totiž může za zákonem stanovených podmínek do konkursní podstaty náležet i majetek ve vlastnictví jiných osob. ZKV přitom jen jako příklad výslovně uvádí majetek jiných osob, které jej nabyly na základě neúčinných právních úkonů dlužníka.⁵⁶

Rozsah majetku konkursní podstaty, z kterého mohou být uspokojeni věřitelé dlužníka, tak může být fakticky mnohem větší než stávající dlužníkův majetek.

Z majetku jiných osob podléhá konkursu zejména plnění z neúčinných právních úkonů dlužníka na základě neúčinnosti, která nastává ze zákona podle § 5d písm. c) a d), §9c, §14 odst. 1 písm. a) a § 15 ZKV, a dále plnění z neúčinných právních úkonů dlužníka na základě rozhodnutí soudu o uplatněném odporu proti odporovatelnému právnímu úkonu dlužníka (§ 42a ObčZ) podle § 16 ZKV.⁵⁷

Dle stanoviska Nejvyššího soudu (R/ 52/1998, bod XVII, str. 183) „není vyloučeno, aby majetek konkursní podstaty (majetek, na který bude prohlášen konkurs) tvořily jen věci ve vlastnictví třetích osob, které patří do podstaty v důsledku neúčinných úkonů dlužníka (úpadce).“

Nejvyšší soud v odůvodnění k výše uvedenému stanovisku argumentuje tak, že „Do

⁵⁴ Zelenka, J.; Maršíková, J.: Zákon o konkurzu a vyrovnání. Komentář, 2. vydání, Linde Praha a.s., Praha, 2002, str. 143.

⁵⁵ Tamtéž, str. 144.

⁵⁶ Tamtéž, str. 143.

⁵⁷ Tamtéž, str. 144.

konkursní podstaty náleží nejen majetek, který dlužníkovi patřil v den prohlášení konkursu (včetně nemovitostí, které před prohlášením konkursu převedl na jiné osoby, jestliže katastrální úřad do prohlášení konkursu nerozhodl o vkladu vlastnického práva do katastru nemovitostí, bez ohledu na to, že návrh na zápis vkladu byl podán ještě před prohlášením konkursu), nebo kterého nabyl za konkursu (tj. majetek v jeho vlastnictví). Z ustanovení § 14 odst. 1 písm. a) věty druhé, § 15 a § 16 ZKV vyplývá, že do konkursní podstaty patří rovněž takový majetek, jehož vlastníkem je sice osoba odlišná od úpadce, avšak právní úkony dlužníka (úpadce), týkající se tohoto majetku, (na jejichž základě dlužník tento majetek pozbyl ze svého vlastnictví) jsou vůči věřitelům (konkursním věřitelům) neúčinné (buď na základě zákona nebo na základě rozhodnutí soudu vydaného ve smyslu ustanovení § 42a obč. zák.).“

Nejvyšší soud dále v uvedeném odůvodnění svého stanoviska dovozuje, že „není proto vyloučeno, aby soud prohlásil konkurs, když bude zřejmé, že dlužník žádný postižitelný majetek nevládní, bude-li současně doloženo, že prohlášením konkursu se právní úkony, jimiž se dlužník majetku zbavil, stanou vůči konkursním věřitelům neúčinným nebo že věřitelé (konkursní věřitelé) takovým právním úkonům dlužníka u soudu odporovali nebo odporovat hodlají (srov. § 16 odst. 1 zákona a § 42a obč. zák.).“⁵⁸

V případech neúčinnosti či odporovatelnosti právních úkonů dlužníka se tak ZKV snaží postihnout některá právní (a zpravidla účelová) jednání dlužníka, která dlužník učinil před prohlášením eventuelně i po prohlášení konkursu a která měla nebo mají vždy za následek snížení hodnoty jeho majetku a tím i poškození jeho věřitelů.⁵⁹

Vedle plnění z neúčinných právních úkonů úpadce podléhá konkursu i plnění, jež je předmětem neplatných právních úkonů. ZKV se o neplatných právních úkonech přímo nezmiňuje, nicméně vyplývá to ze samotné povahy neplatných právních úkonů, neboť na základě neplatných právních úkonů nemůže nabyvatel platně nabýt majetek, který byl na něho převeden, a je tedy povinen převodci vydat vše, co na základě neplatného právního úkonu nabyl, a pokud to není možné, je povinen poskytnout peněžitou náhradu (§ 458 odst. 1 ObčZ).

Byl-li na majetek převodce prohlášen konkurs, modifikuje se ustanovení § 456 ObčZ tak, že plnění, resp. peněžitá náhrada za ně musí být vydána nikoli tomu, na jehož úkor byla získána (tedy úpadci), ale musí být vydána správci do konkursní podstaty, neboť na něho prohlášením konkursu přešlo právo nakládat s majetkem patřícím do podstaty (srov. § 14 odst.

⁵⁸ Krčmář, Z.: Přehled judikatury ve věcech konkursu a vyrovnání, Aspi, a.s., Praha, 2005, str. 22.

⁵⁹ Zelenka, J.; Maršíková, J.: Zákon o konkurzu a vyrovnání. Komentář, 2. vydání, Linde Praha a.s., Praha, 2002, str. 144.

l písm. a) ZKV).⁶⁰

Oproti neúčinnosti právního úkonu neplatnost právních úkonu (absolutní i relativní) působí vůči všem právním subjektům (tedy nejen vůči osobám, které byly právním úkonem zkráceny). Absolutní neplatnost právního úkonu nelze nijak napravit a lze se jí dovolat kdykoliv. Relativní neplatnosti právního úkonu se může dovolat pouze ten účastník právního vztahu, na jehož ochranu je neplatnost stanovena a který sám tedy neplatnost právního úkonu nevyvolal. Vzhledem k tomu, že osobou poškozenou neplatným právním úkonem, jehož důsledkem je zkrácení konkursní podstaty, je vždy úpadce, může se relativní neplatnosti dovolat i správce konkursní podstaty. Relativní neplatnosti se lze dovolat pouze ve lhůtě tří let ode dne, kdy byl úkon učiněn (§ 40a, § 101 ObčZ).⁶¹

Neplatnými jsou v souvislosti s konkursem typicky úkony převodce majetku na osoby ekonomicky nebo personálně propojené s úpadcem provedené v rozporu s ustanovením § 196a ObchZ, převod majetku na základě předstíraných nebo neurčitých právních úkonů, převod vlastnického práva na jinou osobu, která je však ve výkonu vlastnického práva omezena ve prospěch úpadce natolik, že nabyvatel majetku získává pouze holé vlastnické právo, dále např. započtení neexistující pohledávky nebo započtení pohledávky po prohlášení konkursu.⁶²

Součástí konkursní podstaty nejsou závazky třetích osob vůči dlužníku, kterými zajišťují jeho dluhy; stejný režim mají i povinnosti osobně ručících společníku ve vztahu k závazkům společnosti (viz § 56 ObchZ). V průběhu konkursu však bude třeba, aby se správce podstaty postaral o to, aby závazky těchto osob vůči dlužníkovi byly plněny (včetně závazků sloužících k zajištění jeho pohledávek) a aby vyvodil důsledky z toho, jestliže k jejich plnění nedojde (srov. § 27 odst. 5 ZKV). Jakmile jsou zajišťovací závazky třetích osob vůči dlužníku realizovány stávají se součástí konkursní podstaty.⁶³

Dle § 27 odst. 5 ZKV totiž platí, že: „Osoby, jejichž věci, práva nebo pohledávky zajišťují pohledávky (§ 28) vůči úpadci, správce vyzve, aby do 30 dnů vyplatily ve prospěch konkursní podstaty zajištěné pohledávky nebo aby ve stejné lhůtě složily cenu věci, práva nebo pohledávky, jimiž je pohledávka zajištěna. Nevyplatí-li uvedené osoby zajištěnou pohledávku nebo nesloží-li cenu věci, práva nebo pohledávky, zapíše správce věc, právo nebo pohledávku do soupisu podstaty (§ 18). Věci, které zajišťují pohledávky oddělených věřitelů, lze zpeněžit

⁶⁰ Kozel, R.: Problémy konkursního řízení a jejich řešení, Linde Praha a.s., Praha, 2001, str. 162.

⁶¹ Tamtéž.

⁶² Tamtéž, str. 164.

⁶³ Zoulík F.: Zákon o konkurzu a vyrovnání – komentář, 3. vydání, C.H.Beck, Praha, 1998, str. 53.

ve veřejné dražbě.”

Konkursní podstatu dále tvoří i majetek zahrnutý do soupisu konkursní podstaty, u kterého jeho vlastníkově marně uplynula lhůta podle § 19 odst. 2 k podání žaloby na jeho vyloučení ze soupisu.

Rozsah konkursní podstaty je vymezen v zákoně, avšak při realizaci cíle konkursu v podobě poměrného uspokojení pohledávek konkursních věřitelů současně záleží do značné míry i na postupu osob zúčastněných na řízení, popř. i osob dalších. Majetek patřící dle § 6 ZKV do konkursní podstaty totiž nemusí zcela souhlasit s majetkem, jenž správce konkursní podstaty pojme do tzv. soupisu konkursní podstaty, jakožto listiny, která dle § 18 odst. 2 ZKV opravňuje správce ke zpeněžení sepsaného majetku, což nezůstane bez vlivu na realizaci výše uvedeného cíle konkursu. Již starší právní teorie v souladu s touto potencionální dichotomií rozlišovala mezi konkursní podstatou, jaká má být (tedy konkursní podstatou, tak jak je vymezena v zákoně) a konkursní podstatou, jaká je (tedy, jaký majetek se ocitl na soupisu konkursní podstaty pořízené správcem). Autorem této teorie byl *Oetker*. Rozdíly obou těchto podstat se mohou projevit prakticky v rozdílech jejich rozsahu. Na jedné straně může totiž podstata, jaká má být, mít užší rozsah než podstata, jaká je. Tak je tomu například, je-li s určitými předměty, které jsou podle zákona vyloučeny z konkursní podstaty zejména proto, že jsou vyloučeny z exekuce nebo, že nepatří úpadci, nakládáno, jako by byly součástí podstaty, poněvadž je správce podstaty pojal do soupisu. Jindy zase může nastat opačná situace. Podstata, jaká je, má užší rozsah než podstata, jaká má být, takže zasahuje jen její část, například z toho důvodu, že do ní nebyly pojaty všechny součásti úpadcova majetku, které do ní měly být pojaty podle zákona. Oba způsoby vymezení konkursní podstaty lze přitom též definovat takto: Podstata jaká má být, tu si přeje zákon, avšak na podstatu jaká je, připíná zákon právní účinky.⁶⁴

Z toho důvodu obsahuje platná úprava konkursu ustanovení o zjišťování podstaty (§ 17 až 19 ZKV). Zjišťování podstaty je třeba chápat jako určitou fázi konkursního řízení, jejímž cílem je stanovit její rozsah. Konkrétně půjde o to, sestavit soupis věcí, které mohou být zpeněženy (s cílem rozdělit výtěžek zpeněžení mezi věřitele).⁶⁵

Procesní úkony, které je třeba provést v rámci zjišťování podstaty, ukládá zákon jednak úpadci, jednak správci podstaty. Z povinností uložených zákonem úpadci je nejdůležitější

⁶⁴ Schelleová., I.: Vybrané problémy z teorie konkursního práva, 1. vydání, Masarykova univerzita, Brno, 1995, str. 91.

⁶⁵ Zoulik, F.: Zákon o konkurzu a vyrovnání – komentář, 3. vydání, C.H.Beck, Praha, 1998 str. 120.

sestavení seznamu majetku a závazků s uvedením svých dlužníků, věřitelů a jejich adres a jejich odevzdání správci konkursní podstaty spolu s účetnictvím a potřebnými doklady.

V případě podání návrhu na prohlášení konkursu ze strany samotného úpadce odevzdá úpadce uvedený seznam přímo soudu spolu s návrhem. Na základě seznamu majetku a závazků předloženého úpadcem a dalších podkladů (obchodní knihy a listiny úpadce, oznámení osob majících u sebe věci náležející do podstaty – tj. např. nájemce, schovatele, výpůjčitele apod.) sestaví správce soupis konkursní podstaty. Tento soupis musí zachytit celý rozsah konkursní podstaty; musí se proto týkat všech majetkových hodnot, které do konkursní podstaty ze zákona patří. Nedostatek součinnosti ze strany úpadce lze postihnout uložením pořádkové pokuty dle § 53 odst. 1 OSŘ. Soud může úpadce, resp. jeho statutární orgán, jeho členy či likvidátora, za účelem splnění povinnosti ke zjištění konkursní podstaty rovněž předvolat k výslechu (viz § 17b ZKV).

Dále připadá v úvahu i trestní postih podle § 126 TrZ pro trestný čin porušení povinnosti v řízení o konkursu a vyrovnání, příp. postih podle § 125 TrZ pro trestný čin zkreslování údajů o stavu hospodaření a jmění.⁶⁶

Zákonem předepsaná součinnost mezi správcem při pořizování soupisu konkursní podstaty a věřitelským výborem má různou formu od podnětů ze strany věřitelského výboru až po jeho hodnotící vyjádření ohledně způsobu sestavení a úplnosti soupisu. Správce se dále při pořizování soupisu konkursní podstaty řídí pokyny soudu, jež se mohou týkat jeho doplnění či lhůty a způsobu jeho provedení. Soupis podstaty může být dodatečně rozšířen. Stane se tak zejména tehdy, jestliže úpadce nabude majetek náležející do konkursní podstaty až po sestavení soupisu. Kromě toho se tak stane i v případě uplatnění neúčinnosti právních úkonů úpadce dle § 15 a 16 ZKV. To znamená, že soupis konkursní podstaty bude definitivně uzavřen až schválením závěrečné zprávy správce (§ 28 ZKV).⁶⁷

Insolvenční zákon s účinností od 1. 1. 2008 namísto pojmu „konkursní podstata“ zavádí nový termín „majetková podstata“, což vyjadřuje změnu koncepce zákona, neboť napříště již není řešením úpadku dlužníka pouze konkurs, ale insolvenční zákon zavádí i další způsoby jeho řešení, a to oddlužení a reorganizaci. Podle způsobu řešení úpadku se pak liší úprava majetkové podstaty. Při uplatňování ustanovení o majetkové podstatě je nutno brát v úvahu jak obecná ustanovení věnovaná majetkové podstatě (hlava VI. části první, § 205 – 230 IZ), tak eventuálně speciální ustanovení, jež insolvenční zákon upravuje pro účely jednotlivých

⁶⁶ Zoulík, F.: Zákon o konkurzu a vyrovnání – komentář, 3. vydání, C.H.Beck, Praha, 1998 str. 120.

⁶⁷ Tamtéž.

způsobů řešení úpadku.⁶⁸

Zatímco ZKV žádnou konkrétní specifikaci či výčet majetku náležejícího do konkursní podstaty, insolvenční zákon oproti tomu již uvádí alespoň demonstrativně výčet majetku, jenž je součástí majetkové podstaty (viz § 206 odst. 1 IZ). Insolvenční zákon výslovně stanoví, že majetková podstata tvoří i příslušenství, přírůstky, plody a užitky majetku uvedeného v § 206 odst. 1 IZ (viz § 206 odst. 2 IZ).⁶⁹

Rozsah majetkové podstaty je v § 205 odst. 1 a 2 IZ řešen diferencovaně, a to v závislosti na tom, zda návrh podal dlužník nebo věřitel. V obou případech do majetkové podstaty náleží majetek, který patří dlužníkovi. Obě varianty se liší stanovením okamžiku rozhodného pro vymezení dlužníkovy majetku patřícího do majetkové podstaty.

Dle § 205 odst. 4 IZ patří do majetkové podstaty též majetek jiných osob než dlužníka, stanoví-li to zákon. Ve shodě s platným ZKV tak insolvenční zákon pro zahrnutí majetku, jenž patří osobě odlišné od dlužníka, vyžaduje výslovné ustanovení zákona. Přitom stejně jako ZKV uvádí jako příklad takového majetku plnění z neúčinných právních úkonů.

I dle insolvenčního zákona tedy bude platit, že insolvenční řízení se týká vedle majetku dlužníka i majetku třetích osob, a to zejm. tehdy, pokud tyto osoby nabyly majetek na základě neplatných právních úkonů (§ 231 a násl. IZ), neúčinných právních úkonů (§ 235 a násl. IZ) nebo tehdy, pokud jde o majetek třetích osob, který představuje zajištění pohledávek vůči dlužníkovi, nebo majetek třetích osob insolvenčním správcem zapsaný dle § 217 a násl. IZ do soupisu majetkové podstaty, pokud vlastník nepodal v zákonem stanovené lhůtě žalobu proti insolvenčnímu správci domázející se vydání rozhodnutí soudu o vyloučení takového majetku z majetkové podstaty (viz § 225 odst. 1, 2, 3 IZ).⁷⁰

Důležité je ustanovení § 207 odst. 1 IZ podle, kterého „*Do majetkové podstaty nepatří majetek, který nelze postihnout výkonem rozhodnutí nebo exekucí: věci sloužící k podnikání dlužníka však z majetkové podstaty vyloučeny nejsou.*“

Důležitým účinkem spojeným se zahájením insolvenčního řízení je omezení dlužníkových dispozic s majetkovou podstatou či s majetkem, který by do ní mohl patřit (§ 111 – 114 IZ). Vedle omezení ze zákona (§ 111 IZ) jsou to zvláštní omezení, která může soud nařídít předběžným opatřením (§ 112 a 113 IZ). Insolvenční zákon oproti platnému zákonu právní úpravu omezení dlužníka v dispozicích s jeho majetkem náležejícím do majetkové podstaty po zahájení insolvenčního řízení poněkud více rozvádí. Nově platí, že rozsah

⁶⁸ Zelenka, J. a kol.: Insolvenční zákon (zákon č. 182/2006 Sb.). Poznámkové vydání s důvodovou zprávou. Linde Praha a.s., Praha, 2007, str. 315.

⁶⁹ Tamtéž, str. 317.

⁷⁰ Tamtéž, str. 317.

dispozičních omezení stanovený zákonem může být rozhodnutím soudu změněn, a to jak ve prospěch dlužníka, tak i v jeho neprospěch. Soud je oprávněn podmínit vykonání určitého právního úkonu dlužníkem ohledně majetkové podstaty souhlasem jím ustanoveného předběžného správce nebo může též navíc stanovit, že dlužník není oprávněn s určitými věcmi nakládat vůbec (§ 113 IZ).

Dlužník v souladu s platnou právní úpravou ztrácí právo disponovat se svým majetkem zařazeným do majetkové podstaty v plném rozsahu okamžikem, kdy nastanou účinky prohlášení konkursu. Účinky prohlášení konkursu nastávají okamžikem zveřejnění rozhodnutí o prohlášení konkursu v insolvenčním rejstříku (§ 245 odst. 1 IZ). Současně prohlášením konkursu v souladu s platnou právní úpravou dochází k přechodu oprávnění nakládat s majetkovou podstatou na insolvenčního správce (§ 246 odst. 1 IZ). Došlo-li k neúčinnému právnímu úkonu dlužníka v den prohlášení konkursu, pak insolvenční zákon stanoví vyvratitelnou právní domněnku, že tento právní úkon dlužník provedl poté, co oprávnění nakládat s majetkovou podstatou přešlo na insolvenčního správce (tj. po okamžiku zveřejnění rozhodnutí o prohlášení konkursu v insolvenčním rejstříku (§ 246 odst. 3 IZ). Důkazní břemeno o tom, že dlužník učinil právní úkon v den prohlášení konkursu, avšak před okamžikem zveřejnění rozhodnutí o prohlášení konkursu v insolvenčním rejstříku je přeneseno na dlužníka nebo na osobu jíž se takový úkon týkal.⁷¹

Výše však bylo uvedeno, že rozhodnutí soudu o úpadku nemusí být vždy nutně následováno prohlášením konkursu. V případě, že soud po rozhodnutí o úpadku povolí buď reorganizaci anebo oddlužení, jakožto alternativu k řešení úpadku dlužníka konkursem, pak dlužník okamžikem rozhodnutí soudu o některém z obou alternativních řešení úpadku nabývá dispoziční právo ke svému majetku patřícímu do majetkové podstaty zpět. I tak v tomto ovšem zůstává do jisté míry omezen, a to s ohledem na potřeby zvoleného způsobu řešení úpadku (jde např. o omezení stanovená v rámci reorganizačního plánu).

⁷¹ Zelenka, J. a kol.: Insolvenční zákon (zákon č. 182/2006 Sb.). Poznámkové vydání s důvodovou zprávou. Linde Praha a.s., Praha, 2007, str. 375.

3. NEÚČINNOST PRÁVNÍCH ÚKONŮ

3. 1. OBECNÁ CHARAKTERISTIKA INSTITUTU NEÚČINNOSTI PRÁVNÍCH ÚKONŮ

Neúčinnost právních úkonů je zvláštním institutem soukromého práva.⁷² Podstata neúčinnosti právních úkonů spočívá v tom, že právní úkon při splnění zákonem stanovených podmínek nebrání věřitelům, aby postupovali jakoby právní úkon vůbec neexistoval, zejména, aby dosáhli uspokojení z předmětu takového právního úkonu. Přitom platnost neúčinného právního úkonu není dotčena a vůči třetím osobám v důsledku neúčinnosti právního úkonu žádná změna ohledně takového úkonu nenastane.⁷³

Neúčinný právní úkon tedy zůstává platným právním úkonem; to znamená, že dále působí právní následky, které s ním zákon spojuje (právní následky zákonem aprobované), avšak nikoliv ve vztahu k osobám, vůči nimž je právní úkon neúčinný.

Zatímco neplatnost má relevanci obecnou, působící vůči všem osobám (což platí i o neplatnosti relativní podle § 40a ObčZ, jíž je třeba se dovolat, neboť stane-li se tak, není zde rozdíl od absolutní neplatnosti), neúčinnost působí jen vůči osobám, které byly zkráceny.⁷⁴

Právní úkon nemůže být neplatný a neúčinný zároveň. Jestliže je právní úkon neplatný, jeho neúčinnost se nezkoumá. Neplatnost právního úkonu má přednost před eventuelní neúčinností takového úkonu.⁷⁵

Lze tak usoudit, že neúčinnost právního úkonu nezabavuje takový právní úkon jeho platnosti, nicméně vylučuje právní následky, jež zákon s takovým právním úkonem spojuje, ve vztahu k určitým právním subjektům (typicky věřitelům, jejichž pohledávky takový právní úkon zkracuje). Neplatnost a neúčinnost právního úkonu nicméně naopak spojuje skutečnost, že v obou případech jde o označení určité vlastnosti právního úkonu, jež je následkem určité

⁷² Zoufík, F.: Konkurz v soudní praxi, C. H. Beck, Praha, 1997, str. 17.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ Zoufík, F.: Zákon o konkurzu a vyrovnání – komentář, 3. vydání, C.H.Beck, Praha, 1998, str. 113.

⁷⁵ Kozel, R.: Problémy konkursního řízení a jejich řešení, Linde Praha a.s., Praha, 2001, str. 165.

jeho vady a jež má omezující vliv na právní následky, které právní úkon navenek působí.

Věřitelé se mohou pokoušet o zpětné navrácení majetku ušlého z vlastnictví dlužníka i cestou uplatňování neplatnosti právního úkonu, kterým určitý majetek z vlastnictví dlužníka ušel; respektive byl-li majetek dlužníka nějak zatížen právem třetí osoby, mohou se domáhat neplatnosti právního úkonu způsobujícího takové zatížení. Žalobce však musí v takovém případě prokázat, že takový právní úkon trpí některou z vad, s níž zákon spojuje neplatnost právního úkonu (viz § 34 a násl. ObčZ).

Nicméně skutečnost, že určitý právní úkon dlužníka vede ke zkrácení uspokojení pohledávky jeho věřitele, tím že dojde ke zmenšení, resp. zatížení, majetku dlužníka, jenž by mohl být předmětem eventuelního výkonu rozhodnutí, stane-li se pohledávka vykonatelnou, nezpůsobuje sama osobě neplatnost takového právní úkonu, má-li tento právní úkon jinak veškeré náležitosti zákonem požadované.

Výjimku by v tomto mohl tvořit případ, kdy byl určitý právní úkon učiněn dlužníkem s úmyslem zkrátit uspokojení vymahatelné pohledávky jeho věřitele, přičemž tento úmysl byl prokázán nejen na straně tohoto dlužníka, ale i na straně osoby, která s dlužníkem právní úkon sjednala. Zde jde o právní úkon neplatný pro rozpor se zákonem podle § 39 ObčZ.

V rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 26. 4. 2001, sp. zn. 21 Cdo 1811/2000 (SJ 134/2001), byl vysloven tento právní závěr: *“Právní úkon, který učiní jeho účastníci v úmyslu zmařit jím provedení již nařízené výkonu rozhodnutí (tím, že má být právním důvodem pro vyloučení postiženého majetku z výkonu rozhodnutí) je podle § 39 obč. zák. neplatný.”*⁷⁶

Platný právní řád přitom zavádí právní úpravu neúčinnosti právních úkonů jednak obecně (tj. ve vztahu k právním úkonům obecného dlužníka) a vedle toho zvláštní právní úpravy neúčinnosti právních úkonů, jež jsou ve vztahu k obecné úpravě speciální, stanovující od obecné úpravy odchylky, a jež mají v zákonem vymezených případech před obecnou úpravou neúčinnosti právních úkonů přednost. Zvláštní právní úpravu neúčinnosti právních úkonů představuje tradičně (od roku 1869) právní úprava neúčinnosti právních úkonů za konkursu, tedy právní úprava, jež je aplikovatelná výlučně ve vztahu k právním úkonům dlužníka, na jehož majetek byl prohlášen konkurs (eventuelně dle platného právního řádu již i poté, co vůči němu bylo zahájeno konkursní řízení – viz např. právní úkony učiněné úpadcem v ochranné lhůtě dle § 5d odst. 1, písm. c), d) ZKV či právní úkony učiněné úpadcem bez souhlasu předběžného správce dle § 9c ZKV).

Neúčinnosti právních úkonů lze dosáhnout dvojím způsobem. Buď přímo zákon

⁷⁶ Krčmář, Z.: Přehled judikatury ve věcech konkursu a vyrovnání, Aspi, a.s., Praha, 2005, str. 483.

prohlašuje za neúčinné určité právní úkony, popř. stanoví podmínky, za nichž k ní dochází, nebo se lze neúčinnosti za určitých podmínek domáhat žalobou u soudu. Tato žaloba se nazývá žalobou odpůrčí a tento druhý způsob, jak dosáhnout neúčinnosti se nazývá odporovatelností (odporovatelnost je tedy v tomto smyslu procesním prostředkem, zatímco neúčinnost je pojmem hmotněprávním).⁷⁷

3. 2. NEÚČINNOST PRÁVNÍCH ÚKONŮ NA ZÁKLADĚ UPLATNĚNÍ ODPOROVATELNOSTI

Obecným způsobem, jak uplatnit neúčinnost právních úkonů, je odpůrčí žaloba, která má své místo jak v konkursu, tak i mimo něj. Její základní úprava je v rámci platného právního řádu obsažena v § 42a ObčZ, který nese název „Odporovatelnost“. Tento název je poněkud zavádějící, neboť cíl, jehož má být touto žalobou dosaženo, je neúčinnost určitého právního úkonu, což je pojem hmotněprávní. Odporovatelnost (popřípadě odpor, odpůrčí žaloba apod.) je prostředek, jak lze této neúčinnosti dosáhnout, tedy termín spíše procedurální, popř. přímo procesní. Jelikož neúčinnosti lze dle platného právního řádu dosáhnout nejen prostřednictvím aplikace odporovatelnosti, nelze tudíž oba pojmy zaměňovat.⁷⁸

Obecné podmínky odporovatelnosti dnes obsažené v uvedeném ustanovení § 42a ObčZ obsahoval dříve i § 15 ZKV původního znění pro účely uplatnění neúčinnosti soudní cestou za konkursu, a to proto, že ZKV nabyl účinnosti dříve než novela občanského zákoníku č. 509/1991 Sb., jež ustanovení o uvedených podmínkách do občanského zákoníku zaváděla. Po uvedené novele občanského zákoníku, tak byly podmínky uplatnění neúčinnosti formou odpůrčí žaloby stanoveny duplicitně, což vedlo legislativce k tomu, že novelou ZKV č. 94/1996 Sb. byla tato ustanovení ze ZKV vyňata a ponechána v něm pouze ustanovení stanovující odchylky, jež se uplatní pouze v případě neúčinnosti právních úkonů dlužníka, poté co byl na jeho majetek prohlášen konkurs (viz § 16 ZKV).

Smyslem odpůrčí žaloby podle ustanovení § 42a ObčZ je dosáhnout rozhodnutí soudu, kterým by bylo určeno, že je vůči věřiteli právně neúčinný dlužníkův právní úkon, kterým bylo zkráceno uspokojení jeho vymahatelné pohledávky.⁷⁹

⁷⁷ Zoulík, F.: Zákon o konkurzu a vyrovnání – komentář, 3. vydání, C.H.Beck, Praha, 1998, str. 113.

⁷⁸ Zoulík, F.: Konkurs v soudní praxi, C. H. Beck, Praha, 1997, str. 17.

⁷⁹ Tamtéž.

Základním ustanovením, z něhož vyplývá právo věřitele uplatnit neúčinnost právních úkonů dlužníka a na nějž pak navazují další ustanovení obsahující podmínky úspěšného uplatnění tohoto práva, je § 42a odst. 1, věta první ObčZ: „*Věřitel se může domáha, aby soud určil, že dlužníkovy právní úkony, pokud zkracují uspokojení jeho vymahatelné pohledávky, jsou vůči němu právně neúčinné.*“

Právní význam úspěšně podané odpůrčí žaloby a existence pravomocného rozhodnutí soudu o neúčinnosti právního úkonu dle § 42a ObčZ spočívá v tom, že napadený právní úkon dlužníka (jako celek či jeho část - § 41) nemá vůči věřiteli uplatnivšímu odporovatelnost (pouze proti němu, a navíc v rozsahu, v jaké je zkrácen) právní účinky, a to *ex tunc*. Proto věřitel může požadovat uspokojení své vymahatelné pohledávky přímo z toho, co odporovatelným právní úkonem z majetku dlužníka ušlo (např. zcizil-li dlužník odporovatelným právním úkonem osobní automobil, popř. nemovitost třetí osobě, přešlo sice vlastnické právo na třetí osobu, avšak zkrácený věřitel se v případě úspěchu své odpůrčí žaloby může výkonem rozhodnutí – exekucí hojit na osobním automobilu, popř. na nemovitosti, tak jako by byly nadále ve vlastnictví dlužníka, právě tak jestliže dlužník odporovatelným právní úkonem někomu jinému prominul dluh, zanikla sice jeho pohledávka (§ 574 odst. 1 ObčZ), avšak zkrácený věřitel může v případě úspěšného odporu exekvovat tuto pohledávku (§ 312 OSŘ), jako by nadále v majetku dlužníka existovala). Není-li z tohoto majetku uspokojení dobře možné, tj. není možné buď vůbec, anebo není alespoň dobře možné (např. dluh dlužníka spočíval v nepeněžitém plnění, věc přenechána dlužníkem byla jejím nabyvatelem dále prodána či jinak zcizena, věc byla spotřebována) má zkrácený věřitel právo na peněžitou náhradu vůči tomu, kdo měl z odporovatelného právního úkonu prospěch.⁸⁰

Odporovatelnost slouží k ochraně uspokojení výlučně vymahatelných pohledávek. Vymahatelnou je pohledávka, pro jejíž uspokojení má věřitel exekuční titul vůči dlužníkovi. Přitom platí, že právní úkon dlužníka je za podmínek uvedených v ustanovení § 42a odst. 2 ObčZ odporovatelný nejen tehdy, jestliže pohledávka věřitele byla vymahatelnou již v době, kdy byl učiněn, ale i v případě, že byl učiněn dříve než se věřitelova pohledávka za dlužníkem stala vymahatelnou. Odpůrčí žalobě lze vyhovět tehdy, jestliže pohledávka žalujícího věřitele byla vymahatelnou v době rozhodování soudu (viz např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 5. 1999, sp. zn. 31 Cdo 1704/98).⁸¹

Rozhodnutí soudu, kterým bylo odpůrčí žalobě vyhověno je podkladem k tomu, aby se

⁸⁰ Švestka, J., Jehlička, O., Škárková, M., Spáčil, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář, 10. vydání. Praha: C.H.Beck, 2006, str. 285.

⁸¹ Tamtéž.

věřitel na základě titulu způsobilého k výkonu rozhodnutí vydaného proti dlužníku domáhal nařízení výkonu rozhodnutí (exekuce) postižením toho, co odporovaným právním úkonem ušlo z dlužníkovy majetku, a to nikoliv proti dlužníku, ale vůči osobě, v jejíž prospěch byl právní úkon učiněn. Jestliže uspokojení věřitele z tohoto majetku není možné, může se věřitel domáhat, aby mu ten, komu z odporovatelného právního úkonu dlužníka vznikl prospěch, vydal takto získané plnění (viz rozsudek NS sp. zn. 2 Cdon 1703/96).⁸²

To však platí pouze v případě, že závazek, jenž vznikl z odporovatelného právního úkonu, byl již splněn. Dokud nebyl splněn, věřiteli nebyla způsobena újma, a má tedy možnost se uspokojit z dlužníkovy právním úkonem nezkráceného majetku. I v tomto případě však může věřitel za podmínek § 42a ObčZ právnímu úkonu dlužníka preventivně odporovat a žádat u soudu určení jeho neúčinnosti. Toto určení však dlužníkovi nebrání ve splnění závazku a tomu, v jehož prospěch byl právní úkon učiněn, v tom, aby se splnění domáhal.⁸³

Stručně řečeno odpůrčí žaloba je tedy nástrojem k uspokojení věřitelovy vymahatelné pohledávky ve vykonávacím (exekučním) řízení, a to buď postižením věcí či jiných majetkových hodnot, které odporovatelným právním úkonem ušly z dlužníkovy majetku, anebo eventuelně vymožením peněžitě náhrady odpovídající prospěchu získanému z odporovatelného právního úkonu.⁸⁴

Má-li být odpůrčí žaloba úspěšná, musí být prokázána i nedostatečnost dlužníkovy majetku. To se však netýká případu odpůrčí žaloby uplatněné za konkursu, neboť prohlášením konkursu je třeba tuto podmínku považovat za splněnou.⁸⁵

Podmínka pro úspěšné uplatnění odpůrčího práva (zkrácení věřitele) není splněna, jestliže lze k uspokojení věřitelovy vymahatelné pohledávky prokazatelně použít jiný majetek dlužníka (takovým jiným majetkem dlužníka však nejsou podle soudní praxe hypotetické peněžní prostředky na bankovním účtu dlužníka). Jinými slovy, ke krácení věřitelovy pohledávky nedochází, jestliže dlužník má na vzdory odporovanému úkonu a případným dluhům majetek, který postačuje, aby se z něj věřitel uspokojil.⁸⁶

Uplatnění odpůrčí žaloby v tříleté lhůtě od učinění odporovatelného právního úkonu (u smlouvy ve prospěch třetího bude rozhodná doba, kdy osoba ze smlouvy oprávněná se

⁸² Švestka, J., Jehlička, O., Škárová, M., Spáčil, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář, 10. vydání. Praha: C.H.Beck, 2006, str. 114.

⁸³ Tamtéž, str. 116.

⁸⁴ Tamtéž, str. 286.

⁸⁵ Zoulik F.: Zákon o konkurzu a vyrovnání. Komentář. Vydání třetí, Praha, C.H.Beck, 1998, str. 117.

⁸⁶ Švestka, J., Jehlička, O., Škárová, M., Spáčil, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář, 10. vydání. Praha: C.H.Beck, 2006, str. 283.

smlouvou projeví souhlas - § 50 odst. 2 ObčZ) je nutnou hmotněprávní podmínkou úspěšnosti této žaloby (proto ke splnění této podmínky soud přihlíží i bez námitky dlužníka). To znamená, že neuplatnil-li věřitel své odpůřčí právo do tří let od doby, kdy je odporovatelný právní úkon (smlouva či jednostranný právní úkon) učiněn, jeho odpůřčí právo zanikne (prekluduje se). Charakter této tříleté lhůty jako prekluzivní lhůty je třeba dovodit výkladem, a to vzdor tomu, že ustanovení § 42a odst. 2 ObčZ obvyklou formulaci „jinak právo zanikne“ nepoužívá. Tento výklad se opírá jednak o celkovou povahu věci, která by se jinak stala nepřehlednou, jednak – a to zejména – o úsilí vyřešit z hlediska zabezpečení právní jistoty definitivně v časovém horizontu tří let základní otázku, zda dojde k uplatnění odporu či nikoliv.⁸⁷

Právní úkony, jimž lze odporovat (tj. tzv. odporovatelné právní úkony), nejsou vymezeny taxativním výčtem, ale obecně v § 42a ObčZ (viz zákonem použitá dikce: „*odporovat je možné právním úkonům...*“). Přitom však zde má zákon pravděpodobně na mysli pouze ty právní úkony, jimž lze odporovat s úspěchem, tedy kdy soud vázán zákonem podané odpůřčí žalobě vyhovějí (samozřejmě za předpokladu, že osoba podavší odpůřčí žalobu splní veškeré zákonné podmínky pro podání odpůřčí žaloby). Samotnou odpůřčí žalobu lze totiž jistě (tak jako ostatně žalobu obecně) podat bez ohledu na to, zda napadený právní úkon splňuje zákonem požadované náležitosti odporovatelného právního úkonu. I zde by mělo totiž platit, že věcná legitimace (tj. existence hmotného práva, z něhož vyplývá žalobcův nárok obsažený v petitu žaloby) je řešena v samotném řízení, a nemůže mít tedy vliv na samotné oprávnění domáhat se práva podáním žaloby k soudu.

Odporovatelným právním úkonem může být jen právní úkon zkracující věřitele (*in fraudem creditoris*). Pod pojmem zkrácení však nemůžeme rozumět jakékoliv snížení majetku dlužníka, ale jen takové, které způsobuje, že věřitelova pohledávka není uspokojitelná buď vůbec, anebo v plném rozsahu.

Odporovatelné právní úkony jsou právní úkony platné, které nicméně mohou být pravomocným rozhodnutím soudu na návrh věřitele formou odpůřčí žaloby zbaveny právních následků vůči němu.⁸⁸ Podle rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 25. 5. 2000, sp. zn. 31 Cdo 417/1999 (SJ 104/2000): „*U právního úkonu, který je neplatný, nelze vyslovit ve smyslu ustanovení § 42a obč. zák. jeho odporovatelnost.*“⁸⁹

Dle rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 25. 5. 2000, sp. zn. 31 Cdo 417/1999 platí, že

⁸⁷ Knappová M., Švestka J. a kol.: Občanské právo hmotné, I. díl, Aspi, Praha, 2002, str. 283.

⁸⁸ Tamtéž, str. 140.

⁸⁹ Krčmář, Z.: Přehled judikatury ve věcech konkursu a vyrovnání, Aspi, a.s., Praha, 2005, str. 462.

„Ustanovení § 42a odst. 2 obč. zák. neváže odporovatelnost právního úkonu dlužníka na zkrácení uspokojení konkrétní vymahatelné pohledávky. Je proto nerozhodné, zda úmysl dlužníka směřoval ke zkrácení všech jeho věřitelů nebo jen některých z nich, popřípadě zda dlužník činil právní úkon, aniž by jeho úmysl zkrátit své věřitele vůbec směřoval vůči konkrétním osobám, které proti němu mají pohledávku.“ Z odůvodnění k uvedenému rozsudku vyplývá, že Nejvyšší soud se neztotožnil s právním názorem odvolacího soudu, jenž vycházel při svém rozhodování z přesvědčení, že právní úkon dlužníka je odporovatelný jen tehdy, jestliže ho dlužník učinil v úmyslu zkrátit věřitele, který podal odpůřčí žalobu. Dle jeho odůvodnění „má-li více věřitelů, dlužník zpravidla nerozlišuje, které z věřitelů jeho odporovatelný právní úkon postihne, a ani v tomto nemůže dobře rozlišovat, neboť neví, který z jeho věřitelů se bude vyslovení odporu domáhat žalobou u soudu.“⁹⁰

Odporovatelnými právními úkony mohou být nejen zcizovací právní úkony (prodej, darování, dohoda o vypořádání společného jmění manželů, zřízení věcného břemena třetí osobě), nýbrž i každý jiný právní úkon dlužníka, kterým dochází ke zkrácení možnosti uspokojení věřitelovy vymahatelné pohledávky (např. prominutí dluhu podle § 574 ObčZ, odmítnutí dědictví podle § 463n. ObčZ, zaplacení dosud nesplatného dluhu). Podle nejnovější soudní praxe lze odporovat i dlužníkovu plnění jeho závazkové povinnosti z kupní smlouvy o převodu nemovitostí a nezabránění věcným účinkům této smlouvy.⁹¹

Dle § 42a ObčZ „odporovat je možno právním úkonům, které dlužník učinil v posledních třech letech v úmyslu zkrátit své věřitele, musel-li být tento úmysl druhé straně znám a právním úkonům, kterými byly věřitelé dlužníka zkráceni a k nimž došlo v posledních třech letech mezi dlužníkem a osobami jemu blízkými (§ 226, § 117 ObčZ), nebo které dlužník učinil v uvedeném čase ve prospěch těchto osob, s výjimkou případu, kdy druhá strana tehdy úmysl zkrátit věřitele i při náležitě pečlivosti nemohla poznat.“

Uvedené ustanovení vymezuje celkem dvě skupiny odporovatelných právních úkonů. Obě skupiny spojuje požadavek prokázání úmyslu dlužníka zkrátit věřitele žalobcem. V první skupině uvedených úkonů však není nutné, aby z právního úkonu dlužníka nakonec vzešlo samotné i zkrácení. Dále je tu nutno prokázat též vědomost subjektu, který je druhou stranou právního úkonu, o uvedeném zkracujícím úmyslu dlužníka. Oba tyto subjektivní předpoklady, tj. úmysl dlužníka zkrátit věřitele a vědomost druhé strany právního úkonu o tomto úmyslu, musí být věřitelem tvrzeny a dokázány zároveň (povinnost tvrzení, důkazní povinnost,

⁹⁰ Krčmář, Z.: Přehled judikatury ve věcech konkursu a vyrovnání, Aspí, a.s., Praha, 2005, str. 242.

⁹¹ Švestka, J., Jehlička, O., Škárová, M., Spáčil, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář, 10. vydání. Praha: C.H.Beck, 2006, str. 282.

unesení břemene tvrzení i důkazního břemene nese věřitel).⁹²

Požadavek občanského zákoníku, aby jedné straně byl prokázán tento úmysl, a navíc druhé straně vědomost o tomto úmyslu, staví před případného žalobce úkol, který je takřka nesplnitelný, totiž unést v občanském soudním řízení velice obtížně prokazatelné důkazní břemeno. Tato obtížná prokazatelnost poškozování věřitele oběma stranám činí ustanovení občanského zákoníku o odporovatelnosti v praxi velice těžko upotřebitelným. S judikáty, podle kterých se takové důkazní břemeno podařilo žalobci unést proti mnohdy až absurdním tvrzením stran úkonu, kterým byl věřitel fakticky poškozen, se lze setkat jen s mizivou pravděpodobností.⁹³

Druhou skupinu odporovatelných právních úkonů zařazených v rámci výše citovaného ustanovení občanského zákoníku tvoří právní úkony, které dlužník učinil ve prospěch osob jemu blízkých. Oproti první uvedené skupině musí právními úkony dlužníka z této druhé skupiny ke zkrácení skutečně dojít. Avšak na druhou stranu zákonodárce, vědom si obtížnosti unesení důkazního břemene v soudním řízení v případě uplatnění odporovatelnosti ohledně právních úkonů z předchozí skupiny, zde situaci případnému žalobci usnadnil, a to tím, že v těchto případech s ohledem na to, že jde o právní úkon mezi dlužníkem a osobou mu blízkou, úmysl dlužníka zkrátit věřitele i vědomost blízké osoby o existenci tohoto úmyslu dlužníka zákon předpokládá (presumuje). Blízká osoba musí prokazovat (ona nese povinnost tvrzení, důkazní povinnost, břemeno tvrzení i důkazní břemeno), že úmysl dlužníka krátit věřitele nemohla tehdy, tj. v době učinění odporovatelného právní úkonu při vyvinutí náležité pečlivosti rozpoznat. Pokud by se blízké osobě důkaz v těch směrech nepodařil, popř. by v tomto směru existovala pochybnost, byla by odpůřčí žaloba úspěšná. O zkrácení věřitelů však nelze hovořit tam, kde dlužník plní blízké osobě svou zákonnou povinnost (konkrétně např. vyživovací povinnost).⁹⁴

Osobami blízkými jsou vůči dlužníku podle § 116 ObčZ příbuzní v řadě přímé, sourozenec, manžel a partner (viz zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a změně některých zákonů); jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké, jestliže by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá pociťovala jako újmu vlastní. Za osobu blízkou dlužníku, který je fyzickou osobou, se považuje rovněž právnická osoba, je-li dlužník jejím statutárním orgánem (členem statutárního orgánu), jakož i tehdy, je-

⁹² Švestka, J., Jehlička, O., Škárová, M., Spáčil, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář, 10. vydání. Praha: C.H.Beck, 2006, str. 282.

⁹³ Baudyš, P.: Katastr a nemovitosti. I. vydání, Praha: C.H.Beck, 2003, str. 75.

⁹⁴ Švestka, J., Jehlička, O., Škárová, M., Spáčil, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář, 10. vydání. Praha: C.H.Beck, 2006, str. 282.

li dlužník společníkem, členem nebo zaměstnancem této právnické osoby (popřípadě má-li k ní jiný obdobný vztah) a současně, kdyby důvodně pocíťoval újmu, kterou utrpěla právnická osoba, jako újmu vlastní (viz R 53/2004).⁹⁵

Vedle právních úkonů dlužníka je dle rozhodovací praxe soudů možné odporovat právním úkonům i dalších osob. Dle rozsudku ze dne 26. 10. 1999, sp. zn. 31 Cdo 870/99 (R 52/2000) „Věřitel je za podmínek uvedených v ustanovení § 42a obč. zák oprávněn odporovat nejen právním úkonům, které učinil dlužník, ale i právním úkonům ručitele a dalších osob, které jsou z důvodu akcesorické a subsidiární povinnosti zákonem zavázány (zejména z titulu zajišťování závazků) uspokojit pohledávku věřitele.“ Dle odůvodnění soudu totiž: „právní úkon, kterým může být zkráceno uspokojení vymahatelné pohledávky věřitele, může učinit nejen tzv. hlavní dlužník. Rovněž ručitel, který je jako tzv. náhradní dlužník již od vzniku ručení zavázán k uspokojení věřitele (pro případ, že by ho neuspokojil hlavní dlužník), může učinit úmyslné právní úkony in fraudem creditoris, jimiž bude ve svých důsledcích sledovat, aby nemusel dostát svým povinnostem ručitele a aby z jeho majetku věřitel nebyl (nemohl být) uspokojen; právní úkony v úmyslu zkrátit věřitele může učinit nejen v době, kdy mu ještě nevznikla povinnost věřitele uspokojit, ale i poté, co byl věřitelem důvodně vyzván, aby pohledávku (jiný závazek) splnil, a co se tedy má naplnit uhrazovací funkce ručení... Uvedený výklad má své opodstatnění také proto, že nečiní neodůvodněné rozdíly v postavení osob, které jsou vedle zákona povinny uspokojit věřitele.“

Aktivně legitimován k podání odpůřčí žaloby je ten věřitel, který má vůči dlužníkovi v době rozhodování soudu o odpůřčí žalobě vymahatelnou pohledávku, tj. ten věřitel, který má pro svou pohledávku vůči dlužníkovi již vymožen titul pro výkon rozhodnutí – exekuční titul nebo-li vymahatelné rozhodnutí, či jiný titul pro nařízení výkonu rozhodnutí (např. § 274 písm. d) OSŘ). Platný občanský zákoník bohužel nezná jako občanský zákoník z r. 1950 tzv. odpověď odporu, která by mohla u pohledávky zatím nevymahatelné zastavit běh lhůt stanovených k odporu. Odporovat lze právnímu úkonu dlužníka, nejen byla-li pohledávka věřitele již vymahatelná v době, kdy byl zkracovací právní úkon učiněn, nýbrž i dříve, než se věřitelova pohledávka za dlužníkem stala vymahatelnou. Podle § 42a odst. 2 ObčZ není přitom rozhodné, jde-li o pohledávku splatnou či nikoliv, popř. jak dovozuje soudní praxe, i pohledávku budoucí (viz např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 1. 2002, sp. zn. 21 Cdo 549/2001 / - R 64/2002). Pro uplatnění odporovatelnosti je právně relevantní pouze to, že

⁹⁵ Zelenka, J., Maršíková, J.: Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář, 2. vydání, Linde Praha a.s., Praha, 2002, str. 462.

věřitel je skutečně věřitelem dlužníka a dále že dlužník učinil zkracovací úkon. Odpůrčí žaloba však může být – jak bylo naznačeno již výše – úspěšná jen tehdy, byla-li pohledávka věřitele vymahatelnou v době rozhodnutí soudu (§ 154 odst. 1 OSŘ), to ovšem platí jen za podmínky, že mezitím neuplynula zákonem stanovená lhůta k podání odporu.⁹⁶

Pasivně legitimován je u odpůrčí žaloby ten subjekt, v jehož prospěch byl právní úkon učiněn (např. obdarovaný) anebo kterému z odporovaného právní úkonu dlužníka vznikl prospěch (např. při smlouvě ve prospěch třetího, při nabytí dědictví, které dlužník odmítl). Může-li být pasivně legitimován i právní nástupce, zejména dědic těchto osob, je sporné, namísto je pro občanskoprávní oblast za platného právního stavu bohužel negativní odpověď (jinak však srov. § 16 odst. 2 ZKV). Tyto subjekty se nemohou s úspěchem bránit proti odpůrčí žalobě věřitele tím, že jejich vlastní nárok vůči dlužníkovi z jeho odporovatelného právního úkonu je již vymahatelný, resp. že byl již uspokojen (42a odst. 1, věta druhá). Dlužník sám pasivně legitimován není, jeho postavení jako vedlejšího účastníka ve sporu na straně žalovaného však vyloučeno není.⁹⁷

Právní úprava odporovatelnosti obsažená v § 42a ObčZ je obecná, tedy použije se ve všech případech, kde zvláštní právní předpisy nestanoví úpravu odchylnou.

Ustanovením upravujícím zvláštní úpravu odporovatelnosti je ustanovení § 16 ZKV. Tato úprava je použitelná pouze pro domáhání se neúčinnosti právních úkonů dlužníka, na jehož majetek byl prohlášen konkurs dle § 12a ZKV. Před tím lze odporovat pouze podle obecných předpisů (§ 42a ObčZ). Právní úprava odporovatelnosti obsažená v § 16 ZKV je vůči úpravě obsažené v § 42a ObčZ právní úpravou zvláštní, a má tedy přednost.

Zvláštní případ odporovatelnosti, a to s účinkem přechodu závazku při prodeji podniku (jeho části) z prodávajícího na kupujícího, k němuž není třeba souhlasu věřitele, upravuje i obchodní zákon (§ 478 odst. 2 ObchZ).

Odporovatelné jednání dlužníka by mohlo zakládat i skutkovou podstatu trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ.

Právní úprava odporovatelnosti je v současných hospodářských a právních podmínkách velmi kusá a již tím pro ochranu věřitelů nedostačující.⁹⁸

⁹⁶ Švestka, J., Jehlička, O., Škárová, M., Spáčil, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář, 10. vydání. Praha: C.H.Beck, 2006, str. 283.

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ Tamtéž, str. 286.

3. 3. NEÚČINNOST PRÁVNÍCH ÚKONŮ ZE ZÁKONA

Platný právní řád v současné době upravuje i neúčinnost právních úkonů dlužníka, jež vzniká při splnění určitých podmínek bez dalšího ze zákona. Příslušný zákon prohlašuje určité právní úkony za neúčinné, resp. stanoví podmínky, za nichž neúčinnost právního úkonu nastane.

Zákonná neúčinnost nastává tedy okamžikem, kdy jsou zákonem vyžadované podmínky splněny, aniž by bylo nutné domáhat se vydání rozhodnutí o neúčinnosti předmětného úkonu soudem. Nicméně i neúčinnost právního úkonu nastávající ze zákona může být předmětem soudního sporu. Soudní výrok ohledně neúčinnosti právního úkonu pak ovšem tuto neúčinnost nezakládá (ta nastala již ze zákona splněním požadovaných podmínek), ale pouze deklaruje její existenci (případně neexistenci). I v případě, že se neúčinnost právního úkonu nastávající ze zákona stane předmětem sporu, je procesní situace osob domáhajících se výroku, že právní úkon je neúčinný, ulehčena, neboť jim stačí prokázat pouhou existenci právního úkonu ze strany dlužníka odpovídajícího kritériím, s nimiž zákon vznik neúčinnosti právního úkonu spojuje. Mezi okolnostmi, jež je třeba prokázat, však nepatří úmysl dlužníka zkrátit svým úkonem vymahatelnou pohledávku, ani vědomost druhého účastníka právního úkonu (respektive osoby v jejíž prospěch byl úkon učiněn) o dlužníkově úmyslu.

Zákonnou neúčinnost upravuje v českém právní řádu v současné době zákon č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, a to v ustanoveních § 5d písm. c), d), § 9c, § 14 odst. 1 písm. a) a § 15 ZKV. ZKV tak v souvislosti se specifickým režimem uspokojování pohledávek věřitelů za konkursu vedle právní úpravy neúčinnosti nastávající právní mocí soudního rozhodnutí o neúčinnosti zavádí navíc i neúčinnost zákonnou.

Aby dlužník nemohl po té, co byl na jeho majetek prohlášen konkurs zmařit uspokojení svých věřitelů z majetku tvořícího konkursní podstatu, stanovuje ZKV v § 14 odst. 1 písm. a) jako jeden z účinků prohlášení konkursu ztrátu dlužníkových dispozičních oprávnění k majetku, který tvoří konkursní podstatu; dlužníkovi tak zbývá k tomuto majetku jen tzv. holé vlastnictví. Právní úkony dlužníka týkající se majetku tvořícího konkursní podstatu prohlašuje ZKV vůči věřitelům za neúčinné. Tento majetek tak i nadále náleží do konkursní podstaty, přestože jej dlužník zcizil, tedy jej již nadále nevlastní (viz § 6 odst. 3 ZKV). Konkursní věřitelé tak mohou být uspokojeni ve stejné míře, jakoby k právním úkonům, jimž dlužník po prohlášení konkursu s majetkem tvořícím konkursní podstatu disponoval, nedošlo.

S tímž záměrem byla novelou ZKV (zákon č. 94/1996 Sb.) rozšířena zákonná neúčinnost

i na určité právní úkony dlužníka vykonané v posledních 6 měsících před podáním návrhu na prohlášení konkursu a v době od podání návrhu na prohlášení konkursu do jeho prohlášení soudem (viz § 15 ZKV). Jde o právní úkony, jejichž prostřednictvím typicky dochází ke zkrácení věřitelů v době, kdy dlužníku již hrozí konkurs. Neúčinné ze zákona jsou dle ustanovení § 5d odst. 1 písm. c), d) ZKV i určité úkony dlužníka provedené v průběhu tzv. ochranné lhůty, kterou může soud povolit na návrh dlužníka podaný do 15 dnů od doručení návrhu na prohlášení konkursu soudem, jestliže tento návrh podal věřitel nebo jiná osoba než dlužník (viz § 5a odst. 1 ZKV). Neúčinné ze zákona jsou v případě povolení ochranné lhůty soudem právní úkony, kterými dlužník zkracuje zájmy věřitelů na uspokojení jejich pohledávek a dále právní úkony učiněné dlužníkem přes zákaz soudu či bez soudem vyžadovaného souhlasu věřitelského výboru.

Dle § 9a ZKV může soud po zahájení konkursu ustavit předběžného správce, nasvědčují-li okolnosti, že je dlužník v úpadku, a je-li to potřebné pro zjištění nebo zajištění dlužníkovy majetku. Podle § 9c ZKV pak v takovém případě může dlužník nakládat s majetkem jen se souhlasem předběžného správce, jinak je jeho právní úkon neúčinný.

Neúčinnost ze zákona je vedle výše uvedených ustanovení obsažených v ZKV upravena též i ustanovením § 260 h OSŘ, a to v souvislosti s ochranou vykonatelné pohledávky před právními úkony povinného týkající se jeho majetku, poté co povinnému bylo doručeno předvolání soudu k prohlášení o majetku dle § 260d OSŘ. Institut prohlášení o majetku neboli vyjevovací přísaha je prostředkem, který umožňuje věřiteli peněžité pohledávky zjistit majetek dlužníka, na který by posléze mohl být veden výkon rozhodnutí (§ 260 a - § 260h OSŘ). Této pomoci nemůže využít kterýkoliv věřitel, ale pouze oprávněný, který má vykonatelným rozhodnutím (§ 274 OSŘ) přiznanou peněžitou pohledávku. Ten může soudu před podáním návrhu na výkon rozhodnutí navrhnout, aby předvolal povinného a vyzval ho k prohlášení o majetku.

3. 4. HISTORICKÝ VÝVOJ PRÁVNÍ ÚPRAVY NEÚČINNOSTI PRÁVNÍCH ÚKONŮ V ČESKÉM PRÁVNÍM ŘÁDU

3. 4. 1. VÝVOJ PRÁVNÍ ÚPRAVY NEÚČINNOSTI PRÁVNÍCH ÚKONŮ NASTÁVAJÍCÍ NA ZÁKLADĚ UPLATNĚNÍ ODPOROVATELNOSTI (TZV. ODPŮRČÍ PRÁVO).

Ustanovení o odpůrčím právu obsahoval již konkursní řád z 25. prosince 1868 č. 1/1869 ř. z. (viz kapitola I., částka druhá, odstavec VIII. k. ř.), který se do značné míry opíral o pruský konkursní řád z 8. května 1855, nicméně v tomto se spokojil pouze s odkazem na zásady obecného občanského práva.⁹⁹

Všeobecný občanský zákoník (ABGB) vyhlášený patentem ze dne 1. 6. 1811, č. 946 sb. z. s. a účinný od 1. 1. 1812 pro všechny země, které v té době tvořily rakouské císařství vyjímajíc země koruny uherské, měl jediné ustanovení toho druhu v § 953, jež se týkalo darování (srov. I § 1286 o. z. a čl. 259 obch. zák.). Nedostatečnost tohoto právního stavu vedla k vydání zákona odpůrčího ze dne 16. března 1884, č. 36 ř. z., s nímž souvisel zákon z téhož dne č. 35. Zákon odpůrčí měl ustanovení odpůrčího práva v případě konkursu (§§ 1 – 27) a práva odpůrčího mimo konkurs (§§ 28 – 45), jakož i ustanovení společná (§§ 46 – 52).¹⁰⁰

Ustanovení § 1 uvedeného odpůrčího zákona věnované neúčinnosti za konkursu stanovilo: *“Po zavedení konkursu mohou právní činy před tím předsevzaté, jež týkají se jmění dlužníka obecného, dle předpisů tohoto oddílu v odpor brány a naproti věřitelům neúčinné prohlášeny býti.”* Odporovat bylo možno zejména právním úkonům učiněným dlužníkem s úmyslem zkrátit věřitele, jež byl druhé straně znám, a to v posledních 10 letech před zavedením konkursu, dále bezplatným právním úkonům dlužníka týkajícím se jeho jmění učiněným v posledním roce, pokud k nim nebyl ze zákona povinen či pokud nešlo o obvyklé příležitostné dary, dále určité typy smluv (kupní, směnná) učiněné v posledních 6 letech před prohlášením konkursu, pokud druhá strana v příslušném jednání musela poznat mrhání majetkem vedoucí ke krácení věřitele (§ 4 odp. z.) a dále právní úkony, provedené po tom, co

⁹⁹ Krčmář, J.: Právo občanské III. Právo obligační, II. Doplnění. Vydání, 1932, Všeohr, Praha, str. 53.

¹⁰⁰ Tamtéž.

dlužník zastavil platby nebo po tom, co byla podán návrh na prohlášení konkursu (žádost za zavedení konkursu), pokud tímto úkonem je poskytováno neoprávněně některému z věřitelů uspokojení jeho pohledávky či zajištění takového uspokojení. V posledním z uvedených případů mohl věřitel zabránit neúčinnosti právního úkonu, pokud prokázal, že nevěděl o úmyslu dlužníka směřujícího k zvýhodnění před ostatními věřiteli.

Císařské nařízení ze dne 10. prosince 1914, č. 337 ř. z, zavádějící nový konkursní řád, vyrovnací řád a odpůrčí řád, obsahovalo ustanovení zakotvující předpisy odpůrčího práva, a to rovněž jak pro konkursní řízení (viz §§ 27 – 43 k. ř. – odpůrčí právo konkursní), tak odpůrčí právo mimokonkursní (viz odpůrčí řád – odpůrčí právo mimokonkursní). Tímto nařízením tak byla nahrazena předchozí právní úprava odporovatelnosti obsažená v uvedeném odpůrčím zákoně. Na rozdíl od předchozího právního stavu tak právní úprava odporovatelnosti za konkursu byla zakotvena přímo v rámci konkursního právního předpisu.

Výše zmíněné císařské nařízení bylo spolu s uvedeným třemi řády převzato v roce 1918 československým právním řádem (na základě recepčního zákona č. 11/1918 Sb. z. a n.) a platilo až do přijetí zákona č. 64 Sb. z. a n., ze dne 27. března 1931. Došlo tak i k recepci odpůrčího práva platného do té doby v rakouské části Habsburské monarchie. Územní působnost uvedeného nařízení se však i v rámci státního území Československé republiky vztahovala pouze na oblast podléhající dříve rakouskému právu, tedy na území Čech, Moravy, Slezska a území připadlá Československu podle Versailleské smlouvy od Německa (Hlučínsko) a dále podle smlouvy Saint Germainské od Rakouska (Vitorazsko a Valčicko). Na území Československa podléhajícího před jeho vznikem uherskému právu (Slovensko, Podkarpatská Rus) platil nadále konkurzný zákon, označený jako zákonný článek XVII/1881.

Zákon č. 64 Sb. z. a n., ze dne 27. března 1931, kterým se vydávají řády konkursní, vyrovnací a odpůrčí nahradil předchozí právní předpisy, a to na celém území československého státu. Došlo tak mj. ke sjednocení odpůrčího práva v obou právních oblastech, a to jak odpůrčího práva v rámci konkursu, tak mimo konkurs. Právní úprava v tomto zákoně převážně čerpala z úpravy obsažené ve výše zmíněném císařském nařízení č. 337/14 ř. z. (více ohledně odpůrčího práva dle konkursního řádu z roku 1931 viz kapitolu č. 4.2.).¹⁰¹

Poté co byly konkursní řád a řád odpůrčí zrušeny v roce 1951 nabytím účinnosti občanského soudního řádu č. 142/1950 Sb., bylo odpůrčí právo obsaženo v nově přijatém občanském zákoníku, jenž byl přijat jako zákon č. 141 Sb. 25 října 1950 s účinností od 1. 1.

¹⁰¹ Krčmář, J.: Právo občanské – Právo obligační, II. Doplň. Vydání, 1932, Všeho, Praha, str. 53.

1951 (viz § 46 až § 52). Občanský zákoník z roku 1950, jinak také nazýván jako tzv. střední kodex, se dělí na šest částí: úvodní ustanovení (§ 1 – 3), obecná ustanovení (§ 4 - § 99), práva věcná (§ 100 - § 210), práva závazková (§ 211 - § 508, právo dědické (§ 509 - § 561), ustanovení přechodná a závěrečná (§ 562 - § 570). Zákoník ještě v rozsáhlé míře respektoval soukromé vlastnictví, upravoval některé smluvní typy, které později byly důsledně potlačovány, formálně ještě odlišoval regulaci mezi občany a organizacemi atd. Na druhé straně byla prosazena koncepce užšího občanského práva. Zákoník totiž obsahoval jen ustanovení majetkového práva. Nebyla tu tedy pojata ustanovení, týkající se práva rodinného, družstevního a pracovního, která byla upravena zvláštními předpisy (v roce 1949 vyšel zákon o právu rodinném č. 265 Sb.).¹⁰²

Občanský zákoník č. 40/1964 Sb. ustanovení o odporovatelnosti neobsahoval. Odporovatelnost právních úkonů učiněných s úmyslem zkrátit věřitele upravoval po zrušení občanského zákoníku z roku 1950 pouze zákoník mezinárodního obchodu č. 101/1963 Sb., jenž se však aplikoval pouze na právní vztahy s tzv. cizím prvkem.¹⁰³

K opětovnému zavedení institutu odporovatelnosti do českého právní řádu došlo až po roce 1989, a to nejprve pouze v rámci též znovu obnovené právní úpravy konkursu, obsažené v zákoně č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání. Nedlouho poté byl institut odporovatelnosti opětovně zaveden obecně, tj. mimo konkurs, a to novelou platného občanského zákoníku, v podobě zákona č. 509/1991.

Zákon č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání převzal neúčinnost právních úkonů učiněných před prohlášením konkursu zprvu jen jako důsledek uplatnění odporovatelnosti, avšak novelou z roku 1996 (zákon č. 94/1996 Sb.) byla zavedena i neúčinnost těchto právních úkonů ze zákona.¹⁰⁴

3. 4. 2. VÝVOJ PRÁVNÍ ÚPRAVY NEÚČINNOSTI PRÁVNÍCH ÚKONŮ NASTÁVAJÍCÍ ZE ZÁKONA

Právní úprava zákonné neúčinnosti je od počátku až do dnes spjata především s právní úpravou konkursu. Řád konkursní, zavedený zákonem č. 1, ze dne 25. prosince 1868, jímž se

¹⁰² Schelleová I., Schelle K.: Vývoj kodifikace občanského práva, Masaryková univerzita, 1993, str. 21.

¹⁰³ Lazar, J., Švestka, J. a kol.: Občanské právo hmotné, I. Svazek, Panorama Praha, 1987, str. 103.

¹⁰⁴ Důvodová zpráva k návrhu osnovy insolvenčního zákona, komentář k ust. § 235 osnovy návrhu.

zavádí řád konkursní, ve svém § 1 odst. 1 zbavoval dlužníka, na jehož majetek byl prohlášen konkurs, veškerého dispozičního oprávnění k majetku, který v okamžiku prohlášení konkursu vlastnil nebo který za konkursu nabyt, podléhal-li tento majetek současně výkonu rozhodnutí.

V návaznosti na to uvedený konkursní řád prohlašoval ze neúčinné právní úkony dlužníka učiněné v rozporu s uvedeným dispozičním oprávněním, a to v části druhé, v oddíle nazvaném „*Co se týče práva dlužníka obecného, o svém jmění opatření činiti*“, v ustanovení § 3 odst. 1, kde určoval, že „*Všeliké opatření nebo jednání právní obecného dlužníka po započatém konkursu, které se týče jmění jeho k mase konkursní náležejícího, jmenovitě všeliký prodej, všeliké zastavení nebo zavazení jest naproti věřitelstvu neplatné.*“ Zmíněný konkursní řád tak sice neužíval výrazu „neúčinnost“, nicméně lze se oprávněně domnívat, že to, co je tu nazýváno neplatností, se svými právními následky shoduje s tím, co pozdější právní předpisy v oblasti konkursu nazývají neúčinností (respektive bezúčinností). Lze tak soudit zejména s ohledem na skutečnost, že uvedený konkursní řád hovoří o neplatnosti pouze ve vztahu k věřitelům dlužníka, nikoliv obecně. Přestože uvedené ustanovení hovoří o neúčinnosti právních úkonů dlužníka obecně vůči věřitelům, aniž by je nějak specifikovalo, lze se pravděpodobně oprávněně domnívat, že uvedený konkursní řád tu měl na mysli pouze věřitele konkursní, tedy věřitele, kteří své pohledávky zákonem stanoveným způsobem uplatnili v konkursu.

Obdobné koncepce účinků prohlášení konkursu na majetek dlužníka v podobě ztráty dlužníkovy dispozičního oprávnění k majetku tvořícího konkursní podstatu a zákonné neúčinnosti veškerých právních úkonů dlužníka vůči jeho věřitelům, jimiž dlužník toto své omezení porušil, se držel i konkursní řád z roku 1914. Na rozdíl od předchozího konkursního řádu z roku 1869 konkursní řád z roku 1914 již používá na místo „neplatnosti“ termín „neúčinnost“. Podle jeho § 3 odst. 1 totiž platilo, že „*Právní jednání úpadcova po prohlášení konkursu, která se týkají konkursní podstaty, jsou neúčinná proti konkursním věřitelům.*“

Zákonem č. 11/1918 Sb. z. a n., ze dne 28. října 1918 (tzv. recepční zákon), jak již bylo výše v souvislosti s vývojem odpůrčího práva zmíněno, byl konkursní řád z roku 1914 převzat i do právního řádu nově vzniknuvšího Československého státu, avšak i nadále platil výlučně v dřívější oblasti práva rakouského a na zbylém území Československa (Slovensko, Podkarpatská Rus) platilo i nadále právo uherské; v oblasti právní úpravy konkursu šlo jmenovitě o zákonný článek XVII/1881.

Právní úprava zákonné neúčinnosti za konkursu byla sjednocena stejně jako odpůrčí právo přijetím výše uvedeného konkursního řádu z roku 1931. Taktéž konkursní řád z roku 1931 zbavoval dlužníka, v případě že na jeho majetek byl prohlášen konkurs, veškerého

dispozičního oprávnění k majetku tvořícího konkursní podstatu. Právní jednání ve vztahu k majetku tvořícím konkursní podstatu, která takový dlužník vykonal po prohlášení konkursu byla vůči konkursním věřitelům tzv. bezúčinná. Konkursní řád z roku 1931 tak opustil užívání termínu „neúčinnost“ užívaného předchozím řádem z roku 1914 a nahradil jej termínem „bezúčinnost“, jenž však měl obdobný význam.

Zákonná neúčinnost za konkursu byla zrušena spolu s právní úpravou konkursu v roce 1951 nabytím účinnosti občanského soudního řádu č. 142/1950 Sb. K její obnově došlo až s přijetím z. č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, přičemž novelou č. 94/1996 Sb. byla zákonná neúčinnost rozšířena i na některé skupiny právních úkonů učiněných před prohlášením konkursu.

3. 5. NEÚČINNOST PRÁVNÍCH ÚKONŮ DLUŽNÍKA V NÁVRHU NOVÉHO OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU

Právní úprava obsažená v návrhu nového občanského zákoníku se vrací k institutu relativní neúčinnosti právních jednání, a opouští tak pojem odporovatelnosti (§ 42a stávajícího občanského zákoníku). Důvodem této změny je skutečnost, že odporovatelnost je institutem práva procesního, zatímco neúčinnost institutem práva hmotného. Dosud platná úprava odporovatelnosti v § 42a ObčZ je jen redukovanou a málo funkční obdobou příslušné úpravy v občanském zákoníku z r. 1950 (srov. § 46 až 52 zák. č. 141/1950 Sb.). Právní úprava nesleduje rozmnožení stávajících skutkových podstat neúčinnosti. Respektuje se skutečnost, že relativní bezúčinnost právních jednání je právní institucí doplňkovou, vzhledem k základnímu významu úpravy platnosti a neplatnosti právních jednání. Zákon tedy usiluje spíše o prohloubení a propracování stávající úpravy.¹⁰⁵

V této souvislosti se uvedený návrh inspiruje zejména odpůrčím řádem (čl. III. zák. č. 64/1931 Sb.), z něhož ovšem s podstatnými redukcemi a deformacemi, vyšla jak úprava v občanském zákoníku z roku 1950, tak i úprava v občanském zákoníku dosavadním. Úprava relativní neúčinnosti právních jednání v občanském zákoníku bude využitelná jen mimo případy úpadkového řízení. Konkursní právo má, a i nadále má mít, vlastní úpravu

¹⁰⁵ Důvodová zpráva k osnově návrhu nového občanského zákoníku, komentář k § 472 až 482 osnovy návrhu

odporovatelnosti.¹⁰⁶

Podle ustanovení § 472 návrhu věřitel se může domáhat, aby soud prohlásil, že vůči němu není účinné právní jednání, které se týká dlužníkovy jmění. Takové právo náleží věřiteli i tehdy, je-li právo proti dlužníkovi z jeho právního jednání již vykonatelné, anebo bylo-li již uspokojeno. Právo podle § 472 návrhu náleží věřiteli, jehož možnost uspokojit vykonatelnou pohledávku je zkrácena právním jednáním týkajícím se dlužníkovy majetku.

Dle § 474 odst. 1 návrhu věřitel se může dovolat neúčinnosti právního jednání,

- a) které dlužník učinil v posledních třech letech v úmyslu zkrátit své věřitele, byl-li tento úmysl druhé straně znám
- b) kterým dlužník v posledních dvou letech zkrátil své věřitele, pokud druhé straně musel být znám dlužníkuv úmysl věřitele zkrátit
- c) kterým byl věřitel zkrácen a k němuž v posledních dvou letech došlo mezi dlužníkem a osobou jemu blízkou nebo které dlužník učinil ve prospěch takové osoby, ledaže druhé straně v době, kdy se právní jednání stalo, dlužníkuv úmysl zkrátit věřitele znám nebyl, a ani být znám nemusel.

Podle § 474 odst. 2 návrhu se věřitel může též dovolat neúčinnosti kupní nebo směnné smlouvy, uzavřené v posledním roce, pokud druhá strana musela v dlužníkově jednání poznat mrhání majetkem, kterým je dlužníkuv věřitel zkracován.

Podle 474 odst. 3 návrhu se věřitel může dále dovolat neúčinnosti bezúplatného právního jednání dlužníka, kterým je zkracován a ke kterému došlo v posledních dvou letech, ledaže se jedná:

- a) o plnění povinnosti uložené zákonem
- b) o obvyklé příležitostné dary,
- c) o věnování učiněné v přiměřené výši na veřejně prospěšný účel nebo
- d) o plnění, kterým bylo vyhověno mravnímu závazku nebo ohledům slušnosti

Dle § 475 návrhu se stejně jako právní jednání uvedená v § 474 návrhu posuzuje také nečinnost, v jejímž důsledku dlužník pozbyl své právo majetkové povahy nebo kterým jiné osobě vůči sobě vznik, zachování nebo zajištění jejího práva majetkové povahy způsobil. Totéž platí, pokud dlužník odmítl přijmout dědictví, ledaže bylo předluženo.

Dle § 477 návrhu neúčinnosti právního jednání se lze dovolat proti tomu, kdo s dlužníkem právně jednal nebo kdo z právního jednání přímo nabyl prospěch, vůči jeho dědici nebo vůči tomu, kdo nabyl jmění při přeměně právní osoby jako její právní nástupce. Vůči jinému

¹⁰⁶ Tamtéž.

právnímu nástupci se lze neúčinnosti dovolat jen tehdy, jestliže:

- a) právnímu nástupci musely být známy okolnosti, pro něž by se věřitel mohl dovolat neúčinnosti právního jednání,
- b) právní nástupce nabyl právo bezúplatně, anebo
- c) je-li právním nástupcem osoba blízká, ledaže jí v době, kdy právo po předchůdci nabyla, nemusely být známy okolnosti, pro něž by se věřitel mohl dovolat neúčinnosti právního jednání.

Dle § 478 návrhu neúčinnost právního jednání zakládá věřitelovo právo domáhat se uspokojení pohledávky i z toho, co neúčinným jednáním z dlužníkovy majetku ušlo. Není-li to dobře možné, náleží věřiteli odpovídající náhrada.

4. PRÁVNÍ ÚPRAVA NEÚČINNOSTI PRÁVNÍCH ÚKONŮ ZA KONKURSU

4. 1. OBECNĚ O NEÚČINNOSTI PRÁVNÍCH ÚKONŮ ZA KONKURSU

Za trvání konkursu řídí se tradičně v českém právním řádu neúčinnost právních úkonů dlužníka zvláštními ustanoveními, jež bývají zpravidla obsažena v právních předpisech, jejichž předmětem je právní úprava samotného konkursu. Výjimku v tomto představovala právní úprava odporovatelnosti za konkursu v odpůřícím zákoně č. 36 ř. z., ze dne 16. března 1884. Tato úprava doplňovala tehdy platný konkursní řád zavedený zákonem č. 1 ř. z. ze dne 25. prosince 1868.

Konkursní právní předpisy, respektive jiné právní předpisy, obsahovaly zpravidla právní úpravu neúčinnosti za konkursu z velké části komplexně (s některými výjimkami jako např. vymezení majetku nepodléhajícího exekuci aj.). Oproti tomu platný ZKV ve vztahu k právní úpravě odporovatelnosti za konkursu podpůrně odkazuje na ustanovení § 42a ObčZ, jenž obsahuje obecnou právní úpravu odporovatelnosti. Komplexní právní úpravu neúčinnosti za konkursu však opět zavádí s účinností od 1. 1. 2008 insolvenční zákon.

Právní předpisy obsahující právní úpravu neúčinnosti za konkursu odchyľují se od úpravy neúčinnosti uplatňované mimo konkurs, což nachází své opodstatnění ve specifickém účelu, jenž konkurs má plnit. Konkursem se totiž tradičně rozumí zákonem upravené řízení, jež směřuje k tomu, aby majetek dlužníka (resp. při splnění určitých podmínek též i majetek jiných osob) byl zpeněžen a použit ke stejnoměrnému uspokojení všech věřitelů, jejichž pohledávky byly v konkursu řádně přihlášeny.

Zatímco tedy mimo konkurs je institut neúčinnosti (zejm. na základě uplatnění odporovatelnosti) v první řadě právním prostředkem sloužícím k uspokojení vymahatelné

pohledávky věřitele v exekučním řízení, a to postižením věcí nebo jiných majetkových hodnot ušlých z dlužníkovy majetku neúčinným právním úkonem, resp. vymožením náhrady za takovéto majetkové hodnoty, pak v souvislosti s konkursem se role neúčinnosti právních úkonů do určité míry mění, a to s ohledem na výše popsanou funkci konkursu.

Zvláštností neúčinnosti za konkursu je to, že jí lze dosáhnout nejen obecným způsobem, tj. prostřednictvím odporovatelnosti, ale že některé právní úkony prohlašuje za neúčinné přímo zákon.¹⁰⁷

Obě tyto formy neúčinnosti se liší tím, že neúčinnost na základě odporovatelnosti se zakládá na soudním rozhodnutí, které má konstitutivní povahu, kdežto neúčinnost na základě zákona se zjišťuje, deklaruje. Při neúčinnosti na základě odporovatelnosti lze příslušný majetek zahrnout do konkursní podstaty (vzhledem ke konstitutivní povaze tohoto rozhodnutí) až po právní moci rozhodnutí soudu o neúčinnosti.¹⁰⁸

Neúčinnost právních úkonů nastávající za konkursu se přitom vztahuje na právní úkony dlužníkem učiněné jak v určité době před prohlášením konkursu, tak v době po jeho prohlášení až do skončení konkursu.

Právní úkony dlužníka týkající se majetku tvořícího konkursní podstatu provedené po prohlášení konkursu do jeho skončení jsou tradičně neúčinné ze zákona, tedy aniž by jejich neúčinnost musela být nejprve uplatněna odpůřčí žalobou a následně založena pravomocným rozhodnutím soudu.

Neúčinnost právních úkonů dlužníka učiněných po prohlášení konkursu, jež nastává přímo ze zákona, stanovil již konkursní řád zavedený zákonem č. 1 ř. z. ze dne 25. prosince 1868. Jeho ustanovení § 3 sice hovořilo o neplatnosti právních úkonů dlužníka vůči všem věřitelům, šlo-li o právní úkony týkající se majetku dlužníka náležející do konkursní podstaty provedené po započetí konkursu, nicméně zejména z použité dikce „*vůči všem věřitelům*“ lze dovodit, že pojmově tu šlo vlastně o neúčinnost. Termín „neúčinnost“ používal výslovně až později konkursní řád z roku 1914 ve svém § 3 odst. 1, podle něhož „*právní jednání úpadcova po prohlášení konkursu, která se týkají konkursní podstaty, jsou neúčinná proti konkursním věřitelům.*“ Tuto dikci téměř beze změny převzal i konkursní řád z roku 1931 do svého § 4 odst. 1, jenž však namísto termínu „neúčinnost“ dal přednost používání výrazu s obdobným významem, a to „bezúčinnost“.

Platný ZKV prohlašuje za neúčinné právní úkony dlužníka, jimiž dlužník nakládá

¹⁰⁷ Zoufík, F.: Konkurs v soudní praxi, 1. vydání, C.H.Beck, Praha, 1997, str. 17.

¹⁰⁸ Důvodová zpráva k návrhu zákona o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), komentář k § 235 návrhu osnovy.

s majetkem tvořícím konkursní podstatu po prohlášení konkursu ve svém ustanovení § 14 odst. 1, písm. a). Taktéž insolvenční zákon s účinností od 1. 1. 2008 prohlašuje právní úkony dlužníka po prohlášení konkursu na jeho majetek, jimiž dlužník nakládá s majetkovou podstatou, za neúčinné vůči věřitelům (viz § 246 odst. 1, 2 IZ).

Neúčinnost právních úkonů dlužníka učiněných po prohlášení konkursu na jeho majetek úzce souvisí se zákazem adresovaným dlužníku disponovat od okamžiku prohlášení konkursu s majetkem zahrnutým do konkursní podstaty. Tento základní účinek prohlášení konkursu stanovil již výše uvedený konkursní řád ze dne 25. prosince 1868 (viz § 1 k. ř.) a po něm následně i výše uvedený konkursní řád z roku 1914 (viz § 1 odst. 1 k. ř.) a konkursní řád z roku 1931 (viz § 3 odst. 1 k. ř.). Platný ZKV stanovuje ve svém § 14 odst. 1 písm. a) přechod oprávnění dispozice s majetkem tvořícím konkursní podstatu z úpadce na správce konkursní podstaty a zmíněný insolvenční zákon upravuje obdobně přechod oprávnění dlužníka nakládat s majetkovou podstatou na insolvenčního správce (viz § 246 odst. 1 IZ).

Neúčinnost právních úkonů dlužníka týkajících se majetku tvořícího konkursní podstatu provedených dlužníkem ještě v určité době před prohlášením konkursu bylo možno po prohlášení konkursu založit tradičně pouze cestou rozhodnutí soudu o podané odpůrčí žalobě (viz § 1 - § 27 odpůrčího řádu ze dne 16. března 1884 a později § 27 - § 43 konkursního řádu z roku 1914 a § 29 - § 46 konkursního řádu z roku 1931). Platný ZKV rovněž umožňuje zbavit účinků právní úkony dlužníka učiněné v určité době před prohlášením konkursu na jeho majetek prostřednictvím podané odpůrčí žaloby (viz § 16 ZKV) avšak novelou v podobě zákona č. 94/1996 Sb. byla navíc s účinností od 1. 4. 1998 zakotvena též neúčinnost právních úkonů učiněných dlužníkem v určité době před prohlášením konkursu nastávající přímo ze zákona (§ 15 ZKV). Záměrem tohoto doplnění bylo snížit panující obtížnost uplatnění neúčinnosti právních úkonů dlužníkem učiněných před prohlášením konkursu cestou podání odpůrčí žaloby.

Navíc oproti dříve platným konkursním předpisům ZKV dále zavedl zákonnou neúčinnost právních úkonů dlužníka učiněných v rámci tzv. ochranné lhůty (§ 5a a násl. ZKV), již může na návrh dlužníka povolit soud po podání návrhu na prohlášení konkursu. Podle platné právní úpravy, byla-li povolena soudem ochranná lhůta, jsou ze zákona neúčinné ty právní úkony, kterými dlužník, ohledně jehož majetku byl podán návrh na prohlášení konkursu, porušuje omezení stanovená soudem či zkracuje zájmy věřitelů na uspokojení jejich pohledávek (§ 5d odst. 1, písm. c, d ZKV).

Vedle toho stanoví-li soud po podání návrhu na prohlášení konkursu k zajištění dlužníkovy majetku předběžného správce (viz § 9a a násl. ZKV), může dlužník nakládat

s majetkem jen se souhlasem předběžného správce, jinak je takový jeho právní úkon dle § 9c ZKV též neúčinný ze zákona.

Insolvenční zákon, účinný od 1. 1. 2008, rovněž v zájmu uspokojení věřitelů dlužníka, který se ocitl v úpadku, upravuje podmínky neúčinnosti právních úkonů takového dlužníka. Jelikož však konkursní řízení je (vedle ostatních způsobů řešení úpadku dlužníka) dle insolvenčního zákona součástí tzv. insolvenčního řízení, v jehož obecné fázi předcházející prohlášení konkursu se rozhoduje o existenci úpadku a způsobu jeho řešení, právní úprava neúčinnosti v insolvenčním zákoně je již strukturována s ohledem na tuto skutečnost.

Domáhat se úspěšně neúčinnosti odpůří žalobou u soudu lze přitom pouze u právních úkonů dlužníkem učiněných před zahájením insolvenčního řízení. Neúčinnost právních úkonů vykonaných dlužníkem později může nastat pouze ze zákona. Neúčinné ze zákona jsou právní úkony dlužníka, jimiž nakládá s majetkovou podstatou, poté co byl na jeho majetek prohlášen konkurs, a před tím dále též právní úkony učiněné dlužníkem v rozporu s omezeními dispozice s jeho majetkem, jež jsou spojena se zahájením insolvenčního řízení (viz § 111 až 114 IZ). Insolvenční zákon se zahájením insolvenčního řízení spojuje jednak omezení nastavší přímo ze zákona (§ 111 IZ) a jednak zvláštní omezení, která může soud nařídit vydáním předběžného opatření (§ 112 a 113 IZ). Tato omezení trvají až do eventuálního prohlášení konkursu, kdy dlužník ztrácí právo disponovat s majetkovou podstatou téměř v plném rozsahu.

4. 2. NEÚČINNOST PRÁVNÍCH ÚKONŮ ZA KONKURSU PODLE KONKURSNÍHO ŘÁDU Z ROKU 1931

4. 2. 1. OBECNĚ O NEÚČINNOSTI PRÁVNÍCH ÚKONŮ ZA KONKURSU

Podmínky vzniku neúčinnosti právních úkonů dlužníka za konkursu upravoval na celém území bývalého Československa s účinností od 1. 8. 1931 konkursní řád zavedený zákonem č.

64 Sb. z. a n., ze dne 27. března 1931. Uvedeným zákonem přitom došlo ke zrušení právní úpravy konkursu obsažené v obou předchozích konkursních řádech do té doby na území Československé republiky platných (tj. v zemích České a Moravskoslezské konkursní řád vydaný císařským nařízením č. 337 ř. z., ze dne 10. prosince 1914, a v zemích Slovenské a Podkarpatoruské konkurzný zákon vydaný zákonným článkem XVII/1881), jakož i veškeré zákony a nařízení, jimž byly oba tyto konkursní řády změněny nebo doplněny. Uvedený zákon tak, až na určité výjimky sjednotil do té doby roztržitěnou právní úpravu konkursu, a to včetně odpůrčího práva za konkursu a mimo konkurs.¹⁰⁹

Konkursní řád z roku 1931 upravoval (stejně jako předchozí právní úprava) neúčinnost právních úkonů dlužníka, na jehož majetek byl prohlášen konkurs, učiněných dlužníkem jak po dobu od prohlášení konkursu až do jeho skončení, tak i během určité lhůty předcházející podání návrhu na prohlášení konkursu či za úpadcovy insolvence a po podání návrhu na prohlášení konkursu. Přitom stejně jako konkursní řád z roku 1914 nazýval dlužníka, na jehož majetek byl soudem prohlášen konkurs, úpadcem.

Z hlediska podmínek vzniku neúčinnosti bylo tedy i pro konkursní řád z roku 1931 klíčové rozlišení, zda byl právní úkon dlužníka učiněn před či po prohlášení konkursu na majetek úpadce, neboť v obou případech platily odlišné podmínky pro vznik neúčinnosti právních úkonů. Konkursní řád stanovil, že účinky prohlášení konkursu nastávají počátkem dne, kterého byla konkursní vyhláška vyvěšena na desce konkursního soudu (§ 2 odst. 1 k. ř.). Řečeno dnešní právní terminologií, účinky konkursu tedy nastaly počátkem dne, kdy bylo usnesení o prohlášení konkursu vyvěšeno na úřední desce soudu, který konkurs prohlásil (okamžik vzniku účinků prohlášení konkursu byl tedy stanoven obdobně jako v nyní platném § 13 odst. 6 ZKV).

Ke zrušení konkursu docházelo stejným způsobem jako v případě jeho prohlášení, tedy usnesením soudu, a to s účinky od okamžiku jeho veřejného vyhlášení, jež probíhalo stejným způsobem jako prohlášení konkursu (viz § 140 k. ř. ve spojení s § 76 k. ř.).

4. 2. 2. NEÚČINNOST PRÁVNÍCH ÚKONŮ ZA KONKURSU NASTÁVAJÍCÍ ZE ZÁKONA

Právní úkony, jež dlužník vykonal po prohlášení konkursu na jeho majetek, byly dle

¹⁰⁹ Voska, J.: Československé právo konkursní a vyrovnací, vydal Spolek posluchačů komerčního inženýrství, Praha, 1936, str. 7.

konkursního řádu z roku 1931 neúčinné ze zákona. Konkursní řád totiž stanovil základní účinek prohlášení konkursu v podobě pozbytí práva úpadce nakládat se svým jměním, které bylo podrobena exekuci ve svém § 3 odst. 1, podle něhož *„Od prohlášení konkursu není úpadci dovoleno, aby nakládal svým jměním, které jest podrobena exekuci a které mu náleželo v den prohlášení konkursu anebo kterého nabyl za konkursu (konkursní podstata).“*¹¹⁰

Jmění tvořící konkursní podstatu bylo totiž od prohlášení konkursu určeno výhradně k tomu, aby z něho způsobem v zákoně stanoveným byly uspokojeny majetkoprávní nároky věřitelů, které jim v době prohlášení konkursu proti úpadci příslušely. Věřitele, kterým příslušel takovýto nárok na uspokojení jejich pohledávek z konkursní podstaty, nazýval zákon věřiteli konkursními (§ 3 odst. 3 k. ř.).¹¹¹

Právní úkony, jimiž dlužník porušil zákaz stanovený v § 3 odst. 1 k. ř., prohlašoval konkursní řád ve svém § 4 odst. 1 bez dalšího za neúčinné. *„Právní jednání, která vykonal úpadce po prohlášení konkursu a která se týkají konkursní podstaty, jsou bezúčinná proti konkursním věřitelům.“*

Podmínkou neúčinnosti u takového právního úkonu nebylo zkrácení pohledávek konkursních věřitelů takovým úkonem. Právní úkon učiněný dlužníkem po prohlášení konkursu byl tedy neúčinný i v případě, že by takovým úkonům došlo k obohacení konkursní podstaty. To vyplývá z § 4 odst. 1 věty 2. k. ř., kde se ohledně úpadcem poskytnutého plnění na základě ze zákona neúčinného právního úkonu stanovilo: *„Druhé smluvní straně buď vzájemné plnění vráceno, pokud by se jím konkursní podstata obohatila.“*

4. 2. 3. NEÚČINNOST PRÁVNÍCH ÚKONŮ ZA KONKURSU NA ZÁKLADĚ UPLATNĚNÍ ODPOROVATELNOSTI

Aby byli konkursní věřitelé chráněni před poškozením z právních jednání úpadcových, kterými se určitým osobám dostalo na úkor úpadcových věřitelů majetkových výhod (ať byly tyto osoby též úpadcovými věřiteli či nikoliv), vyhrazoval konkursní řád konkursním věřitelům právo odporovat za podmínek uvedených v ustanovení § 29 a násl. konkursního řádu právním jednáním úpadce (úkonům), ke kterým došlo v době před prohlášením

¹¹⁰ Voska, J.: Československé právo konkursní a vyrovnací, vydal Spolek posluchačů komerčního inženýrství, Praha, 1936, str. 11.

¹¹¹ Tamtéž.

konkursu. Právní jednání, jemuž bylo s úspěchem odporováno, stalo se vůči konkursním věřitelům bezúčinným (viz ust. § 29 odst. 2 k. ř.). Právní jednání (úkony) úpadce z doby po prohlášení konkursu, pokud se týkaly konkursní podstaty, byly dle § 4 k. ř. bezúčinné ze zákona a nebylo třeba jim odporovat dle § 29 a násl. k. ř.¹¹²

Při stanovení podmínek, ze kterých byl dovolen odpor proti právním úkonům úpadce, přihlížel konkursní řád jednak k povaze právního jednání, jednak k osobám, s nimiž úpadce jednal, (zejména k jejich vzájemnému poměru příbuzenskému atd.). Odpor proti právním jednáním (úkonům) však nebyl připuštěn v žádném případě neomezeně, nýbrž vždy jen do určité doby po uzavření smlouvy či jiného právního jednání. Taková doba byla dle povahy odporovatelného právního jednání ustanovena na deset roků (ust. § 30 odst. 1 k. ř.), dva roky (ust. § 30 odst. 2 a 3, § 32 k. ř.), jeden rok (ust. § 31 k. ř.) anebo jen šedesát dnů (ust. § 33 k. ř.) před nastalou insolvenčí nebo před podáním návrhu na prohlášení konkursu, po případě dobu insolvence úpadce nebo dobu po podání návrhu na prohlášení konkursu, dokud o něm nebylo rozhodnuto (ust. § 34 k. ř.).¹¹³

Právními jednáními, kterým bylo dovoleno dle § 29 a násl. k. ř. odporovat, bylo přitom dlužno rozumět nikoliv jen právní jednání ve smyslu terminologie soukromého práva, nýbrž právní úkony jakéhokoliv druhu, které způsobují právní účinky. Odporováno mohlo být zejména smluvním jednáním, jako např. kupní smlouva (zvaná trhovává), směnná smlouva či smlouva nájemní, dále jednáním procesním, jako např. soudní smír, uznání a vzdání se žalobního návrhu, vzdání se opravných prostředků, dále pak opomenutím, jako např. nenastoupení či neuplatnění dědictví, zmeškání ve sporu apod.), jakož i jiným právním jednáním, jimiž úpadce pozbývá práv, na jejichž základě proti úpadci nabývají práv osoby třetí nebo kterými se zajišťují nabytá práva osob třetích (ust. § 39 k. ř.).¹¹⁴

Odpor proti úpadcovým právním jednáním za konkursu bylo dovoleno uplatnit žalobou nebo námitkou (§ 46 k. ř.). Žalobu bylo nutno podat do 1 roku od prohlášení konkursu u příslušného soudu, jinak nárok zanikl. Odporovat právním jednáním dlužníka za konkursu byl oprávněn správce konkursní podstaty (viz § 40 odst. 1 konk. ř.). Konkursní věřitelé k uplatnění odpůřčího nároku za konkursu oprávněni nebyli. Odpůřčí nárok však za konkursu mohl uplatnit oddělený věřitel, pokud nevystupoval také jako konkursní věřitel. Odpůřčí nároky, které vznesli konkursní věřitelé mimo konkurs, jakož i exekuce podle titulů, jichž konkursní věřitelé nabyli pro své odpůřčí nároky, mohl za konkursu uplatňovat toliko správce

¹¹² Voska, J.: Československé právo konkursní a vyrovnací, vydal Spolek posluchačů komerčního inženýrství, Praha, 1936, str. 28.

¹¹³ Tamtéž.

¹¹⁴ Tamtéž.

podstaty (viz § 40 odst. 2 konk. ř.). Odpůrcem správce konkursní podstaty pak byla osoba, s níž úpadce odporovatelné právní úkony sjednal, která přijala placení, zajištění atd., vůči které úpadce vykonal jednostranný právní úkon nebo která z úpadcova právního úkonu přímo nabyla majetkový prospěch (viz § 41 k. ř.).¹¹⁵

Byl-li podaný odpor úspěšný, byl odpůrce povinen vrátit do konkursní podstaty vše, čeho se mu dostalo ze jmění úpadce na základě odporovatelného právního jednání (úkonu, opomenutí), a není-li to možné, nahradit škodu (viz § 42 odst. 1 konk. ř.).¹¹⁶

Odporovat bylo dle konkursního řádu z roku 1931 s úspěchem možno:

1) Dle § 30 k. ř. právním jednáním úpadce učiněným s úmyslem poškodit věřitele (společný všem typům odporovatelnosti v tomto ustanovení byl úmysl úpadce zkrátit věřitele) a to:

a) „*všem právním jednáním, která úpadce vykonal v posledních deseti letech před prohlášením konkursu v úmyslu zkrátit věřitele druhé straně známém*“ (ust. § 30 odst. 1 k. ř.). Nikterak se nevyžadovalo, aby úmysl úpadce způsobit věřitelům újmu byl uskutečněn, tím méně se vyžadovalo, aby majetek úpadce byl právním jednáním, kterému se odporuje, ztenčen.¹¹⁷

Šlo o právní jednání, kdy byl úmysl úpadce zkrátit věřitele zjevný, a proto zákon stanovil pro podání odporu lhůtu nejdelší.¹¹⁸

b) „*právním jednáním, kterými úpadcovi věřitelé byli zkráceni a která úpadce vykonal v posledních dvou letech před prohlášením konkursu, jestliže musil býti druhé straně znám úpadcův úmysl zkrátiti věřitele*“ (ust. § 30 odst. 2 k. ř.).

Slova „musil být znám“ se přitom vztahovala na každou nedbalost.¹¹⁹ Úmysl zkrátit věřitele musel v obou výše uvedených případech prokázat správce konkursní podstaty, který právnímu úkonu odporoval.¹²⁰ Rovněž důkaz o tom, že úmysl zkrátit věřitele byl druhé straně znám (*conscientiam fraudis*), musel předložit odporující, tedy správce konkursní podstaty.¹²¹

c) „*právním jednáním, kterými úpadcovi věřitelé byli zkráceni a která úpadce sjednal v*

¹¹⁵ Voska, J.: Československé právo konkursní a vyrovnací, vydal Spolek posluchačů komerčního inženýrství, Praha, 1936, str. 33.

¹¹⁶ Tamtéž, str. 34.

¹¹⁷ Krčmář, J.: Právo občanské III. Právo obligační, II. doplň. vydání, 1932, Všeherd, Praha, str. 54.

¹¹⁸ Voska, J.: Československé právo konkursní a vyrovnací, vydal Spolek posluchačů komerčního inženýrství, Praha, 1936, str. 29.

¹¹⁹ Krčmář, J.: Právo občanské III. Právo obligační, II. doplň. vydání, 1932, Všeherd, Praha, str. 54.

¹²⁰ Voska, J.: Československé právo konkursní a vyrovnací, vydal Spolek posluchačů komerčního inženýrství, Praha, 1936, str. 30.

¹²¹ Krčmář, J.: Právo občanské III. Právo obligační, II. doplň. vydání, 1932, Všeherd, Praha, str. 54.

posledních dvou letech před prohlášením konkursu se svým manželem – před sňatkem či po něm – se svým snoubencem nebo s jinými jemu blízkými osobami anebo která vykonal ve prospěch těchto osob, leč by druhé straně v době, kdy se právní jednání stalo, úpadcův úmysl zkrátit věřitele nebyl znám ani znám být nemusil“ (§ 30 odst. 3 k. ř.).

Předložit důkaz, že úpadcův úmysl zkrátit věřitele nebyl druhé straně znám ani jí znám být nemusel, náleželo odpůrci odporovatelova.¹²²

Osobami blízkými bylo dle ust. § 35 konk. ř. nutno rozumět vedle manžela úpadce osoby, které jsou s úpadcem nebo jeho manželem příbuzné nebo sešvagřené, a to v rozsahu celého přímého pokolení anebo až do čtvrtého stupně pokolení pobočného, dále osvojence a osoby žijící s úpadcem v mimomanželském společenství. V tomto případě platila právní domněnka, že úmysl úpadce zkrátit věřitele byl druhé straně znám. Chtěla-li druhá strana zachovat právní jednání v platnosti, bylo na ní, aby tuto právní domněnku vyvrátila důkazem, že úmysl úpadce zkrátit věřitele jí znám nebyl, ani znám být nemusil. Důkazní břemeno tu bylo na ní.¹²³

2) Právním jednáním úpadce, která znamenala mrhání majetkem;

§ 31 k. ř. stanovil: „*odporovati lze smlouvám trhovým, směnným a dodávacím, které byly úpadcem sjednány v posledním roce před prohlášením konkursu, pokud druhá strana v jednání seznała nebo seznaťi musila mrhání majetkem, kterým jsou úpadcovi věřitelé zkracováni.*“

Úmysl směřující ke zkrácení věřitelů se v tomto případě na rozdíl od skutkových podstat uvedených v § 30 k. ř. nevyžadoval. Konkursní řád z roku 1914 však původně přiřadil odporovatelnost pro mrhání majetkem k případům odporovatelným pro úmysl zkrátit věřitele; jelikož však šlo skutkovou v podstatě odlišnou, bylo toto ustanovení v konkursním řádu z roku 1931 odděleno.¹²⁴

Mrháním se rozumělo takové nakládání s majetkem, při kterém někdo lehkomyšlně nehleděl k jeho pravé hodnotě (nenáležely sem prodeje pod cenou pro konec sezóny, pro nebezpečí zkázy, prodej z nouze k opatření potřebných finančních prostředků). Důkaz o vědomosti po případě zaviněné nevědomosti spolukontrahentově náležel na správci.¹²⁵

¹²² Krčmář, J.: Právo občanské III. Právo obligační, II. doplň. vydání, 1932, Všeherd, Praha, str. 54.

¹²³ Voska, J.: Československé právo konkursní a vyrovnací, vydal Spolek posluchačů komerčního inženýrství, Praha, 1936, str. 30.

¹²⁴ Tamtéž.

¹²⁵ Krčmář, J.: Právo občanské III. Právo obligační, II. Doplň. Vydání, 1932, Všeherd, Praha, str. 55.

3) Právním jednáním úpadce bezplatným a jednáním jim na roveň postaveným.

§ 32 k. ř. stanovil: „*Odporovati lze těmto právním jednáním, která byla vykonána v posledních dvou letech před prohlášením konkursu:*

- 1. bezplatným opatřením úpadcovým, pokud nejde o splnění zákonného závazku, o obvyklé příležitostné dary nebo o věnování přiměřené výše, která byla učiněna k účelům obecně prospěšným nebo kterými bylo vyhověno mravnímu závazku nebo ohledům slušnosti;*
- 2. nabytí úpadcových věcí podle úředního opatření, byla-li úplata dána z úpadcova jmění. Nabyly-li těchto věcí osoby úpadcovi blízké, má se za to, že úplata byla dána z úpadcova jmění;*
- 3. zajištění nebo vrácení věna, nebyl-li úpadce k němu zavázán ani smlouvou, kterou sjednal, vstupuje v manželství nebo zřizuje věno, ani podle zákona při skončení manželského společenství, dále zajištění nebo vydání obvěnění nebo vdovského platu.“*

4) Právním jednáním, jimiž dochází k tzv. nadřizování;

§ 33 odst. 1 k. ř. stanovil: „*Odporovati lze zajištění nebo uspokojení věřitele, které stalo později, než se úpadce stal nezpůsobilým platiti nebo než byl podán návrh na prohlášení konkursu, anebo v posledních šedesáti dnech před tím:*

- 1. dostalo-li se věřiteli zajištění nebo uspokojení, na které neměl nároku vůbec nebo tohoto způsobu nebo tohoto času, leč by právním jednáním nenabyl výhod před jinými věřiteli;*
- 2. dostalo-li se zajištění nebo uspokojení osobám úpadci blízkým, leč by jim nebyl nám ani znám býti nemusil úpadcův úmysl, poskytnouti jim výhodu před jinými věřiteli.;*
- 3. dostalo-li se zajištění nebo uspokojení osobám, které nejsou úpadci blízké, byl-li jim nebo musil-li jim býti znám úpadcův úmysl, poskytnouti jim výhodu před jinými věřiteli.*

§ 33 odst. k. ř. stanovil: „*Odporovati nelze, byla-li výhoda poskytnuta dříve, nežli rok před prohlášením konkursu.“*

5) Právním jednáním vykonaným za úpadcovy insolvence

Dle § 34 odst. 1 k. ř.: *Odporovat bylo možno právním jednáním, vykonaným po tom,*

kdy se úpadce stal nezpůsobilým platit, nebo po podání návrhu na prohlášení konkursu, přičemž se ale současně muselo jednat o právní jednání buď,

„kterými osoba úpadci blízká dosáhla pro svou konkursní pohledávku zajištění nebo uspokojení, a veškerým právním jednáním úpadce s osobami jemu blízkými, která zkracují věřitele, leč by osobám blízkým úpadci nebylo ani nemusilo býti známo, že úpadce jest nezpůsobilý platiti anebo že byl podán návrh na prohlášení konkursu.“

anebo dle § 34 odst. 2 k. ř.:

„kterými se dostalo jinému konkursnímu věřiteli zajištění nebo uspokojení, jakož i veškerým právním jednáním zkracujícím věřitele, která úpadce sjednal s jinými osobami, bylo-li nebo musilo-li býti druhé straně známo, že jest úpadce nezpůsobilý platiti nebo že byl podán návrh na prohlášení konkursu.“

Druhá strana se nemohla dovolávat toho, že nevěděla úpadcově nezpůsobilosti platit, bylo-li proti úpadci zahájeno vyrovnací řízení v době, kdy se stalo právní jednání, kterému bylo podle prvního odstavce odporovat. Dle § 34 odst. 4 k. ř. však odporovat nebylo dovoleno právním úkonům, které byly učiněny více než 6 měsíců před uvalením konkursu.

4. 3. NEÚČINNOST PRÁVNÍCH ÚKONŮ ZA KONKURSU DLE ZÁKONA Č. 328/1991 SB., O KONKURSU A VYROVNÁNÍ

4. 3. 1. NEÚČINNOST PRÁVNÍCH ÚKONŮ NA ZÁKLADĚ UPLATNĚNÍ ODPOROVATELNOSTI ZA KONKURSU

Účelem uplatnění institutu odporovatelnosti za konkursu je zajištění právní ochrany konkursním věřitelům před právními úkony dlužníka, které zmenšují jeho majetek, a tím v konečném důsledku i krátí konkursní podstatu, a snižují tak možnost poměrného uspokojení

pohledávek konkursních věřitelů.¹²⁶

Role institutu odporovatelnosti v rámci konkursního řízení má tedy svoji specifickou podobu, v určité míře odlišnou od té, jíž má role tohoto institutu mimo konkurs. Smyslem odporovatelnosti obecně je totiž ochrana věřitelů před dlužníkovými právními úkony zkracujícími jejich vymahatelné pohledávky. Nicméně po prohlášení konkursu na majetek dlužníka institut odporovatelnosti nesleduje pouze maximální možné uspokojení věřitele uplatnivšího neúčinnost právního úkonu odpůřčí žalobou, ale poměrné uspokojení konkursních věřitelů (až na zákonné výjimky), tedy všech věřitelů dlužníka, kteří předepsaným způsobem uplatňují své nároky (viz § 7 ZKV), neboť právním následkem vyhovění odpůřčí žalobě podané oprávněnou osobu soudem je vznik povinnosti tzv. plnění ve prospěch konkursní podstaty (§ 16 odst. 4 ZKV). Lze tedy uzavřít, že podmínky a právní následky spojené s uplatněním odporovatelnosti v konkursním řízení se odvíjí od účelu konkursního řízení.

Odporovatelný právní úkon ztrácí své účinky vůči konkursním věřitelům teprve na základě pravomocného rozhodnutí soudu na rozdíl od právního úkonu dlužníka neúčinného rovnou ze zákona podle § 15 ZKV. Pravomocné rozhodnutí soudu, kterým je neúčinnost odporovatelného právního úkonu dlužníka prohlášena, způsobuje stejné účinky jako prohlášení konkursu při neúčinných úkonech dlužníka podle § 15 ZKV, a působí tak i shodně *ex tunc* vůči všem konkursním věřitelům.¹²⁷

Podmínky, za nichž lze uplatnit odporovatelnost za konkursu jsou v platné právní úpravě stanoveny v § 16 ZKV. Ustanovení § 16 ZKV představuje zvláštní úpravu odporovatelnosti, která je použitelná pouze v rozmezí od prohlášení konkursu do jeho skončení. Před tím lze odporovat pouze podle obecných předpisů (tj. § 42a ObčZ).¹²⁸

ZKV však neupravuje institut odporovatelnosti pro účely konkursního řízení komplexně; jeho § 16 obsahuje toliko odchylky od obecné právní úpravy odporovatelnosti stanovené v 42a ObčZ. Ve zbytu § 16 ZKV odkazuje na ustanovení § 42a ObčZ.

ZKV přitom upravuje odchylně zejm. aktivní a pasivní legitimaci a dále důsledky úspěšného uplatnění odporovatelnosti právních úkonů úpadce po prohlášení konkursu. Naopak ZKV již plně nevymezuje odporovatelné právní úkony, tj. které právní úkony lze odpůřčí žalobou napadnout a domáhat se s úspěchem jejich neúčinnosti u soudu. V tomto ZKV plně odkazuje na ustanovení § 42a ObčZ.

¹²⁶ Zelenka, J., Maršíková, J.: Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář, 2. podstatně přepracované a doplněné vydání, Linde Praha a.s., Praha, 2002, str. 471.

¹²⁷ Tamtéž.

¹²⁸ Zoufík, F.: Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář. Vydání třetí. Praha, C.H. Beck 1998str. 118.

Způsobem uplatnění odporovatelnosti je i v rámci konkursního řízení žaloba. Řízení o této žalobě má povahu incidenčního sporu, tedy sporu vyvolaného konkursem. Zvláštní způsob uplatnění odporovatelnosti přímo v rámci konkursního řízení ustanovení § 16 ZKV nezavádí.¹²⁹

Příslušným k projednání odpůřčí žaloby je soud, u kterého probíhá konkursní řízení, neboť řízení o odpůřčí žalobě je řízením vyvolaným konkursem (§ 9 odst. 3 písm. t) OSŘ).¹³⁰

Žaloba musí být podána u soudu ve lhůtě tří let ode dne, kdy byl odporovatelný právní úkon učiněn, avšak současně poté, co byl na majetek dlužníka, jehož právní úkony mají být soudem na základě podané odpůřčí žaloby prohlášeny za neúčinné, prohlášen konkurs.¹³¹

Jestliže právní úkon podléhá zápisu vkladu práva do katastru nemovitostí, pak má pro počítání tříleté lhůty význam nikoli datum podpisu smlouvy, ale datum, kdy nastaly právní účinky vkladu práva, tedy datum podání návrhu na vklad vlastnického práva u příslušného katastrálního úřadu. Samotný podpis smlouvy, kterou je nakládáno s nemovitostí evidovanou v katastru nemovitostí, zavazuje pouze účastníky smlouvy, nemá však převodní věcně právní účinky. Souvislost mezi dnem podání žaloby a dnem podání návrhu na prohlášení konkursu nemá – na rozdíl od neúčinných právních úkonů dle § 15 ZKV – žádný význam, a proto nemá žádný význam ani to, zda konkurs byl zrušen a poté znovu prohlášen.¹³²

Jestliže osoba, v jejíž prospěch úpadce úkon učinil nebo které vznikl z odporovatelného právního úkonu prospěch, majetek získaný od úpadce převedla dále nebo tu jsou jiné důvody, pro které není dobře možné požadovat nazpět do podstaty to, co ušlo z úpadcova majetku, uplatňuje se proti nabyvateli nárok na peněžitou náhradu (§ 16 odst. 4 ZKV).¹³³

Odpůřčí žaloba je žalobou na plnění; její petit tudíž zní na to, aby předmět právního úkonu byl odevzdán do konkursní podstaty.¹³⁴

Žalobní návrh (petit) je nutno formulovat tak, že žalobce se domáhá:

- a) určení, že přesně specifikovaný právní úkon je vůči konkursním věřitelům úpadce neúčinný; právní úkon musí být popsán z hlediska osob, kterého jsou na něm zúčastněny, z hlediska svého obsahu a doby vzniku tak, aby ho nebylo možno zaměnit s jiným právním úkonem a zároveň,
- b) uložení povinnosti, že osoba, vůči níž úpadce provedl neúčinný právní úkon, je

¹²⁹ Zoulik, F.: Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář. Vydání třetí. Praha, C.H. Beck, 1998, str. 119.

¹³⁰ Kozel, R.: Problémy konkursního řízení a jejich řešení, Linde Praha a.s., Praha, 2001, str. 180.

¹³¹ Tamtéž, str. 179.

¹³² Tamtéž.

¹³³ Tamtéž, str. 172.

¹³⁴ Zoulik, F.: Konkurs v soudní praxi, 1. vydání, C.H.Beck, Praha, 1997, str. 18.

povinna vydat správci do konkursní podstaty úpadce plnění z odporovatelného právního úkonu nebo peněžitou náhradu.¹³⁵

Je-li odporovatelnost uplatněna po prohlášení konkursu, není podstatné, zda pohledávka konkursního věřitele je vykonatelná nebo nikoli.

Důležitá je otázka souběhu odpůrcí žaloby podané dle obecných ustanovení o odporovatelnosti dle § 42 ObčZ a prohlášení konkursu, tedy otázka, co nastane v případě, že po prohlášení konkursu byla soudem vyslovena neúčinnost právního úkonu dlužníka na základě odpůrcí žaloby podané nikoliv konkursním věřitelem či správcem podstaty dle příslušných ustanovení o odporovatelnosti za konkursu, nýbrž věřitelem dle obecných ustanovení o odporovatelnosti obsažených v § 42a ObčZ.

Podle rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 27. 5. 1999, sp. zn. Cdon 1703/96 (R 26/2000) *„Byla-li neúčinnost odporovaného právního úkonu dlužníka vyslovena (podle § 42a ObčZ) v době, kdy již byl prohlášen konkurs na majetek dlužníka, stává se majetek žalovaného, který dohodou ušel z dlužníkovy (úpadcovy) majetku, součástí konkursní podstaty úpadce a výkonem rozhodnutí nemůže být postižen“*.¹³⁶

Oproti platné právní úpravě v souladu s výše uvedenou judikaturou insolvenční zákon s účinností od 1. 1. 2008 již ve svém § 243 výslovně stanoví, že *„Jestliže dlužníkuv věřitel dosáhl na základě své odpůrcí žaloby rozhodnutí o neúčinnosti právního úkonu, které nabylo právní moci před právní mocí rozhodnutí o úpadku, může se domáhat toho, aby mu do výše jeho pohledávky bylo vydáno plnění z tohoto neúčinného právní úkonu; toto plnění nemusí předat do majetkové podstaty.“*

Aktivně legitimován k podání odpůrcí žaloby je vedle konkursních věřitelů i správce konkursní podstaty, což je logickým důsledkem účinků prohlášení konkursu podle § 14 odst. 1 ZKV. Konkursní věřitelé (§ 7 ZKV) jsou aktivně legitimováni nezávisle na správcem podstaty. Z oprávnění podat odpůrcí žalobu nejsou vyloučeni věřitelé, kteří neuplatňují svá práva v konkursu; svou žalobu by však museli podat výlučně jen podle obecných ustanovení o odporovatelnosti.¹³⁷

Oproti obecné právní úpravě odporovatelnosti obsažené v § 42a ObčZ tak vlastně ZKV rozšiřuje rozsah aktivně legitimovaných osob, tj. osob oprávněných k podání odpůrcí žaloby, neboť svěřuje toto oprávnění též správcem konkursní podstaty.

¹³⁵ Zoulík, F.: Konkurs v soudní praxi, 1. vydání, C.H.Beck, Praha, 1997, str. 180.

¹³⁶ Krčmář, Z.: Přehled judikatury ve věcech konkursu a vyrovnání, Aspi, a.s., Praha, 2005, str. 242.

¹³⁷ Zoulík, F.: Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář. Vydání třetí. Praha, C.H. Beck, 1998, str. 119.

ZKV dále v případě odporovatelnosti za konkursu dále rozšiřuje i výčet osob pasivně legitimovaných, tedy osob, proti kterým lze odpůrcí žalobu podat a domáhat se tak na nich vydání dlužníkovy plnění z odporovatelného právního úkonu do konkursní podstaty anebo poskytnutí peněžité náhrady, není-li vydání takového plnění možné. Podle § 42a odst. 3 ObčZ lze právo odporovat právním úkonům obecně uplatnit pouze vůči osobě, v jejíž prospěch byl právní úkon učiněn, nebo které vznikl z odporovatelného právního úkonu dlužníka prospěch. Za konkursu je však právo odporovat právním úkonům dlužníka významně rozšířeno i na další osoby. Na rozdíl od obecné úpravy obsažené v občanském zákoníku jde dále výslovně o dědice osob, které s úpadcem sjednaly odporovatelný právní úkon, a dále i o třetí osoby, pokud jim byly známy okolnosti odůvodňující odporovatelnost právních úkonů proti jejich předchůdci. To umožňuje, aby správce nebo konkursní věřitel podal odpůrcí žalobu na všechny osoby, kterým z odporovatelného právního úkonu dlužníka vznikl prospěch. Typicky tam, kde jde plnění z odporovatelného právního úkonu dlužníka „z ruky do ruky“ a je opakovaně převáděno na další osoby s cílem ztížit jeho vyhledání a následné vymáhání zpět do podstaty. Z uvedeného je zřejmé, že bude na správci nebo konkursním věřiteli, aby v soudním řízení tvrdil a prokázal každé takové osobě okolnosti odůvodňující odporovatelnost právním úkonům vždy ve vztahu k jeho právnímu předchůdci.¹³⁸

Pokud jde o vymezení právních úkonů odporovatelných za konkursu, pak s ohledem na subsidiární užití § 42a odst. 2 ObčZ stejně jako v případě právních úkonů dlužníka, jenž není úpadcem, platí, že za odporovatelné jsou považovány právní úkony, které dlužník učinil v posledních třech letech v úmyslu zkrátit své věřitele, musel-li být tento úmysl druhé straně znám a právním úkonům, kterými byli věřitelé dlužníka zkráceni a k nimž došlo v posledních třech letech mezi dlužníkem a osobami jemu blízkými, nebo které dlužník učinil v uvedeném čase ve prospěch těchto osob, s výjimkou případu, kdy druhá strana tehdy dlužníkům úmysl zkrátit věřitele i při náležitě pečlivosti nemohla poznat (viz § 42a ObčZ). Pokud jde o podrobnější komentář ohledně vymezení odporovatelných právních úkonů v občanském zákoníku, pak v tomto odkazuji na jednu z předchozích kapitol, jejímž předmětem je pojednání o obecné právní úpravě odporovatelnosti v českém právním řádu (viz kapitola č. 3. 2., nazvaná „Neúčinnost právních úkonů na základě uplatnění odporovatelnosti“).

Odporovat za konkursu lze však s úspěchem pouze právním úkonům, které dlužník provedl před prohlášením konkursu. Prohlášením konkursu totiž dlužník, označovaný od tohoto okamžiku jako úpadce, ztrácí dispoziční právo ohledně majetku tvořícího konkursní

¹³⁸ Zelenka, J., Maršíková, J.: Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář, 2. podstatně přepracované a doplněné vydání, Linde Praha a.s., Praha, 2002, str. 473.

podstatu. Jestliže přesto uskutečnil některé právní úkony v rozporu s výše uvedeným dispozičním omezením s majetkem tvořícím konkursní podstatu, jsou tyto úkony vůči věřitelům dle § 14 odst. 1 písm. a) ZKV neúčinné bez dalšího ze zákona. Zákon zde s nimi tak spojuje stejný důsledek jako s úspěšně uplatněným odporem, nicméně tento právní následek v tomto případě nastává přímo ze zákona.¹³⁹

Odporovatelnými právními úkony dlužníka, jež lze napadnout za konkursu, jsou např. právní úkony uvedené v § 15 odst. 1 ZKV (podílení se na zakládání právnických osob, převádění věcí, práv a jiných majetkových hodnot na jiné osoby bezplatně nebo za nápadně nevýhodných podmínek, přijímání nepřiměřených závazků, bezdůvodné odmítnutí dědictví či daru), zvýhodnění některého z věřitelů přednostním placením ve větším než poměrném rozsahu oproti ostatním věřitelům či započtení pohledávky s některým z věřitelů.¹⁴⁰

Pokud jde o první skupinu odporovatelných právních úkonů uvedených v § 42a ObčZ, tedy právní úkony, které dlužník učinil v posledních třech letech v úmyslu zkrátit své věřitele, musel-li být tento úmysl druhé straně znám, pak ze zákonné dikce vyplývá, že bude na správci konkursní podstaty nebo na konkursním věřiteli, aby v soudním řízení tvrdil a prokázal úmysl dlužníka zkrátit věřitele a vědomost druhé strany o tomto úmyslu dlužníka.¹⁴¹

Úmysl úpadce zkrátit věřitele (§ 42a odst. 2 ObčZ) prokazuje žalobce, tj. správce konkursní podstaty nebo konkursní věřitel. Úmysl úpadce se prokazuje zejména vývojem ekonomické situace úpadce, tj. tím, kdy se úpadce stal insolventním nebo předluženým ve smyslu ZKV. Rozhodujícím důkazem o úmyslu úpadce jsou přiznání úpadce k dani z příjmů, účetní knihy a přihlášky konkursních věřitelů. Vede-li úpadce podvojně účetnictví, je velmi důležitým důkazem rozvaha úpadce. U přihlášek konkursních věřitelů je rozhodující především výše přihlášené pohledávky a doby její splatnosti. Je nutno připomenout, že dlužník se ocitá v úpadku, jakmile je splněn předpoklad uvedený v § 1 odst. 2 ZKV (insolvence) nebo předpoklad uvedený § 1 odst. 3 ZKV (předlužení). Oba předpoklady nemusí být splněny současně. Datum podání návrhu na prohlášení konkursu dlužníkem nebo datum, kdy byl dlužníkovi doručen návrh věřitele na prohlášení konkursu, má jen podpůrný význam. Jestliže dlužník učinil odporovatelný úkon poté, co mu byl doručen návrh na prohlášení konkursu nebo sám podal návrh na prohlášení konkursu, pak postačí důkaz datem doručení věřitelova návrhu na prohlášení konkursu úpadci, resp. důkaz datem doručení dlužníkovra návrhu na prohlášení konkursu soudu. Důkazy daňovými přiznáními a přihláškami

¹³⁹ Zoulik, F.: Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář. Vydání třetí. Praha, C.H. Beck 1998, str. 117.

¹⁴⁰ Kozel, R.: Problémy konkursního řízení a jejich řešení, Linde Praha a.s., Praha, 2001, str. 183.

¹⁴¹ Zelenka, J., Maršíková, J.: Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář, 2. podstatně přepracované a doplněné vydání, Linde Praha a.s., Praha, 2002, str. 472.

pohledávek konkursních věřitelů jsou v tomto případě nadbytečné.¹⁴²

Vědomost druhé strany o úmyslu úpadce zkrátit věřitele (§ 42a odst. 2 ObčZ) prokazuje žalobce, tj. správce konkursní podstaty nebo konkursní věřitel. Ti tedy nesou břemeno tvrzení a břemeno důkazní. Vědomost druhé strany (dále jen „žalovaný“) o tom, že úpadce měl právním úkonem v úmyslu zkrátit věřitele nelze prokázat přímo, neboť tato vědomost je určitým psychickým stavem žalovaného, který sjednal s úpadcem odporovatelný právní úkon, popř. vůči němuž úpadce odporovatelný právní úkon učinil. Dokazují se proto skutečnosti, z nichž muselo být žalovanému zřejmé, že dlužník učinil právní úkon v úmyslu zkrátit své věřitele. Prakticky se tedy prokazuje to, že není možné, aby žalovaný o úmyslu úpadce zkrátit konkursní věřitele nevěděl. Přitom se berou v úvahu konkursní věřitelé jako celek, neboť je vymáháno plnění do podstaty, nikoli jednotliví konkursní věřitelé. Všechny důkazy se zaměřují k době, kdy byl odporovatelný úkon učiněn. Prokázané skutečnosti jsou pak hodnoceny jednotlivě a všechny v jejich vzájemné souvislosti (srov. § 132 OSŘ a hodnocení důkazů). Velmi důležité je zaměřit dokazování také na odhalení rozporů mezi důkazy, které byly provedeny na návrh žalovaného.¹⁴³

Pokud jde o druhou skupinu odporovatelných právních úkonů, jež občanský zákoník ve svém ustanovení § 42a odst. 2 vymezuje, tj. právní úkony učiněné ve stejné tříleté lhůtě, které dlužník učinil s osobami jemu blízkými nebo v jejich prospěch, není třeba, aby správce konkursní podstaty nebo konkursní věřitel v soudním řízení prokazovali úmysl dlužníka zkrátit věřitele. V takovém případě občanský zákoník již předpokládá existenci takového úmyslu dlužníka a klade naopak povinnost na osobu, jež sjednala s dlužníkem odporovatelný právní úkon, aby tvrdila a prokázala, že úmysl dlužníka zkrátit věřitele v době učinění odporovatelného právního úkonu u dlužníka nemohla rozpoznat ani při náležité opatrnosti.¹⁴⁴

Podle § 42 a odst. 4 ObčZ má věřitel, který právnímu úkonu dlužníka s úspěchem odporoval, právo požadovat uspokojení své pohledávky z toho, co odporovatelným právním úkonem ušlo z dlužníkova majetku. S ohledem na výše deklarovaný cíl konkursního řízení však nelze připustit, aby za trvání konkursu byli věřitelé uspokojováni mimo konkurs.¹⁴⁵

Důsledkem úspěšného odporu v rámci konkursního řízení je tak zvláštní postup dle § 16 odst. 4 ZKV (tj. plnění ve prospěch podstaty). Tento postup se liší od obecných důsledků

¹⁴² Kožel, R.: Problémy konkursního řízení a jejich řešení, Linde Praha a.s., Praha, 2001, str. 184.

¹⁴³ Tamtéž.

¹⁴⁴ Zelenka, J., Maršíková, J.: Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář, 2. podstatně přepracované a doplněné vydání, Linde Praha a.s., Praha, 2002, str. 472.

¹⁴⁵ Tamtéž, str. 473.

odporovatelnosti podle § 42a odst. 4 ObčZ v tom, že nejde o plnění pouze ve prospěch věřitele, který odporoval, ale že půjde o plnění, které bude podléhat celkovému režimu konkursu.¹⁴⁶

Po dobu trvání konkursu mohou být pohledávky konkursních věřitelů uspokojovány zásadně podle rozvrhového usnesení (viz § 30 a § 32 ZKV) nebo podle pravidel pro uspokojování oddělených věřitelů (viz § 28 ZKV), ostatní pohledávky za podstatou pak jen podle § 31 odst. 1 ZKV. Je-li správce nebo kterýkoliv z konkursních věřitelů dlužníka úspěšný při uplatnění odporovatelnosti, musí být vše, co odporovatelným právním úkonem ušlo z dlužníkovy majetku vráceno do podstaty; není-li to dobře možné, musí být do postaty poskytnuta peněžitá náhrada. Petit odpůrčí žaloby za trvání konkursu by měl vždy znít současně též i na plnění (ať věcné nebo peněžité náhrady) do konkursní podstaty, tj. k rukám správce konkursní podstaty.¹⁴⁷

Plněním do podstaty však nedochází ke změně vlastnických vztahů (podstata nemá subjektivitu), vlastnictví přechází až zpeněžením podstaty, tj. až prodejem věci.¹⁴⁸

Osoba, která vydala plnění z odporovatelného právního úkonu do podstaty, nemá prakticky možnost přihlásit pohledávku v ceně vydaného plnění, popř. ve výši peněžité náhrady, kterou poskytla do podstaty. Vzhledem k obvyklému průběhu konkursního řízení je totiž velmi pravděpodobné, že v době, kdy tato osoba vydá do podstaty plnění nebo poskytne náhradu, již všechny lhůty (§ 22 odst. 2 ZKV) pro přihlášení pohledávky uplynou. Podle stávající právní úpravy má tedy osoba, která nabyla majetek od dlužníka na základě odporovatelného právního úkonu, prakticky jen tyto dvě možnosti:

- a) přihlásit do konkursu podmíněnou pohledávku (§ 20 odst. 4 ZKV) ve výši ceny plnění, které do konkursní podstaty vrátí, resp. ve výši peněžité náhrady, kterou za plnění poskytne, což tedy znamená přiznat se k odporovatelnému právnímu úkonu,
- b) podmíněnou pohledávku nepřihlašovat a čekat, zda odporovatelný právní úkon bude odhalen, avšak bez možnosti pohledávku z vydaného plnění nebo poskytnuté náhrady dodatečně přihlásit¹⁴⁹

Dle § 16 odst. 3 ZKV odporovatelným právním úkonem nemůže být vyrovnána vzájemná pohledávky odpůrce proti úpadci. Možnosti vyrovnání vzájemné pohledávky odpůrce proti úpadci odporovatelným právním úkonem brání již samotné účinky prohlášení

¹⁴⁶ Zoulík, F.: Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář. Vydání třetí. Praha, C.H. Beck 1998, str. 119.

¹⁴⁷ Zelenka, J., Maršíková, J.: Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář, 2. podstatně přepracované a doplněné vydání, Linde Praha a.s., Praha, 2002, str. 473.

¹⁴⁸ Zoulík, F.: Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář. Vydání třetí. Praha, C.H. Beck 1998, str. 119.

¹⁴⁹ Tamtéž.

konkursu (§ 14 odst. 1, písm. i) ZKV), neboť po prohlášení konkursu není možné započtení na majetek patřící do konkursní podstaty. Smyslem nepřipustnosti vyrovnání takové vzájemné pohledávky je zbránit faktickému uspokojení některých konkursních věřitelů mimo konkurs, a tím některé konkursní věřitele zvýhodnit, a narušit tak vlastní cíl konkursu, tj. dosažení poměrného uspokojení věřitelů z majetku konkursní podstaty (§ 2 odst. 3 ZKV).¹⁵⁰

4. 3. 2. NEÚČINNOST PRÁVNÍCH ÚKONŮ ZA KONKURSU NASTÁVAJÍCÍ ZE ZÁKONA

Neúčinnost právních úkonů dle § 5d odst. 1, písm. c), d) ZKV:

V ustanoveních § 5d odst. 1, písm. c) a d) ZKV upravuje neúčinnost ze zákona v případě právních úkonů učiněných v rámci tzv. ochranné lhůty. Smyslem ochranné lhůty je překonání úpadku dlužníka. Dlužníkovi je tak poskytnut určitý odklad před prohlášením konkursu. Pokud bude dlužník v úpadku ve formě insolvence, je mu ochrannou lhůtou poskytnuta poslení možnost, jak může získat peněžní prostředky k úhradě všech svých splatných pohledávek.¹⁵¹

Soud povolí ochrannou lhůtu, a to na návrh dlužníka podaný do 15 dnů od doručení návrhu na prohlášení konkursu soudem, jestliže tento návrh podal věřitel nebo jiná osoba než dlužník (viz § 5a odst. 1 ZKV). Další podmínky vyhovění takovému návrhu soudem stanoví § 5b odst. 1, 2 ZKV. Ochranná lhůta trvá 3 měsíce a začíná běžet ode dne, kdy usnesení o jejím povolení bylo vyvěšeno na úřední desce soudu. Na návrh dlužníka podaný v průběhu ochranné lhůty ji může soud prodloužit nejdéle o další tři měsíce, jestliže s tím souhlasí věřitelský výbor (§ 5c ZKV).

Po dobu trvání ochranné lhůty soud může omezit dlužníka na návrh věřitelského výboru nebo opatrovníka v jeho úkonech tak, aby některé právní úkony dlužník nečinil vůbec nebo jen po předchozím souhlasu věřitelského výboru nebo opatrovníka věřitelů, přičemž právní úkony uskutečněné v rozporu s tímto rozhodnutím soudu jsou vůči věřitelům ze zákona neúčinné (§ 5d odst. 1, písm. c) ZKV). Jde tu o to, aby bylo dlužníkovi zabráněno po dobu

¹⁵⁰ Zelenka, J., Maršíková, J.: Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář, 2. podstatně přepracované a doplněné vydání, Linde Praha a.s., Praha, 2002, str. 472.

¹⁵¹ Zelenka, J., Maršíková, J.: Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář, 2. vydání, Linde Praha a.s., Praha, 2002, str. 130.

ochranné lhůty v neúměrném zatěžování jeho majetku o další nové závazky a břemena, nebo aby dlužník neprodával hluboko pod cenou svůj majetek. Dlužno dodat, že uvedená omezení může soud přijmout i bez návrhu podle § 66b odst. 1 ZKV, pokud se ukáže jejich potřeba.¹⁵²

Dále jsou ze zákona neúčinné též právní úkony dlužníka učiněné po dobu trvání ochranné lhůty dlužníkem, kterými by byly zkracovány zájmy věřitelů na uspokojení jejich pohledávek (§ 5d odst. 1, písm. d) ZKV). Tato neúčinnost nastává rovnou ze zákona jen tehdy, pokud jsou tím věřitelé dlužníka zkráceni na uspokojení svých pohledávek. Pokud všichni věřitelé dlužníka budou v průběhu ochranné lhůty zcela uspokojeni, nemůže tato neúčinnost právních úkonů dlužníka nikdy nastat. Právní úkony, které zkracují věřitele, jsou uvedeny zejména v § 15 odst. 1 ZKV. Nelze však vyloučit, aby dlužník zkrátil věřitele i jinými svými úkony. Plnění z neúčinných právních úkonů nebo náhrada za ně musí být vydáno zpět dlužníkovi. Domáhat se toho může kterýkoliv z dlužníkových věřitelů obdobně jako v §15 odst. 2 ZKV.¹⁵³

Neúčinnost právních úkonů dle § 9c ZKV

Dle § 9a odst. 1 ZKV: *“Nasvědčují-li okolnosti, že je dlužník v úpadku, a je-li to potřebné pro zjištění nebo zajištění dlužníkovy majetku, může soud po zahájení konkursního řízení ustavit předběžného správce.”* V návaznosti na to, § 9c ZKV omezuje dlužníka v nakládání s jeho majetkem, a to tak, že potřebuje vždy souhlas předběžného správce. Právní úkony učiněné v rozporu s tímto omezením, tedy bez souhlasu předběžného správce, prohlašuje ZKV za neúčinné.

Neúčinnost právních úkonů dle § 14 odst. 1 písm. a) ZKV:

Prohlášením konkursu ztrácí zejména úpadce veškerá dispoziční oprávnění nakládat s majetkem, který podléhá konkursu.

Úpadce nadále nesmí po celou dobu trvání konkursu majetek konkursní podstaty:

- a) zcizovat nebo
- b) zatěžovat jakýmkoliv právními úkony, kterými fakticky sníží hodnotu majetku podstaty.

Úpadce tak zejména nesmí ohledně majetku podstaty uzavírat jakékoliv úplatné i

¹⁵² Zelenka, J., Maršíková, J.: Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář, 2. vydání, Linde Praha a.s., Praha, 2002, str. 131.

¹⁵³ Tamtéž.

bezúplatné smlouvy (např. kupní smlouvy, nájemní smlouvy, pojistné smlouvy, smlouvy o úschově, mandátní smlouvy, zprostředkovatelské smlouvy, smlouvy o dílo, smlouvy o půjčce nebo výpůjčce, darovací smlouvy, pokud dárcce je úpadce atd.). Jediné právní úkony, které úpadce může činit, jsou ty, kterými konkursní podstatu „rozmnoží“, tj. přijetí daru nebo přijetí nepředluženého dědictví (§ 14 odst. 1 písm. b) ZKV).¹⁵⁴

Úpadce by ani neměl přijmout od svého dlužníka jakékoliv plnění, takové plnění je nutno poskytnout po prohlášení konkursu pouze správci, neboť pouze správce je oprávněn si vyžádat a vymáhat plnění ve prospěch podstaty (§ 27 odst. 4 ZKV). Pokud by dlužník plnil svůj smluvní závazek úpadci, mělo by takové plnění účinky zániku závazku (splnění dluhu), jen kdyby úpadce předal toto plnění správci, jinak bude správce požadovat a vymáhat plnění závazku nadále po dlužníku úpadce, neboť dlužníkův závazek ve prospěch konkursní podstaty stále trvá. Otázka dobré víry dlužníka při plnění jeho závazku omylem úpadci je tak bez významu vzhledem k účinkům prohlášení konkursu. Nelze dost dobře připustit situaci, aby správce vymáhal na úpadci dlužníkem mu chybně poskytnuté plnění, pokud úpadce toto plnění správci dobrovolně nevydá.¹⁵⁵

Úpadce sice i nadále zůstává vlastníkem svého majetku, který tvoří konkursní podstatu, disponovat s ním však může na místo úpadce pouze správce konkursní podstaty. Oprávnění nakládat s majetkem podstaty tak přechází z úpadce na správce. Co se týká části majetku úpadce, který nelze zahrnout do konkursní podstaty (např. § 6 odst. 2, §68 odst. 1 a § 69 ZKV, § 321 a § 322 OSŘ), je zřejmé, že u takového majetku ani nemůže přejít oprávnění nakládat s ním na správce konkursní podstaty.¹⁵⁶

Vedle majetku dlužníka však může za zákonem stanovených podmínek do konkursní podstaty náležet také majetek jiných osob (§ 6 odst. 3 ZKV), jde zejména o:

- a) plnění z neúčinných právních úkonů dlužníka na základě neúčinnosti, která nastává ze zákona podle § 5d písm. c) a d), §9c, §14 odst. 1 písm. a) a § 15 ZKV,
- b) plnění z neúčinných právních úkonů dlužníka na základě rozhodnutí soudu o uplatněném odporu proti odporovatelnému právnímu úkonu dlužníka (§ 42a ObčZ) podle § 16 ZKV,
- c) majetek, který zajišťuje pohledávky oddělených věřitelů podle § 27 odst. 5 ZKV,
- d) majetek zahrnutý do soupisu konkursní podstaty, u kterého jeho vlastníkově marně uplynula lhůta podle § 19 odst. 2 ZKV k podání žaloby na jeho vyloučení ze soupisu.¹⁵⁷

¹⁵⁴ Zelenka, J., Maršíková, J.: Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář, 2. vydání, Linde Praha a.s., Praha, 2002, str. 392.

¹⁵⁵ Tamtéž, str. 393.

¹⁵⁶ Tamtéž.

¹⁵⁷ Tamtéž, str. 393.

Je zřejmé, že i u majetku jiných osob zahrnutého do konkursní podstaty, přechází oprávnění nakládat s ním na správce konkursní podstaty, a to okamžikem zápisu takového majetku do soupisu konkursní podstaty (§ 18 odst. 3 ZKV).

Do konkursní podstaty zpravidla patří veškerý majetek úpadce, který úpadci patřil v den prohlášení konkursu a jednak i další majetek, který úpadce teprve nabude po prohlášení konkursu (§ 6 odst. 2 ZKV). Jakmile proto úpadce nabude do svého vlastnictví nějaký majetek, přechází oprávnění s ním nakládat z úpadce na správce konkursní podstaty.¹⁵⁸

Pokud úpadce nakládá s majetkem konkursní podstaty i po prohlášení konkursu, ačkoliv oprávnění nakládat s ním již náleží pouze správci konkursní podstaty, není takový právní úkon úpadce podle ZKV neplatný (výjimkou z toho je jen § 26a odst. 1 ZKV), ale pouze neúčinný a to jen vůči konkursním věřitelům za předpokladu, jestliže poškozuje konkursní podstatu. Mají-li však právní úkony, které úpadce učinil po prohlášení konkursu za následek rozmnožení konkursní podstaty, jsou jeho právní úkony účinné i vůči konkursním věřitelům (viz § 14 odst. 1 písm. b ZKV). Dospěje-li správce konkursní podstaty k závěru, že právní úkon úpadce není neúčinný, nebo rozhodne-li se neúčinnost právního úkonu úpadce neuplatnit, je oprávněn požadovat, aby bylo vydáno plnění, které patří do konkursní podstaty, toto plnění může požadovat jak od druhého účastníka právního úkonu, tak i od úpadce (obdržel-li sjednané plnění) nebo od jiných osob, kterým bylo plnění podle právního úkonu poskytnuto.¹⁵⁹

Od právních úkonů, které úpadce učinil k újmě podstaty bezprostředně po prohlášení konkursu v důsledku své objektivní i subjektivní nevědomosti o prohlášení konkursu a které mají za následek neúčinnost jeho právních úkonů, je třeba odlišit ty právní úkony, které úpadce učinil k újmě podstaty již s plným vědomím toho, že již byl prohlášen konkurs na jeho majetek a že nastaly účinky s tím spojené. Pokud úpadce vědomě učiní k újmě podstaty právní úkon po prohlášení konkursu, ke kterému již není oprávněn v důsledku ztráty svých dispozičních oprávnění s majetkem podstaty, je třeba na takový úkon úpadce hledět jako nejen na neúčinný, ale též i absolutně neplatný podle § 39 ObčZ, neboť svým obsahem i účelem odporuje ZKV. Je zřejmé, že takovým právním úkonem úpadce může být naplněna i skutková podstata trestného činu porušení povinnosti v řízení o konkursu (§ 126 TrZ), podvodu (§ 250 TrZ), poškozování věřitele (§ 256 TrZ), zvýhodňování věřitele (§ 256a TrZ) a

¹⁵⁸ Zelenka, J., Maršíková, J.: Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář, 2. vydání, Linde Praha a.s., Praha, 2002, str. 394

¹⁵⁹ Tamtéž, str. 194.

další.¹⁶⁰

Možnost odstoupit od smlouvy uzavřené s úpadcem (tj. od smlouvy, která byla uzavřena po prohlášení konkursu) je dána pouze druhé straně (nikoliv úpadci) za předpokladu, že druhá strana nevěděla v době uzavření smlouvy o prohlášení konkursu. Skutečnost, že věřitel uzavřel smlouvu s úpadcem, a jeho dobrá víra, že na majetek dlužníka není prohlášen konkurs, umožňuje věřiteli odstoupit od takové smlouvy, a zprostit se tak svých závazků. Dobrá víra druhé strany o tom, že nevěděla o prohlášení konkursu na majetek úpadce však jistě nebude dána, pokud v době uzavření smlouvy již byl v obchodním rejstříku (eventuelně v jiném rejstříku, registru, evidenci, katastru nemovitostí apod.) u úpadce proveden zápis skutečnosti o prohlášení konkursu nebo pokud prohlášení konkursu již bylo zveřejněno v Obchodním věstníku (podle § 66c odst. 1 ZKV se za den vyrozumění považuje den zveřejnění v Obchodním věstníku). Pokud druhá strana věděla v době uzavření smlouvy s úpadcem o prohlášení konkursu na majetek, nemůže již od smlouvy uzavřené s úpadcem odstoupit.¹⁶¹

Zrušením konkursu (§ 45 odst. 1 nebo § 44a odst. 1 ZKV) zaniká i tento účinek prohlášení konkursu.

Neúčinnost právních úkonů dle § 15 ZKV

Jedním z účinků prohlášení konkursu je, že se ze zákona stávají zpětně neúčinnými některé taxativně vyjmenované právní úkony dlužníka vůči konkursním věřitelům. Tento zánik účinků právních úkonů dlužníka se vztahuje na ty právní úkony, které dlužník učinil v posledních 6 měsících před podáním návrhu na prohlášení konkursu anebo po podání takového návrhu do prohlášení konkursu (§ 15 odst.1 ZKV). Pokud tedy v této rozhodné době dlužník učinil některý z vyjmenovaných právních úkonů, stává se prohlášením konkursu takový právní úkon dlužníka ze zákona neúčinným vůči všem jeho konkursním věřitelům (ZKV sice výslovně jmenuje obecně věřitele, ale neúčinnosti ze zákona se budou moci dovolávat jen konkursní věřitelé; jiné subjekty takové ochrany nepožívají). Tato ztráta účinků přitom působí od počátku (*ex tunc*) a má za následek, že se při konkursu mohou pohledávky konkursních věřitelů uspokojovat i z majetku, který již není ve vlastnictví úpadce. I takový

¹⁶⁰ Zelenka, J., Maršíková, J.: Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář, 2. vydání, Linde Praha a.s., Praha, 2002, str. 194.

¹⁶¹ Tamtéž, str. 395.

majetek totiž v souladu s § 6 ZKV náleží do konkursní podstaty.¹⁶²

Zákonná neúčinnost podle § 15 ZKV byla zavedena zákonem č. 94/1996 Sb., protože neúčinnost na základě odporovatelnosti, existující do té doby výlučně, neposkytovala věřitelům dostatečnou ochranu proti úpadcovým jednáním, která je zkracovala.

Nedostatečnost (resp. komplikovanost a ztížená uplatnitelnost) ochrany ryze prostřednictvím odporovatelnosti spočívala v tom, že předpokladem pro její uplatnění je ve většině případů prokázání subjektivní stránky u jednajících osob (tj. úmysl zkrátit věřitele u úpadce a vědomí o tom u jeho smluvního partnera). Pro náročnost důkazu o těchto skutečnostech byla odporovatelnost jen zřídka úspěšně uplatnitelná, a pokud se důkaz podařil, bylo nutné, aby proběhlo poměrně složité a zdlouhavé řízení jako incidenční spor. Proto zákon vytipoval určité právní úkony, jejichž prostřednictvím typicky dochází ke zkrácení věřitelů v době, kdy dlužník již hrozí konkurs. V těchto případech – v zákoně taxativně stanovených – není třeba domáhat se vyslovení neúčinnosti odpůrcí žalobou, ale neúčinnost nastává ze zákona.

Zákonná neúčinnost je z tohoto hlediska zvláštní (v podstatě mimořádný) prostředek ochrany zájmů věřitelů; na rozdíl od odporovatelnosti jej proto nelze uplatnit obecně ohledně jakýchkoli právních úkonů zkracujících věřitele, ale pouze u oněch úkonů, které jsou v zákoně výslovně uvedeny.¹⁶³

S tím souvisí i délka lhůty, v níž k těmto úkonům může dojít. Zatímco pro odpůrcí žalobu platí obecná tříletá promlčecí lhůta, právní úkony, které jsou ze zákona neúčinné, je třeba provést v posledních šesti měsících před podáním návrhu na prohlášení konkursu nebo v mezidobí mezi podáním tohoto návrhu a prohlášením konkursu (později již účinně provedeny být nemohou, protože dlužník prohlášením konkursu ztrácí dispozici s majetkem v podstatě).

Zákon tudíž zkracuje lhůtu, v níž může k těmto úkonům dojít, a to nepochybně se záměrem, aby takto byly postiženy pouze úkony, k nimž došlo pod bezprostřední hrozbou konkursu anebo v jeho počátečních fázích.¹⁶⁴

Bohužel lze konstatovat, že v praxi si dlužník, kterému hrozí konkurs, většinou dává pozor, aby podobné přesuny majetku realizoval pokud možno před zákonem zohledněnou dobou.¹⁶⁵

Přitom však šestiměsíční lhůtu podle § 15 odst. 1 ZKV je nutno počítat znovu, jestliže

¹⁶² Zelenka, J., Maršíková, J.: Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář, 2. vydání, Linde Praha a.s., Praha, 2002, str. 456.

¹⁶³ Zouřík, F.: Zákon o konkurzu a vyrovnání – komentář, C.H. Beck, 3. vydání, Praha, 1998, str. 113.

¹⁶⁴ Tamtéž.

¹⁶⁵ Kotoučová, J., Raban, P.: Konkurs a vyrovnání, I. vydání, Orac, s.r.o., Praha, 1999, str. 56.

konkurs byl prohlášen na základě nového návrhu dlužníka, téhož či jiného věřitele poté, co:

- a) předchozí návrh na prohlášení konkursu byl pravomocně zamítnut soudem I. stupně nebo odvolacím soudem, který změnil usnesení soudu I. stupně, jímž byl konkurs prohlášen,
- b) návrh na prohlášení konkursu byl pro vady pravomocně odmítnut,
- c) řízení bylo zastaveno.

Oproti tomu zrušení usnesení o prohlášení konkursu odvolacím (dovolacím) soudem a vrácení věci soudu I. stupně k dalšímu řízení nemá na běh šestiměsíční lhůty dle § 15 odst. 1 ZKV žádný vliv, neboť rozhodnou skutečností pro počítání této lhůty je den, kdy byl návrh na prohlášení konkursu u soudu podán. Podmínkou ovšem je to, že konkurs byl v rámci téhož řízení opět prohlášen.¹⁶⁶

Neúčinnost nastávající přímo ze zákona (tj. bez nutnosti existence pravomocného rozhodnutí soudu vyslovujícího neúčinnost právního úkonu) zakotvená v § 15 ZKV však dopadá toliko na právní úkony odpovídající některému z taxativně stanovených případů neúčinnosti (skutkových podstat) v tomto ustanovení uvedených.

Ustanovení § 15 odst. 1 ZKV vymezuje celkem šest skutkových podstat právních úkonů, které jsou neúčinné ze zákona. Okruh skutkových podstat uvedených v § 15 odst. 1 ZKV nelze výkladem rozšiřovat, jedná se o úplný výčet. Jiným právním úkonům, jimiž byl zkrácen majetek dlužníka, lze odporovat jediné podle § 16 ZKV při splnění podmínek uvedených v § 42a ObčZ.¹⁶⁷

Na ty právní úkony dlužníka, na které nelze zákonnou neúčinnost podle § 15 ZKV vztáhnout rovnou (např. vzhledem ke krátké rozhodné šestiměsíční době počítané před podáním návrhu na prohlášení konkursu nebo vzhledem k právnímu úkonu dlužníka, který není v taxativním výčtu neúčinných právních úkonů dlužníka), se tak lze za podmínek upravených v § 42 ObčZ a zároveň i v § 16 ZKV domáhat téhož účinku, avšak tentokrát cestou soudního řízení uplatněním odporovatelnosti.¹⁶⁸

Subjektivní stránka je v případě neúčinnosti právních úkonů dlužníka nastávající ze zákona dle § 15 ZKV bez právního významu, a proto se v soudním řízení nezjišťuje a nepřihlíží se k ní, i když osoba, vůči níž dlužník neúčinný právní úkon učinil, namítá, že nevěděla o tom, že právní úkon dlužníka směřuje ke zkrácení jeho věřitelů.¹⁶⁹

¹⁶⁶ Kozel, R.: Problémy konkursního řízení a jejich řešení, Linde Praha a.s., Praha, 2001, str. 168.

¹⁶⁷ Tamtéž, str. 165.

¹⁶⁸ Zelenka, J., Maršíková, J.: Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář, 2. vydání, Linde Praha a.s., Praha, 2002, str. 471.

¹⁶⁹ Kozel, R.: Problémy konkursního řízení a jejich řešení, Linde Praha a.s., Praha, 2001, str. 165.

Pokud je právní úkon dlužníka vůči jeho věřitelům neúčinný, neznamená to současně, že by byl takový právní úkon dlužníka též neplatným právním úkonem. Neúčinný právní úkon je nadále platný a neúčinnost dle § 15 ZKV se týká pouze konkursních věřitelů. Naopak neplatnost právního úkonu působí nejen vůči konkursním věřitelům, ale vůči komukoliv. Právní úkon nemůže být neplatný a neúčinný zároveň. Jestliže je právní úkon neplatný, jeho neúčinnost se nezkoumá. Neplatnost právního úkonu má přednost před jeho neúčinností. Vydání plnění z neplatného právního úkonu, resp. náhrady za ně se řídí ustanovením § 451 a násl. ObčZ o bezdůvodném obohacení, vydání plnění z neúčinného právního úkonu, resp. náhrady za ně se řídí ustanovením § 15 odst. 2 ZKV.¹⁷⁰

Vlastníkem věci zahrnuté do konkursní podstaty v důsledku neúčinného právního úkonu dlužníka tak zůstává navenek stále osoba, která věc od dlužníka nabyla.

Podle § 15 odst. 2 ZKV plnění z neúčinných právních úkonů nebo náhrada za ně musí být vydáno do konkursní podstaty. Přitom dle rozsudku Vrchního soudu v Praze ze dne 14. 2. 2002, sp. zn. 13 Cmo 295/2001 (SJ 14/2004): „Právo na plnění z neúčinného právního úkonu podle § 15 odst. 2 zákona č. 328/1991 Sb. o konkursu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů, v sobě zahrnuje i právo na příslušenství pohledávky.“¹⁷¹

Má-li být do konkursní podstaty vydáno plnění (majetek) z neúčinných právních úkonů, znamená to, že se toto plnění (majetek) „navrací“ do plné dispozice konkursního správce. Osoba vlastníka tohoto majetku se tím však nemění (nabyvatel tohoto majetku stále zůstává jeho vlastníkem). Není-li to dost dobře možné (např. pro zničení nebo spotřebování majetku nebo v důsledku převodu majetku na další osoby) musí být do podstaty vydána náhrada, obdobně jako je tomu při vydání bezdůvodného obohacení (§ 458 ObčZ.). S předmětem plnění musí být vydány i užitky z plnění (majetku), pokud ten, kdo plnění (majetek) získal, nejednal v dobré víře. Ten, kdo ušlé plnění (majetek) vydává do konkursního podstaty má právo na náhradu nutných nákladů, které na ušlé plnění (majetek) vynaložil. Pro povinnost vydat plnění (majetek) nebo náhradu za ně zpět do konkursní podstaty nemá právní význam, zda ten, kdo plnění získal, byl v dobré víře či nikoliv.¹⁷²

V důsledku neúčinnosti právních úkonů dlužníka se tak prohlášením konkursu zásadně „navrací“ (co do plné dispozice s ním) ušlý majetek dlužníka (eventuelně náhrada za ně) zpět do konkursní podstaty. S ohledem na to, že neúčinnost právních úkonů dlužníka nemá pro

¹⁷⁰ Kozel, R.: Problémy konkursního řízení a jejich řešení, Linde Praha a.s., Praha, 2001, str. 165.

¹⁷¹ Krčmář, Z.: Přehled judikatury ve věcech konkursu a vyrovnání, Aspi, a.s., Praha, 2005, str. 598.

¹⁷² Kozel, R.: Problémy konkursního řízení a jejich řešení, Linde Praha a.s., Praha, 2001, str. 170.

nabyvatele plnění (majetku) za následek ztrátu jeho vlastnického práva, nemá proto ani pro nakládání s tímto majetkem a jeho pozdější zpeněžení při konkursu význam, aby se správce konkursní podstaty např. snažil u orgánů, které vedou registry vlastníků určitých majetkových hodnot (katastrální úřady, rejstříkové soudy, Úřad průmyslového vlastnictví apod.), o změnu v zápise vlastníka tohoto majetku zpět na úpadce. Po zpeněžení takového majetku ve vlastnictví osoby odlišné od úpadce se na místo stávajícího vlastníka do příslušných rejstříků (katastr nemovitostí, obchodní rejstřík, rejstřík ochranných známek apod.) zapíše rovnou nový vlastník tohoto majetku podle výsledku zpeněžení konkursní podstaty správcem.¹⁷³

Tak např. pokud by dlužník podle § 15 odst. 1 písm. c) ZKV převedl nemovitost ze svého vlastnictví darovací smlouvou do vlastnictví své dcery, zůstává takový právní úkon dlužníka i po prohlášení konkursu na jeho majetek stále platným právním úkonem (a vůči dceři úpadce též i účinným právním úkonem), avšak prohlášením konkursu současně takový právní úkon dlužníka pozbývá vůči věřitelům dlužníka svých účinků. Důsledkem pozbytí účinků převodu této nemovitosti na třetí osobu vůči konkursním věřitelům je, že správce konkursní podstaty zahrne takovou nemovitost do soupisu konkursní podstaty a na základě tohoto soupisu ji pak i zpeněží, výtěžek z tohoto prodeje se rozdělí mezi konkursní věřitele.

Vlastnické právo k takovému majetku zůstává novému vlastníkovi, ale je v této situaci omezeno na minimum, neboť správy tohoto majetku se ujímá správce konkursní podstaty. Zde se v zásadě dá hovořit o nuda proprieta – kdy vlastník sice zůstává vlastníkem majetku (např. je evidován katastru nemovitostí jako vlastník), ale není oprávněn se svým majetkem jakkoliv disponovat.

Žalobu na neúčinnost právního úkonu může podat správce konkursní podstaty nebo kterýkoli z konkursních věřitelů (§ 15 odst. 2 ZKV). Není vyloučeno, aby žalobu podal společně správce a konkursní věřitel, nebo jen správce a konkursní věřitel vystupoval jako vedlejší účastník na straně správce, popřípadě naopak.¹⁷⁴

Petit žaloby lze formulovat např. takto: „Žalovaný je povinen vydat do konkursní podstaty úpadce...k rukám konkursního správce...věc...“. Je zcela bez významu žalovat na určení neúčinnosti právního úkonu dlužníka. Navíc tam, kde správce plnění z neúčinných právních úkonů již fakticky drží, je žaloba na vydání plnění bezpředmětná.¹⁷⁵

Na rozdíl od odpůrcích žalob podle § 16 ZKV, § 42a ObčZ zákon nestanoví, v jaké lhůtě

¹⁷³ Zelenka, J., Maršíková, J.: Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář, 2. vydání, Linde Praha a.s., Praha, 2002, str. 456.

¹⁷⁴ Kozel, R.: Problémy konkursního řízení a jejich řešení, Linde Praha a.s., Praha, 2001, str. 166.

¹⁷⁵ Zelenka, J., Maršíková, J.: Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář, 2. vydání, Linde Praha a.s., Praha, 2002, str. 465.

lze podat žalobu na neúčinnost právního úkonu podle § 15 ZKV. Pokud by podání této žaloby podléhalo promlčení, nemůže promlčecí lhůta začít běžet ode dne, kdy byl úkon učiněn, ale jediné až ode dne prohlášení konkursu. Důvodem je to, že zákonná neúčinnost právních úkonů uvedených v § 15 odst. 1 písm. a) až f) ZKV může nastat jediné jako důsledek prohlášení konkursu. Promlčecí doba by mohla činit 3 roky u úkonů učiněných podle občanského zákoníku (§101 ObčZ), resp. 4 roky u úkonů učiněných podle obchodního zákoníku (§ 397 ObchZ). Z opatrnosti je nutno o možném promlčení uvažovat. Nepromlčují se totiž pouze taková práva, která zákon výslovně označuje jako nepromlčitelná (tj. především právo vlastnické).¹⁷⁶

Od žaloby na vydání plnění z neúčinných právních úkonů je třeba důsledně odlišovat právo odporovat právním úkonům dlužníka (§ 16 ZKV), které je pouze prostředkem, jak dosáhnout neúčinnosti právních úkonů dlužníka ve všech ostatních případech, na které zákonná neúčinnost podle § 15 ZKV nedopadá.¹⁷⁷

Nicméně dle názoru kolektivu autorů v čele s J. Zelenkou (prezentovaného v publikaci: Zelenka, J., Maršíková, J.: Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář, 2. vydání, Linde Praha a.s., Praha, 2002, na str. 465) se však žaloba na vydání ušlého plnění z neúčinného právního úkonu dlužníka do podstaty prakticky vůbec neuzívá. Je-li ušlým majetkovým plněním věc (a zejména nemovitost) a tato věc reálně existuje, postupuje správce pravidelně tak, že tuto věc ve vlastnictví osoby odlišné od úpadce rovnou zapíše do soupisu konkursní podstaty. Takový postup umožňuje, že se správce jako žalobce nemusí pracně domáhat vydání věci do podstaty soudní cestou. Bude naopak na tom, kdo měl z neúčinného právního úkonu dlužníka sám prospěch, aby se bránil zařazení své věci do konkursní podstaty žalobou proti správci na její vyloučení podle § 19 odst. 2. ZKV. Se zapsáním věci do soupisu spojuje ZKV pro správce konkursní podstaty (eventuelně pro osobu, jíž k tomu dal správce souhlas) výlučné oprávnění nakládat s takovou věcí (§ 18 odst. 3 ZKV). Kdo má věc náležející do konkursní podstaty, je povinen to oznámit konkursnímu správci, jakmile se dozví o prohlášení konkursu, a musí umožnit konkursnímu správci, aby věc mohl prohlédnout, ocenit, zapsat do soupisu a zpeněžit; na výzvu konkursního správce je povinen věc i vydat, jinak odpovídá za škodu tím vzniklou (§ 18 odst. 4 ZKV); k vynucení potřebné součinnosti vlastníka věci může konkursní soud činit opatření nezbytná k zajištění účelu konkursního řízení (§ 12 odst. 2 ZKV) včetně

¹⁷⁶ Kozel, R.: Problémy konkursního řízení a jejich řešení, Linde Praha a.s., Praha, 2001, str. 168.

¹⁷⁷ Zelenka, J., Maršíková, J.: Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář, 2. vydání, Linde Praha a.s., Praha, 2002, str. 466.

vydání předběžných opatření (§ 66b odst. 1).¹⁷⁸

V případném sporu o vyloučení věci ve vlastnictví jiné osoby než úpadce ze soupisu konkursní podstaty se otázka neúčinnosti právního úkonu dlužníka, na základě kterého pojal správce věc do soupisu, řeší dle jmenovaných autorů pouze jako předběžná otázka. Uvedený postup je v konkursní praxi mnohem efektivnější než poněkud těžkopádná cesta žalobou správce proti vlastníku věci na její vydání do konkursní podstaty.¹⁷⁹

Pokud jde o případný spor ohledně vyloučení věci ze soupisu konkursní podstaty, pak lze proti výše prezentovanému názoru postavit názor R. Kozla, podle něhož zapíše-li správce konkursní podstaty do soupisu věc, právo nebo jinou majetkovou hodnotu z důvodu, že je úpadce převedl neúčinným právním úkonem, a podá-li osoba, která věc, právo nebo jinou majetkovou hodnotu od úpadce nabyla (dále jen „nabyvatel“) vylučovací žalobu, popř. zapíše-li správce do soupisu nárok na náhradu (§ 15 odst. 2 ZKV), tvrdí nabyvatel v žalobě zpravidla jen tolik, že majetek nabyl platným právním úkonem. Nabyvatel obvykle sám neprokazuje, že jeho právní úkon není neúčinný, a soud není povinen z úřední povinnosti zkoumat, zda úkon mezi úpadcem a nabyvatelem je neúčinný. Správci konkursní podstaty nezbude, než podat proti žalobě na vyloučení věci, práva nebo jiné majetkové hodnoty ze soupisu konkursní podstaty vzájemnou žalobu, aby se posouzení neúčinnosti právního úkonu stalo předmětem řízení.¹⁸⁰

Podle rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 29. 7. 2004, spis. zn. 29 Odo 439/2002 (SJ 172/2004): *“K neúčinnosti právního úkonu ve smyslu ustanovení § 15 zákona č. 328/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů, soud přihlíží, jen byla-li řádně uplatněna v občanském soudním řízení k tomu oprávněnou osobou.”*¹⁸¹

Pokud majetek, který nabyla od dlužníka neúčinným právním úkonem jiná osoba, již nelze do konkursní podstaty vydat (např. pro zničení nebo spotřebování majetku nebo v důsledku převodu majetku na další osoby), zapíše správce do soupisu podstaty nárok na peněžitou náhradu dle § 15 odst. 2 ZKV a není-li nárok dobrovolně zaplacen, přistoupí k jeho vymáhání soudní cestou.

Osoba, která vydala plnění z neúčinného právního úkonu do konkursní podstaty, nemá prakticky možnost přihlásit do konkursu pohledávku v ceně vydaného plnění, popř. ve výši peněžité náhrady, kterou poskytla do konkursní podstaty. Vzhledem k obvyklému průběhu

¹⁷⁸ Zelenka, J., Maršíková, J.: Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář, 2. vydání, Linde Praha a.s., Praha, 2002, str. 465.

¹⁷⁹ Tamtéž.

¹⁸⁰ Kozel, R.: Problémy konkursního řízení a jejich řešení, Linde Praha a.s., Praha, 2001, str. 169.

¹⁸¹ Krčmář, Z.: Přehled judikatury ve věcech konkursu a vyrovnání, Aspí, a.s., Praha, 2005, str. 651.

konkursního řízení je totiž velmi pravděpodobné, že v době, kdy tato osoba vydá do podstaty plnění nebo poskytne náhradu, již všechny lhůty (§ 22 odst. 2 ZKV) pro přihlášení pohledávky uplynou. Podle stávající právní úpravy má tedy osoba, která nabyla majetek od dlužníka na základě neúčinného právního úkonu, prakticky jen tyto dvě možnosti:

- a) přihlásit do konkursu podmíněnou pohledávku (§ 20 odst. 4 ZKV) ve výši ceny plnění, které do konkursní podstaty vrátí, resp. ve výši peněžité náhrady, kterou za plnění poskytne, což tedy znamená přiznat se k neúčinnému právnímu úkonu,
- b) podmíněnou pohledávku nepřihlašovat a čekat, zda neúčinný právní úkon bude odhalen, avšak bez možnosti pohledávku z vydaného plnění nebo poskytnuté náhrady dodatečně přihlásit.¹⁸²

K § 15 odst. 1. písm. a) ZKV:

Dle § 15 odst. 1. písm. a) ZKV, jestliže byl prohlášen konkurs jsou vůči věřitelům neúčinné právní úkony dlužníka, provedené v posledních 6 měsících před podáním návrhu na prohlášení konkursu anebo po podání tohoto návrhu do prohlášení konkursu, kterými se podílí na založení právnické osoby, anebo ji sám zakládá.¹⁸³

Toto ustanovení postihuje celkově dva způsoby jednání dlužníka, jež jím bylo učiněno v rozhodné době. V prvním případě se jedná o založení právnické osoby dlužníkem za účasti alespoň ještě jedné další osoby než dlužníka, ve druhém případě zakládá dlužník právnickou osobu tak, že se stává jediným společníkem. Forma právnické osoby není rozhodná; může jít o obchodní společnost, družstvo, zájmové sdružení právnických osob, nadaci, nadační fond nebo jinou právnickou osobu.¹⁸⁴

Pod skutkovou podstatu uvedenou v ustanovení § 15 odst. 1 písm. a) ZKV nelze zařadit vklad do tichého společenství ani do sdružení (§ 829 a násl. ObčZ), neboť tyto formy účasti nezakládají novou právnickou osobu. Pod tuto skutkovou podstatu nelze zařadit ani zvýšení podílu v obchodní společnosti nebo družstvu, neboť právnická osoba je již založena; v tomto případě se jedná o skutkovou podstatu uvedenou v § 15 odst. 1 písm. b) ZKV.¹⁸⁵

Neúčinnost právních úkonů v tomto případě míří na takový převod majetku do zakládané právnické osoby, jenž je podmínkou k tomu, aby právnická osoba byla založena (např. vklad do společnosti s ručením omezeným, do akciové společnosti, do družstva či nadace), nebo se

¹⁸² Kozel, R.: Problémy konkursního řízení a jejich řešení, Linde Praha a.s., Praha, 2001, str. 170.

¹⁸³ Zelenka, J., Mářšíková, J.: Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář, 2. vydání, Linde Praha a.s., Praha, 2002, str. 458.

¹⁸⁴ Kozel, R.: Problémy konkursního řízení a jejich řešení, Linde Praha a.s., Praha, 2001, str. 170.

¹⁸⁵ Tamtéž, str. 167.

založením právnické osoby souvisí, jde-li o právnickou osobu, která ze zákona není povinna vytvářet základní kapitál (např. veřejná obchodní společnost či zájmové sdružení právnických osob).¹⁸⁶

Ustanovení má zabránit přelití majetku podstaty do nově založené dceřiné právnické osoby (zejména akciové společnosti nebo společnosti s ručením omezeným). V praxi dlužník obvykle vyčlení svůj majetek nebo jeho část (dluhy si ponechá, neboť těch jediných se nemůže tak snadno zbavit, na rozdíl od svého majetku, kterým zatím ještě může neomezeně disponovat) a ten pak vloží sám nebo s spolu s jinými do nově založené právnické osoby. Majetkové účasti (zpravidla akcie nebo obchodní podíly) pak dlužník zpravidla dále převede osobám (svým společníkům, akcionářům, managementu, členům statutárního orgánu nebo osobám blízkým apod.), které tak fakticky získají oddlužený majetek dlužníka k dalšímu podnikání. Dlužníkovi zbudou pouze jeho dluhy; jeho majetek je již v jiné společnosti.¹⁸⁷

V případě § 15 odst. 1 písm. a) ZKV bude neúčinnost právních úkonů úpadce, kterými se podílí na založení právnické osoby, anebo ji sám zakládá, ve svých důsledcích znamenat to, že tato právnická osoba je povinna do konkursní podstaty vydat vše, co prostřednictvím zakládacích úkonů (tj. úkonů směřujících k založení společnosti do okamžiku jejího vzniku) od úpadce nabyla. Vzhledem k tomu, že právní úkony, kterými úpadce zakládá společnost, budou úkony, které zpravidla jeho majetek nezkracují (např. vyhotovení zakladatelského dokumentu, podání návrhu k registraci u příslušné evidence či rejstříku atd.), si lze představit, že taková právnická osoba bude povinna vydat pouze vložený klad (jeho náhradu), případně, vytváří-li se takový fond již v průběhu založení, lze souhlasit s názorem R. Kozla, že bude třeba vydat i příspěvek do rezervního fondu.¹⁸⁸

Je bez právního významu, jestli se dlužník podílí na založení právnické osoby vkladem peněžitým nebo nepeněžitým.¹⁸⁹

Dojde-li v průběhu zmíněné šestiměsíční lhůty ke vzniku právnické osoby, nebude moci správce konkursní podstaty žádat vrácení vkladu úpadce (zejména jde-li o kapitálovou obchodní společnost a úpadce je jediným zakladatelem; jeho vklad bude představovat celý základní kapitál této společnosti a jeho vrácení - nehledě na skutečnost, že vklad společníka do společnosti je nevratný - by fakticky znamenal zánik společnosti). Nově vzniklé právnické osobě však vznikne povinnost poskytnout náhradu. Podle § 42a odst. 4 občanského zákoníku

¹⁸⁶ Kozel, R.: Problémy konkursního řízení a jejich řešení, Linde Praha a.s., Praha, 2001, str. 171.

¹⁸⁷ Zelenka, J., Maršíková, J.: Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář, 2. vydání, Linde Praha a.s., Praha, 2002, str. 458.

¹⁸⁸ Zelenka, J., Maršíková, J.: Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář, 2. vydání, Linde Praha a.s., Praha, 2002, str. 458.

¹⁸⁹ Kozel, R.: Problémy konkursního řízení a jejich řešení, Linde Praha a.s., Praha, 2001, str. 170.

má věřitel právo na náhradu vůči tomu, kdo měl z neúčinného úkonu prospěch. Je zřejmé, že tím, kdo měl v případě neúčinnosti zakládacích úkonů prospěch, je samotná nově založená a vzniklá právnická osoba. Ačkoliv i povinnost poskytnout náhradu může v krajních případech znamenat takové finanční zatížení společnosti, které v konečném důsledku povede k jejímu úplnému zániku, neúčinnost zakládacích právních úkonů úpadce neznamena automatický zánik takto založené a vzniklé společnosti. Představa, že si taková společnost na uhrazení své povinnosti poskytnout náhradu za to, co z majetku úpadce ušlo neúčinnými zakládacími úkony, vezme úvěr, není totiž nemyslitelná.¹⁹⁰

Jestliže dlužník vklad vložil, ale nedošlo ještě k zapsání společnosti nebo družstva do obchodního rejstříku, je nutno dlužníkům vklad vymáhat od správce vkladu (§ 60 ObchZ).¹⁹¹

Vyvstává otázka, zda v případě neúčinnosti právního úkonu úpadce, jímž se podílel na založení právnické osoby či jímž právnickou osobu sám zakládal, mohou věřitelé na takový úkon hledět, jakoby vůči nim nenastal a na právnickou osobu, která prostřednictvím neúčinného zakládacího právního úkonu platně vznikla, jakoby vůči nim nevznikla? Pokud by platil závěr, že v případě výše uvedené neúčinnosti zakládacího úkonu úpadce takto založená právnická osoba vůči věřitelům nikdy nevznikla, pak by z toho nutně vyplývalo, že došlo-li např. k nějakému obchodu mezi takovou právnickou osobou a úpadcem, kdy úpadce prodal právnické osobě třeba nějakou nemovitost, je tato právnická osoba povinna vydat nejen to, co ušlo prostřednictvím zakládacího úkonu (typicky majetkový vklad do zakládané právnické osoby) ale i všechno ostatní, co na ni úpadce po samotném vzniku právnické osoby převedl (tedy onu nemovitost) bez ohledu na skutečnost, že taková právnická osoba mohla úpadci poskytnout naprosto adekvátní protiplnění.¹⁹²

Takový výklad je nutné důrazně odmítnout. Ustanovení § 15 odst. 1 ZKV obsahuje taxativní výčet právních úkonů úpadce, na něž se za podmínek tohoto ustanovení vztahuje "automatická" neúčinnost, která nastává bez dalšího samotným prohlášením konkursu. Jestliže zákon o konkursu jasně stanoví, že neúčinnými jsou úkony, kterými se úpadce podílí na založení právnické osoby, anebo ji sám zakládá, znamená to, že neúčinnost se vztahuje výhradně a pouze na takové úkony. Vzhledem k tomu, že náš právní řád rozlišuje mezi založením a vznikem právnické osoby, bude se neúčinnost podle § 15 odst. 1 písm. a) ZKV vztahovat pouze na úkony směřující k založení právnické osoby do okamžiku jejího vzniku

¹⁹⁰ Zelenka, J., Maršíková, J.: Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář, 2. vydání, Linde Praha a.s., Praha, 2002, str. 458.

¹⁹¹ Kozel, R.: Problémy konkursního řízení a jejich řešení, Linde Praha a.s., Praha, 2001, str. 170.

¹⁹² Sedláček, T.: Tajemství zákona o konkursu a vyrovnání, Právní rádce 8/2003, str. 15.

(typicky ke dni registrace v příslušné evidenci právnických osob). Jakékoliv další úkony učiněné s takto založenou a současně již vzniklou právnickou osobou, se z hlediska neúčinnosti podle ZKV budou muset posuzovat podle jiných ustanovení než je § 15 odst. 1 písm. a) ZKV, neboť rozebíraná právní úprava "vykřívá" pouze období do vzniku právnické osoby.¹⁹³

Pro odmítnutí prve učiněného závěru navíc hovoří i jiné předpisy, kdy např. § 148 odst. 3 obchodního zákoníku stanoví, že prohlášením konkursu se podíl jediného společníka stává součástí konkursní podstaty a práva společníka je oprávněn vykonávat správce konkursní podstaty. Pokud bychom přistoupili na uvedený výklad, dospěli bychom ke schizofrenní situaci, kdy by správce konkursní podstaty měl vykonávat práva společníka ve společnosti, na kterou by však pohlížel jako na neexistující.¹⁹⁴

K § 15 odst. 1 písm. b) ZKV:

Dle § 15 odst. 1 písm. b) ZKV, jestliže byl prohlášen konkurs, jsou vůči věřitelům neúčinné právní úkony dlužníka, provedené v posledních šesti měsících před podáním návrhu na prohlášení konkursu nebo po podání tohoto návrhu do prohlášení konkursu, kterými nabývá majetkovou účast v obchodní společnosti či družstvu, popřípadě na podnikání jiné osoby.

Nabýváním účasti se rozumí nejen získání účasti v obchodní společnosti nebo družstvu, v němž se dlužník doposud neúčastnil, ale i navýšení dosavadního podílu dlužníka převodem podílu nebo akcií od jiného společníka nebo účast dlužníka na zvýšení základního kapitálu, a tím i vlastního podílu. Podíl na podnikání se však nemusí týkat jen osoby právnické, ale i fyzické osoby, pokud je podnikatelem. Ustanovení § 15 odst. 1 písm. b) ZKV se týká i poskytnutí majetkových hodnot podle smlouvy o sdružení dle § 832 ObčZ. K tomu lze doplnit, že majetkovou účastí na podnikání jiné osoby může být i účast dlužníka jako tichého společníka na podnikání jiného podnikatel (§ 673 a násl. ObchZ).¹⁹⁵

Ustanovení má zbránit přelití majetku dlužníka (zpravidla peněžních prostředků) do majetkových účastí v již existujících obchodních společnostech nebo v družstvech a dále majetkové vstupy do podnikání dalších osob (tj. právnických i fyzických). V praxi dlužník zpravidla kupuje akcie nebo jiné obchodní podíly či majetkové účasti vysoko nad jejich tržní hodnotou, aniž tím získává odpovídající majetkový ekvivalent, popř. se dlužník účastní jako

¹⁹³ Sedláček, T.: Tajemství zákona o konkurzu a vyrovnání, Právní rádce 8/2003, str. 16.

¹⁹⁴ Tamtéž.

¹⁹⁵ Kozel, R.: Problémy konkursního řízení a jejich řešení, Linde Praha a.s., Praha, 2001, str. 171.

tichý společník (§ 673 ObchZ) nebo jako člen určitého sdružení (§ 829 ObčZ) na podnikání dalších osob, aniž tím získává jakýkoliv prospěch. Formy nabývání majetkové účasti mohou být různorodé (za nabývání majetkové účasti třeba považovat např. i zvyšování základního jmění). Ve své podstatě však vždy jde ze strany dlužníka o takové úkony, kterými dlužník na sebe bere závazek k určitému a zpravidla vysokému plnění ve prospěch jiné osoby a kterým dlužník současně protihodnotou získává určitou více méně formální majetkovou účast (akcie, podíl, členství), ze které však pro dlužníka nevyplývá jakýkoliv reálný hmotný efekt (tj. podíl, zisk, výnos apod.). Prohlášením konkursu se tak opět „navrací“ plnění, které dlužník dříve poskytl na získání své majetkové účasti zpět do konkursní podstaty.¹⁹⁶

K § 15 ZKV odst. 1 písm. c) ZKV:

Dle § 15 ZKV odst. 1 písm. c) ZKV, jestliže byl prohlášen konkurs, jsou vůči věřitelům neúčinné právní úkony dlužníka, provedené v posledních šesti měsících před podáním návrhu na prohlášení konkursu anebo po podání tohoto návrhu do prohlášení konkursu, kterými dlužník převádí věci, práva a jiné majetkové hodnoty ze svého majetku na jiné osoby bezplatně nebo za nápadně nevýhodných podmínek s výjimkou přiměřeného daru osobám blízkým k obvyklým příležitostem.

Z hlediska § 15 odst. 1 písm. c) ZKV není rozhodné, zda dlužník převedl věci, práva a jiné majetkové hodnoty na osobu, se kterou je ekonomicky nebo personálně propojen (např. na ovládající či ovládanou osobu, na společnost, která je ovládána stejnou osobou jako dlužník, na společnost, která má některé nebo všechny shodné společníky jako dlužník), anebo na osobu, k níž žádné takové vztahy nemá (např. na svého obchodního partnera).¹⁹⁷

Nápadně nevýhodné podmínky se posuzují obdobně jako v § 49 ObčZ, kde jsou upraveny jako důvod pro odstoupení od smlouvy. Půjde vždy o to, posoudit vzájemný poměr mezi plněním dlužníka z neúčinného právního úkonu a poskytnutým protiplněním druhé strany. Nápadně nevýhodné podmínky nastávají zpravidla tam, kde si jsou vzájemně poskytnutá plnění ve zjevném nepoměru nebo kde i plnění jiných podmínek významně znehodnotí jinak vyvážené vzájemné plnění. Jde zejména o případy, kdy dlužník sice prodá část svého majetku za cenu obvyklou, avšak se splatností až za několik let.¹⁹⁸

¹⁹⁶ Zelenka, J., Maršíková, J.: Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář, 2. vydání, Linde Praha a.s., Praha, 2002, str. 459.

¹⁹⁷ Kozel, R.: Problémy konkursního řízení a jejich řešení, Linde Praha a.s., Praha, 2001, str. 172.

¹⁹⁸ Zelenka, J., Maršíková, J.: Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář, 2. vydání, Linde Praha a.s., Praha, 2002, str. 459.

Posledně jmenovaný případ je zpravidla řešitelný odstoupením od smlouvy podle § 14 odst. 4. věta první, část před středníkem ZKV, podle něhož platí, že jestliže smlouva o vzájemném plnění nebyla ještě v době prohlášení konkursu splněna ani úpadcem, ani druhým účastníkem smlouvy, anebo byla splněna jen částečně, každá smluvní strana může od smlouvy odstoupit. V důsledku odstoupení se vztah nebude vypořádávat jako neúčinný právní úkon, ale jako zrušená smlouva.¹⁹⁹

Při posouzení otázky, zda byl v daném případě splněn předpoklad nápadně nevýhodných podmínek, bude třeba vždy vycházet z konkrétních okolností každého případu. Pojem „nápadně nevýhodných podmínek“ – je typickým výrazem, který určitou situaci či podmínku nedefinuje, ale naopak vyžaduje interpretaci podle svého smyslu a tím i určitou variabilitu podle konkrétních podmínek případu. Objektivní existenci nápadně nevýhodných podmínek v době právního úkonu dlužníka je nutno posuzovat vždy konkrétně podle okolností daného případu. Nápadnou nevýhodnost je třeba prokázat vůči stavu, který existoval v době právního úkonu dlužníka vzhledem k podmínkám tehdy obvyklým. Termín nápadně nevýhodnosti má eliminovat menší odchylky, které sice v sobě obsahují prvek nevýhodnosti, avšak nemají intenzitu nápadného, tj. výrazného vybočení. Pokud by se podmínky, za kterých došlo k převodu majetku dlužníka, až teprve později ukázaly nevýhodnými, nebyl by splněn předpoklad nápadně nevýhodných podmínek v době právního úkonu dlužníka. Na nápadně nevýhodné podmínky lze usuzovat všude tam, kde dlužník převáděl svůj majetek nebo jeho část na jiného zevně zcela bezdůvodně ve vztahu k dosavadní délce a způsobu užívání svého majetku.²⁰⁰

Dle rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 29. 6. 2004, sp. zn. 29 Odo 130/2004 (SJ 162/2004): „*Pro závěr o tom, zda dlužník ve smyslu ustanovení § 15 odst. 1 písm. c) zákona č. 328/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů, převedl věci ze svého majetku na jinou osobu za nápadně nevýhodných podmínek, je určující srovnání sjednané kupní ceny s cenou obvyklou.*“²⁰¹

Podle rozsudku Vrchního soudu v Praze ze dne 26. 2. 2004 (sp. zn. 15 Cmo 193/2003): „*otázku nápadně nevýhodných podmínek při převodu věci z majetku dlužníka na jiné osoby je nutno poměřovat nikoli z hlediska srovnání sjednané kupní ceny s cenou určenou podle předpisů o oceňování majetku, nýbrž s cenou obvyklou, tj. cenou dosažitelnou při prodeji stejného nebo obdobného majetku za stejných nebo obdobných podmínek v daném místě a*

¹⁹⁹ Kozel, R.: Problémy konkursního řízení a jejich řešení, Linde Praha a.s., Praha, 2001, str. 172.

²⁰⁰ Zelenka, J., Maršíková, J.: Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář, 2. vydání, Linde Praha a.s., Praha, 2002, str. 460.

²⁰¹ Krčmář, Z.: Přehled judikatury ve věcech konkursu a vyrovnání, Aspí, a.s., Praha, 2005, str. 643.

čase.....“ Na výše uvedeném závěru není způsobilá ničeho změnit ani skutečnost, že ocenění majetku sepsaného správcem konkursní podstaty se provádí podle zvláštního předpisu (§ 18 odst. 5 věta druhá ZKV), jímž je zákon o oceňování majetku.“

Výjimka v podobě přiměřených darů, které dlužník daruje osobám blízkým ve smyslu § 116 ObčZ při obvyklých příležitostech se vztahuje pouze na dlužníky fyzické osoby, neboť to vyplývá z povahy věci (právní osoby blízké ve výše uvedeném smyslu nemají). Obvyklou příležitostí lze pak rozumět zpravidla životní jubilea, svátky nebo jiné významné příležitosti (svatba, křtiny, promoce apod.). Přiměřenost daru je třeba posuzovat ve vztahu k majetkovým poměrům dlužníka i blízké osoby stejně jako k významu obvyklé příležitosti, při které dlužník posunový právní úkon učinil.²⁰²

Prohlášením konkursu se opět „navrací“ plnění, které dříve poskytl dlužník bezplatně nebo za nápadně nevýhodných podmínek třetí osobě, zpět do konkursní podstaty, třetí osoby jsou povinny takové plnění vydat.

§ 15 odst. 1 písm. d) ZKV

Dle § 15 odst. 1 písm. d) ZKV, jestliže byl prohlášen konkurs, jsou vůči věřitelům neúčinné právní úkony dlužníka, provedené v posledních šesti měsících před podáním návrhu na prohlášení konkursu anebo po podání tohoto návrhu do prohlášení konkursu, kterými na sebe přejímá svému majetku nepřiměřené závazky.

Nepřiměřenými závazky je třeba rozumět takové právní úkony dlužníka, kdy dlužník v rozhodné době ke své újmě ve zjevném nepoměru ke svému majetku zejména:

- a) poskytuje záruky za závazky jiné osoby (ručení podle § 456 ObčZ, zástavy podle § 552 ObčZ, jistoty podle § 555 ObčZ),
- b) uznává své promlčené závazky (§ 558 ObčZ),
- c) sjednává vzhledem k povaze a výši závazku nepřiměřeně vysoké smluvní pokuty (§ 544 ObčZ), úroky (§ 568 ObčZ) nebo úroky z prodlení (§ 517 ObčZ) apod.²⁰³

Pokud osoba, která měla z neúčinného úkonu prospěch, sama neúčinnost úkonu neuzná, pak je nutno nepřiměřenost závazku prokázat v soudním řízení. Nepřiměřenost závazku prokazuje žalobce, tedy správce konkursní podstaty nebo konkursní věřitel. Zákonný předpoklad neúčinnosti se vztahuje pouze na to, že pokud je závazek dlužníkovu majetku

²⁰² Zeienka, J., Maršíková, J.: Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář, 2. vydání, Linde Praha a.s., Praha, 2002, str. 460.

²⁰³ Tamtéž, str. 461.

nepřiměřený, tak je právní úkon, z něhož závazek vznikl, neúčinný.²⁰⁴

Neúčinnost však nelze vykládat tak, že každý velký závazek dlužníka je zároveň nepřiměřený ve smyslu § 15 odst. 1 písm. d) ZKV. Nepřiměřenost závazku je nutno hodnotit případ od případu tak, že bude porovnána výše závazku s objemem pohledávek přihlášených do konkursu a bude vzat v úvahu důvod, pro který dlužník závazek přejal. Přitom nelze brát v úvahu pohledávku, která byla přihlášena z právního úkonu neúčinného podle § 15 odst. 1 písm. d) ZKV.²⁰⁵

Neúčinnost právních úkonů podle § 15 odst. 1 písm. d) ZKV má také návaznost na přezkoumání přihlášených pohledávek. Přihlášené pohledávky je nutno posuzovat i z toho hlediska, zda nejsou důsledkem neúčinného právního úkonu. Pokud má správce poznatky o tom, že pohledávka vzešla z neúčinného právního úkonu, konkrétně nepřiměřeného závazku, který dlužník přejal, pak je nutno pohledávku popřít, jinak dojde ke zkrácení ostatních konkursních věřitelů.²⁰⁶

Prohlášením konkursu se stávají vůči věřitelům neúčinnými uvedené nepřiměřené závazky dlužníka; pokud dlužník z těchto nepřiměřených závazků již poskytl plnění, vzniká i zde povinnost vydat takto poskytnuté plnění zpět do konkursní podstaty.²⁰⁷

§ 15 odst. 1 písm. e) ZKV:

Dle § 15 odst. 1 písm. e) ZKV, jestliže byl prohlášen konkurs, jsou vůči věřitelům neúčinné právní úkony dlužníka, provedené v posledních šesti měsících před podáním návrhu na prohlášení konkursu anebo po podání tohoto návrhu do prohlášení konkursu, kterými odmítá dědictví nebo dar, aniž k tomu měl závažný důvod, který nespočívá v jeho majetkové situaci.

Pro odmítnutí dědictví nebo daru se vyžaduje závažný důvod, kterým však nikdy nemůže být nepříznivá majetková situace dlužníka samého. Závažným důvodem, pro který dlužník účinně odmítne dědictví, je nepochybně případ, kdy je dědictví předloženo.²⁰⁸

Dále je důvodem odmítnutí dědictví nebo daru, které by nezakládalo neúčinnost, např. odmítnutí spoluvlastnického podílu na nemovitosti, jestliže dlužník má napjaté vztahy s ostatními spoluvlastníky nemovitosti, a dědictvím nebo darem by získal takový podíl na

²⁰⁴ Kozel, R.: Problémy konkursního řízení a jejich řešení, Linde Praha a.s., Praha, 2001, str. 173.

²⁰⁵ Tamtéž.

²⁰⁶ Tamtéž.

²⁰⁷ Zelenka, J., Maršíková, J.: Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář, 2. vydání, Linde Praha a.s., Praha, 2002, str. 461.

²⁰⁸ Tamtéž.

nemovitosti, že by byl ostatními spoluvlastníky přehlasován (§ 139 odst. 2 ObčZ). Zda důvod odmítnutí dědictví nebo daru spočíval v majetkové situaci dlužníka nebo nikoli, lze posoudit jediné v soudním řízení vedeném proti osobě, která se stala dědicem namísto dlužníka, nebo dárci, který hodlal dlužníka obdarovat.²⁰⁹

Důsledkem neúčinnosti odmítnutí dědictví je, že se k němu v dědickém řízení nepřihlédne a dědictví se projedná na místo úpadce již přímo se správcem konkursní podstaty, který se stává účastníkem dědického řízení (§ 14 odst. 1 písm. c) ZKV). Pokud by již mezitím došlo k projednání dědictví, bude správce vymáhat vydání dědictví nebo jeho částí po tom, kdo dědictví neoprávněně nabyt opět podle zásad o bezdůvodném obohacení (§ 485 ObčZ). S předmětem dědictví musí být vydány i užitky z něho, pokud ten, kdo dědictví získal, nejednal v dobré víře. Ten, kdo dědictví vydává do konkursní podstaty, má právo na náhradu nutných nákladů, které na dědictví vynaložil. Pro povinnost vydat dědictví nebo náhradu za ně zpět do konkursní podstaty nemá právní význam, zda ten, kdo jej získal, byl v dobré víře či nikoliv.²¹⁰

R. Kozel je navíc toho názoru, že odmítnutí dědictví je nutno vykládat nejen jako odmítnutí dědictví ve vlastním smyslu tohoto pojmu (§ 463, 464 ObčZ), ale i uzavření dohody mezi dědici, jejímž výsledkem je to, že dlužník se dědictví nebo jeho podstatné části vzdává ve prospěch ostatních dědiců (§ 482 odst. 1 ObčZ).²¹¹

Prohlášením konkursu se tak i dlužníkovo odmítnutí dědictví nebo daru stává vůči věřitelům neúčinným. Správce proto vyžádá poskytnutí daru na dárci do konkursní podstaty.

§ 15 odst. 1 písm. f):

Dle § 15 odst. 1 písm. f) ZKV, jestliže byl prohlášen konkurs, jsou vůči věřitelům neúčinné právní úkony dlužníka, provedené v posledních šesti měsících před podáním návrhu na prohlášení konkursu anebo po podání tohoto návrhu do prohlášení konkursu, kterými uzavírá smlouvy o nájmu nebo o výpůjčce svého majetku nebo k tomuto majetku zřizuje věcné břemeno za nápadně nevýhodných podmínek.

Smlouvou o nájmu se rozumí smlouva uzavřená podle § 663 a násl. ObčZ, smlouva o nájmu nebytových prostor uzavřená podle zákona č. 116/1990 Sb., smlouva o nájmu podniku nebo jeho části uzavřená podle § 488b ObchZ, smlouva o koupi najaté věci (leasingová smlouva) dle § 489 a násl. ObčZ. Smlouvou o výpůjčce se rozumí smlouva uzavřená podle

²⁰⁹ Kozel, R.: Problémy konkursního řízení a jejich řešení, Linde Praha a.s., Praha, 2001, str. 174.

²¹⁰ Zelenka, J., Maršíková, J.: Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář, 2. vydání, Linde Praha a.s., Praha, 2002, str. 462.

²¹¹ Kozel, R.: Problémy konkursního řízení a jejich řešení, Linde Praha a.s., Praha, 2001, str. 174.

§ 659 až 662 ObčZ. Smlouvou o věcném břemenu se rozumí smlouva uzavřená podle § 151n až 151p ObčZ.²¹²

Neúčinnost právních úkonů dlužníka dopadá jen na smlouvy uzavřené dlužníkem k jeho majetku, a nelze je proto vztahovat na majetek jiných osob zahrnutý do konkursní podstaty (např. podle § 27 odst. 5 ZKV).²¹³

Dle názoru R. Kozla ustanovení § 15 odst. 1 písm. f) ZKV se vztahuje pouze na ty případy, v nichž je dlužník v postavení vlastníka, který ke svému majetku zřizuje některé z uvedených práv. Na případy, kdy je dlužník v opačné pozici, tedy v pozici nájemce, vypůjčitele nebo oprávněného z věcného břemene, nelze aplikovat ustanovení § 15 odst. 1 písm. f) ZKV, ale je nutno aplikovat ustanovení § 15 odst. 1 písm. c) ZKV.²¹⁴

Oproti tomu je nutno poukázat na odlišný názor zastávaný autorským kolektivem v čele s J. Zelenkou (prezentovaný v publikaci: Zákon o konkursu a vyrovnání - komentář, 2. vydání, vydané nakladatelstvím Linde Praha a.s. v Praze roku 2002, a to na straně 462), podle něhož uvedené ustanovení o neúčinnosti právních úkonů dlužníka dopadá na smluvní typy smlouvy o nájmu a smlouvy o výpůjčce bez ohledu na to, v jakém postavení v nich byl dlužník zavázán, tj. zda byl v nich dlužník pronajímatelem nebo nájemcem, půjčitelem nebo vypůjčitelem.²¹⁵

Smlouvy o nájmu a o výpůjčce sjednané za nápadně nevýhodných podmínek lze vypovědět dle § 14 odst. 3 ZKV, tedy nejdéle v tříměsíční výpovědní lhůtě. Ustanovení § 14 odst. 3 ZKV má však širší užití, neboť se nevztahuje jen na smlouvy o nájmu nebo o výpůjčce, které byly uzavřeny za nápadně nevýhodných podmínek, ale na všechny takové smlouvy (včetně smluv podnájemních).²¹⁶

Ustanovení o neúčinnosti právního úkonu dlužníka, kterým dlužník uzavřel nájemní smlouvu za nápadně nevýhodných podmínek, lze aplikovat na veškeré nájmy věcí movitých i nemovitých včetně nájmu bytů, nebytových prostor, podniků, dopravních prostředků, honiteb apod. Ustanovení o neúčinnosti však nelze zřejmě aplikovat na jiné typy smluv, byť se svým charakterem do určité míry blíží obsahu nájemního práva (např. licenční smlouva, se kterou je spojeno právo užívat ochrannou známku podle §18 zák. č. 137/1995 Sb. o ochranných známkách, a § 508 a násl. ObchZ).²¹⁷

²¹² Kozel, R.: Problémy konkursního řízení a jejich řešení, Linde Praha a.s., Praha, 2001, str. 174.

²¹³ Tamtéž.

²¹⁴ Kozel, R.: Problémy konkursního řízení a jejich řešení, Linde Praha a.s., Praha, 2001, str. 175.

²¹⁵ Zelenka, J., Maršíková, J.: Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář, 2. vydání, Linde Praha a.s., Praha, 2002, str. 462.

²¹⁶ Kozel, R.: Problémy konkursního řízení a jejich řešení, Linde Praha a.s., Praha, 2001, str. 176.

²¹⁷ Zelenka, J., Maršíková, J.: Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář, 2. vydání, Linde Praha a.s., Praha,

V případě smlouvy o koupi najaté věci podle § 489 a násl. ObchZ, lze ustanovení o neúčinnosti právního úkonu dlužníka aplikovat v rozsahu vlastní nájemní smlouvy, která se řídí obecně režimem § 663 a násl. ObčZ, a pokud jde o podnik či dopravní prostředky, řídí se § 488b až § 488i a § 630 až § 637 ObchZ. U inominátních smluv lze ustanovení § 15 odst. 1 písm. f) ZKV aplikovat pouze v rozsahu, v jakém se příslušná část smlouvy řídí obecným režimem nájmu podle ObčZ. Skutečnost, že ZKV výslovně nespojil neúčinnost právního úkonu dlužníka učiněného v rozhodné době i s uzavřením podnájemní smlouvy, je spíše důsledkem legislativní nedůslednosti než vědomým opomenutím zákonodárce (srovnej se smyslem ustanovení podle § 14 odst. 5 ZKV). Nicméně pokud ZKV spojuje neúčinnost právního úkonu dlužníka s uzavřením smlouvy o nájmu, lze z toho dovodit, že stejná neúčinnost nutně stíhá i smlouvu podnájemní (§ 666 ObčZ).²¹⁸

V případě smlouvy o výpůjčce, jejímž předmětem je po dohodnutou dobu bezplatné užívání dlužníkovu majetku, spočívá smysl ustanovení o neúčinnosti takových právních úkonů dlužníka v tom, že lze i na výpůjčitelu uplatňovat vydání prospěchu, který mu vznikl z bezplatného užívání dlužníkovu majetku, do konkursní podstaty. Rozsah vydání majetkového prospěchu (peněžitá náhrada) se opět řídí pravidly pro vydání bezdůvodného obohacení (§ 458 ObčZ).²¹⁹

Smlouvy o věcném břemenu sjednané za nápadně nevýhodných podmínek nelze vypovědět dle § 114 odst. 3 ZKV. Jestliže věcné břemeno zatěžující majetek patřící do podstaty vzniklo za nápadně nevýhodných podmínek v posledních dvou měsících před podáním návrhu na prohlášení konkursu nebo po podání tohoto návrhu, pak toto věcné břemeno zaniká dle § 14 odst. 1 písm. j) ZKV. Pokud věcné břemeno vzniklo v období více než dva měsíce před podáním návrhu na prohlášení konkursu, avšak nejvýše 6 měsíců před podáním návrhu na prohlášení konkursu, může se správce po osobě oprávněné z věcného břemene domáhat peněžité náhrady do podstaty, tedy úplaty, která by byla za zřízení věcného břemene obvyklá. Zřejmě by bylo možno postupovat i podle ustanovení § 151p odst. 3 ObčZ, které umožňuje, aby soud rozhodl o zrušení nebo omezení věcného břemene za přiměřenou náhradu, jestliže změnou poměrů vznikne hrubý nepoměr mezi věcným břemenem a výhodou oprávněného. Zde je nutno předem odhadnout výši peněžité náhrady; nezdědka si správce bude moci takový odhad učinit jen na základě znaleckého posudku.²²⁰

2002, str. 463.

²¹⁸ Zelenka, J., Maršíková, J.: Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář, 2. vydání, Linde Praha a.s., Praha, 2002, str. 462.

²¹⁹ Tamtéž, str. 463.

²²⁰ Kozel, R.: Problémy konkursního řízení a jejich řešení, Linde Praha a.s., Praha, 2001, str. 176.

Ustanovení o neúčinnosti věcných břemen zřízených za nápadně nevýhodných podmínek lze vztáhnout jen na věcná břemena zatěžující majetek dlužníka v důsledku jiných právních skutečností (ze závěti, z rozhodnutí příslušného orgánu nebo ze zákona) nebo na věcná břemena zatěžující majetek podstaty, jehož vlastníkem není úpadce (tj. majetek jiných osob podle § 27 odst. 5 ZKV).²²¹

Třeba připomenout, že podle § 14 odst. 1 písm. j) ZKV způsobuje prohlášení konkursu mj. i zánik veškerých věcných břemen zatěžujících majetek náležející do konkursní podstaty (tedy nejen majetek úpadce, ale též majetek jiných osob podle § 6 odst. 3) ZKV, která vznikla za nápadně nevýhodných podmínek v posledních dvou měsících před podáním návrhu na prohlášení konkursu anebo po podání tohoto návrhu.²²²

Objektivní existenci nápadně nevýhodných podmínek v době právního úkonu je nutno posuzovat vždy konkrétně podle okolností daného případu. Nápadnou nevýhodnost je třeba prokázat vůči stavu, který existoval v době vzniku věcného břemene vzhledem k podmínkám tehdy obvyklým. Pokud by se podmínky, za kterých věcné břemeno vzniklo, až teprve později ukázaly nevýhodnými, nebyl by splněn předpoklad nápadně nevýhodných podmínek v době, kdy věcné břemeno vzniklo. Na nápadně nevýhodné podmínky lze usuzovat všude tam, kde bylo věcné břemeno zřízeno zjevně zcela bezdůvodně ve vztahu k osobě oprávněného a k dosavadní délce a způsobu užívání nemovitosti, která se potenciálně mohla stát součástí konkursní podstaty pro případ prohlášení konkursu na majetek dlužníka.²²³

Pokud v posledních šesti měsících před podáním návrhu na prohlášení konkursu anebo po podání tohoto návrhu do prohlášení konkursu vzniklo v důsledku právního úkonu dlužníka na jeho majetku (s přihlédnutím ke všem okolnostem případu) věcné břemeno za zcela obvyklých podmínek, takto vzniklé věcné břemeno není neúčinné (jde zpravidla o všechna věcná břemena vzniklá rozhodnutím příslušného orgánu nebo vzniklá ze zákona). Pokud v rozhodné době vzniklo v důsledku právního úkonu dlužníka na jeho majetku věcné břemeno za zcela obvyklých podmínek, avšak teprve posléze došlo ke změně poměrů takovým způsobem, že vznikl hrubý nepoměr mezi věcným břemenem a výhodou oprávněného, takové věcné břemeno rovněž nestíhá neúčinnost, takovou situaci lze řešit pouze žalobou, podle které může soud rozhodnout, že se věcné břemeno za přiměřenou náhradu omezuje nebo zrušuje. Nelze-li pro změnu poměrů spravedlivě trvat na věcném plnění, může soud rozhodnout, aby

²²¹ Zelenka, J., Maršíková, J.: Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář, 2. vydání, Linde Praha a.s., Praha, 2002, str. 464.

²²² Tamtéž, str. 462.

²²³ Tamtéž, str. 463

se namísto věcného plnění poskytovalo peněžité plnění (§151p odst. 3 ObčZ).²²⁴

Pokud nájemce, výpůjčitel či oprávněný z věcného břemene neuznal, že právní úkon je neúčinný, pak žalobce, tedy správce konkursní podstaty nebo konkursní věřitel, musí v soudním řízení prokázat, že smlouva byla uzavřena za nápadně nevýhodných podmínek. Zákonný předpoklad neúčinnosti se vztahuje pouze na to, že pokud je některá ze smluv uvedených v § 15 odst. 1 písm. f) ZKV pro dlužníka nevýhodná, tak je neúčinná. Neúčinnost však nelze vykládat tak, že každá nájemní smlouva, smlouva o výpůjčce nebo o zřízení věcného břemene je pro dlužníka nevýhodná. Nevýhodnou je např. smlouva o nájmu sjednaná za nepřiměřeně nízké nájemné nebo smlouva o nájmu sjednaná sice za přiměřené nájemné, avšak splatné za podmínek pro dlužníka nevýhodných či smlouva o nájmu sjednaná s nepřiměřenou výpovědní lhůtou, která výrazně přesahuje lhůty uvedené v ustanovení § 677 odst. 2 ObčZ (dle názoru R. Kozla lze za nepřiměřenou výpovědní lhůtu považovat smluvní lhůtu dvojnásobnou oproti lhůtě uvedené v těchto zákonných ustanoveních).²²⁵

4. 4. NEÚČINNOST PRÁVNÍCH ÚKONŮ ZA KONKURSU DLE ZÁKONA Č. 128/2006, O ÚPADKU A ZPŮSOBECH JEHO ŘEŠENÍ.

4. 4. 1. NEÚČINNOST PRÁVNÍCH ÚKONŮ ZA KONKURSU NA ZÁKLADĚ UPLATNĚNÍ ODPOROVATELNOSTI

Obdobně jako platný ZKV i nový insolvenční zákon upravuje možnost domáhat se neúčinnosti právních úkonů dlužníka zkracujících uspokojení konkursních věřitelů formou podání odpůrčí žaloby u příslušného soudu. Právní úpravu této tzv. odporovatelnosti lze v rámci insolvenčního zákona nalézt v jeho hlavě VII, díl II., ustanovení § 235 a násl.

Novou časovou hranicí rozhodnou z hlediska vymezení právních úkonů, jimž bude možno

²²⁴ Zelenka, J., Maršíková, J.: Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář, 2. vydání, Linde Praha a.s., Praha, 2002 str. 464.

²²⁵ Kozel, R.: Problémy konkursního řízení a jejich řešení, Linde Praha a.s., Praha, 2001, str. 175.

dle nové právní úpravy s úspěchem odporovat žalobou u soudu, se stává zahájení insolvenčního řízení dle § 97 a násl. IZ. Právní úkony učiněné dlužníkem po zahájení insolvenčního řízení (ať již před či po prohlášení konkursu) se dle insolvenčního zákona mohou stát neúčinnými výlučně ze zákona.

Insolvenční zákon přitom však samotný výraz „*odporovatelnost*“ užívaný platnou právní úpravou (viz § 16 ZKV a 42a ObčZ) nepoužívá. Podstata uvedených ustanovení však zůstává obdobná, neboť ustanovení § 235 odst. 2 IZ říká: „*Neúčinnost dlužnickových právních úkonů se zakládá rozhodnutím soudu o žalobě insolvenčního správce, kterou bylo odporováno dlužnickovým právním úkonem (dále jen „odpůrčí žaloba“)*“. Insolvenční zákon stejně jako platná právní úprava obsahuje též zákonnou neúčinnost zejména v souvislosti s určitými právními úkony vykonanými dlužníkem po zahájení insolvenčního řízení a dále pak všemi právními úkony dlužníka po prohlášení konkursu, které se týkají majetku spadajícího do majetkové podstaty.

Oproti platné právní úpravě insolvenční zákon upouští od toho, aby za účelem ulehčení procesní situace insolvenčního správce prohlašoval za neúčinné bez dalšího ze zákona určité právní úkony učiněné ve vymezeném období před podáním návrhu na zahájení insolvenčního řízení. Insolvenční zákon tak opustil koncepci neúčinnosti ze zákona stanovenou v § 15 ZKV.

Zásadním rozdílem nové právní úpravy odporovatelnosti od úpravy platné je komplexnost nové úpravy. Insolvenční zákon již nadále nepočítá se subsidiárním použitím občanského zákoníku; upravuje veškeré podmínky odporovatelnosti právních úkonů dlužníka samostatně.

Nová právní úprava odporovatelnosti oproti stávající úpravě zakotvené v § 42a ObčZ a § 16 ZKV rozšiřuje podmínky, za nichž lze odpůrčí žalobě vyhovět. Jednání jemuž podle 42a ObčZ úspěšně odporovat nelze, může být odporovatelné podle insolvenčního zákona.²²⁶

Na rozdíl od platného právního stavu výslovně deklaruje pravidlo zastávané dosud jen právní teorií a praxí, že neúčinný právní úkon je současně platným právním úkonem (viz § 236 odst. 1, věta před středníkem IZ).

Na rozdíl od platné právní úpravy insolvenční zákon obsahuje zvláštní ustanovení o neplatnosti (viz § 231 až 234 IZ), jež mají vůči obecným ustanovením (v občanském zákoníku) přednost a jejichž cílem je vyloučit neodůvodněné zkracování majetkové podstaty. Přitom platí, že insolvenční soud není vázán rozhodnutím jiného soudu či jiného orgánu, kterým v průběhu insolvenčního řízení došlo ke zjištění neplatnosti právního úkonu týkajícího se majetku nebo závazků dlužníka, ani jiným tohoto zjištění (§ 231 odst. 1 IZ). Avšak byla-li

²²⁶ Zelenka, J. a kol.,: Insolvenční zákon (zákon č. 182/2006 Sb.). Poznámkové vydání s důvodovou zprávou. Linde Praha a.s., Praha, 2007, str. 360.

neplatnost právního úkonu týkající se majetku nebo závazků dlužníka zjištěna rozhodnutím soudu, které nabylo právní moci před zahájením insolvenčního řízení, považuje se právní úkon, jehož se rozhodnutí týká, za neplatný i v insolvenčním řízení (§ 232 IZ). Tedy platí, že zjištěním neplatnosti pravomocným rozhodnutím před zahájením insolvenčního řízení insolvenční soud vázán je.²²⁷

Za insolvenčního řízení řeší neplatnost insolvenční soud jako otázku předběžnou (např. při rozhodování o úpadku dle § 136 IZ), popř. může být řešena v incidenčním sporu, jež mohou zahájit účastníci insolvenčního řízení (§ 14 IZ), vyjma dlužníka, který nemá dispoziční oprávnění dle § 409 IZ. Dále je oprávněn podat žalobu o neplatnost insolvenční správce, přičemž platí, že insolvenční správce musí být účastníkem incidenčního řízení, v němž je posuzována platnost úkonu týkající se majetku nebo závazků vždy, i když sám žalobu na neplatnost nepodal (§ 231 odst. 2 IZ).

V souladu s platnou právní úpravou insolvenční zákon respektuje základní zásadu neúčinnosti právních úkonů za konkursu spočívající v tzv. plnění do podstaty, jakožto právním následkem neúčinnosti právních úkonů vzniklém za insolvenčního řízení. Dle § 236 odst. 1, věta za středníkem IZ platí: „v insolvenčním řízení však dlužníkovu plnění z neúčinných právních úkonů náleží do majetkové podstaty“.

Současně platí, že dlužníkovu plnění z neúčinných právních úkonů se stane součástí majetkové podstaty okamžikem nabytí právní moci rozsudku, jímž bylo podané odpůřčí žalobě vyhověno. Dle § 239 odst. 4 IZ „*Dlužníkovu plnění z neúčinných právních úkonů náleží do majetkové podstaty právní mocí rozhodnutí, kterým bylo odpůřčí žalobě vyhověno.*“

Nicméně oproti platné právní úpravě obsažené v ZKV majetek, jenž dle insolvenčního zákona náleží do majetkové podstaty, nemusí být nutně využit pro uspokojení věřitelů, kteří uplatňují svá práva v insolvenčním řízení (§ 14 odst. 1 IZ), v rámci konkursu, neboť soud bude oprávněn rozhodnout též i o jiném způsobu řešení úpadku, než je konkurs.

Pro uplatnění odpůřčího nároku zákon nově určuje objektivní lhůtu 1 roku, počítanou od účinků rozhodnutí o úpadku (viz § 239 odst. 3 IZ). Nepodá-li ji oprávněná osoba (viz dále) v této lhůtě, odpůřčí nárok zanikne. Z uvedené dikce vyplývá, že lhůtu k podání odpůřčí žaloby je nutno stejně jako dosud považovat za lhůtu propadnou (prekluzivní).

Na rozdíl od platné právní úpravy tak lze odpůřčí žalobu podat již před prohlášením konkursu, a to již od vzniku účinků rozhodnutí soudu o úpadku. Vyplývá to vedle samotné dikce insolvenčního zákona (viz: „*ve lhůtě 1 roku ode dne, kdy nastaly účinky rozhodnutí o*

²²⁷ Důvodová zpráva k návrhu osnovy insolvenčního zákona, komentář k ust. § 231 IZ.

úpadku“) též ze systematického zařazení právní úpravy odporovatelnosti do obecné části, jež upravuje tu část insolvenčního řízení, jež předchází všem způsobům řešení úpadku, včetně konkursu.

Výše uvedené úzce souvisí s další podstatnou změnou, kterou insolvenční zákon přináší. Až dosud byl buď prohlášen konkurs nebo povoleno vyrovnání, tedy rozhodnuto o způsobu řešení úpadku, přičemž existence úpadku byla pro toto rozhodnutí otázkou předběžnou. Insolvenční zákon naproti tomu ohledně zjištění úpadku (eventuelně hrozícího úpadku) vyžaduje samostatné rozhodnutí (tzv. rozhodnutí o úpadku). Rozhodne-li soud o existenci úpadku, pak rozhodne o způsobu jeho řešení, a to buď současně s rozhodnutím o existenci úpadku či až následně. Rozhodnutí o úpadku a způsobu jeho řešení (tj. zejména prohlášení konkursu) nemusí na rozdíl úpravy v ZKV být obsaženy jedním právním aktem.

Oproti platné právní úpravě ustanovení § 243 IZ řeší výslovně otázku střetu odpůrcí žaloby podané věřitelem dle obecných předpisů o odporovatelnosti (§ 42a ObčZ) a vydáním rozhodnutí o úpadku v insolvenčním řízení ohledně téhož dlužníka. Oproti platné právní úpravě v souladu s výše uvedenou judikaturou insolvenční zákon s účinností od 1. 1. 2008 již ve svém § 243 výslovně stanoví, že *„Jestliže dlužníkům věřitel dosáhl na základě své odpůrcí žaloby rozhodnutí o neúčinnosti právního úkonu, které nabylo právní moci před právní mocí rozhodnutí o úpadku, může se domáhat toho, aby mu do výše jeho pohledávky bylo vydáno plnění z tohoto neúčinného právního úkonu; toto plnění nemusí předat do majetkové podstaty.“*

To ve svém důsledku znamená, že insolvenční správce ohledně majetku, jenž je předmětem právního úkonu, jenž se stal neúčinným právní mocí rozhodnutí soudu o odpůrcí žalobě dle § 42a ObčZ, dříve než nabylo právní moci rozhodnutí soudu o úpadku, není sice zbaven možnosti uspět s odpůrcí žalobou podanou dle insolvenčního zákona a následně zapsat příslušné plnění do majetkové podstaty, zásadně však nemůže takovýto majetek zpeněžit, požádá-li o jeho vydání právě ten věřitel, v jehož prospěch bylo takto o odpůrcí žalobě dříve rozhodnuto.²²⁸

Je-li pohledávka věřitele podavšího odpůrcí žalobu dle 42a ObčZ nižší než hodnota plnění, jež je předmětem právního úkonu, jemuž věřitel před právní mocí rozhodnutí o úpadku úspěšně odporoval, jako nejsnazší se může jevit vydání věci insolvenčním správcem věřiteli oproti zaplacení rozdílu věřitelem. V případě, že výše rozdílu mezi plněním z odporovatelného právního úkonu a pohledávkou věřitele zůstane mezi insolvenčním

²²⁸ Zelenka, J. a kol.: Insolvenční zákon (zákon č. 182/2006 Sb.). Poznámkové vydání s důvodovou zprávou. Linde Praha a.s., Praha, 2007, str. 368.

správce a věřitelem sporná a správce z tohoto důvodu plnění nevydá, bude asi namíste řešit tuto otázku v rámci excindačního řízení (§ 225 IZ).²²⁹

V ustanovení § 236 odst. 2 IZ dále stanoví, že: *“Není-li možné vydat do majetkové podstaty původní dlužníkovu plnění z neúčinného právní úkonu, musí být poskytnuta rovnocenná náhrada.”* Toto ustanovení respektuje, že odpůrčí žalobu lze podat a plnění z dlužníkových neúčinných právních úkonů je možné požadovat jen po osobách, v jejichž prospěch byl úkon učiněn nebo které z něho měly prospěch, popř. po jejich dědicích nebo právních nástupcích. Nemají-li proto tyto osoby již předmět dlužníkovu plnění ve svém držení, nepřechází povinnost vydat plnění na další nabyvatele, osoby uvedené v § 237 odst. 1 až 3 IZ jsou však povinny poskytnout rovnocennou náhradu. Tato náhrada však nemusí být na rozdíl od platného právního stavu peněžita, nýbrž může být poskytnuta v naturální formě či v úkonech; její hodnota by však měla odpovídat obvyklé ceně dlužného plnění.²³⁰

Dle § 239 odst. 4, věta druhá IZ vylučovací žaloba není přípustná. Nelze se tedy domáhat změny rozhodnutí soudu o odpůrčí žalobě cestou podání vylučovací žaloby, neboť nelze o téže otázce mezi týmiž účastníky rozhodovat dvakrát; jednou v řízení o odpůrčí žalobě a podruhé v rámci řízení excindačního.²³¹

Dle § 237 odst. 1 IZ výše uvedenou *„povinnost vydat do majetkové podstaty dlužníkovu plnění z neúčinných právních úkonů mají osoby, v jejichž prospěch byl neúčinný právní úkon učiněn nebo které z něho měly prospěch“*. Dle § 237 odst. 2 IZ pak *„Dědici nebo právní nástupci osob uvedených v odstavci 1, na které přešlo dlužníkovu plnění z neúčinných právních úkonů, mají povinnost vydat je do majetkové podstaty.*

- a) jestliže jim v době, kdy toto plnění nabyli, musely být známy okolnosti, které odůvodňují právo dovolávat se neúčinnosti vůči osobám uvedeným v odstavci 1, nebo*
- b) jde-li o osoby, které tvoří s dlužníkem koncern, anebo o osoby dlužníku blízké.”*

Toto ustanovení určuje okruh pasivně legitimovaných osob. Osobou, v jejíž prospěch byl neúčinný právní úkon učiněn, lze rozumět druhého účastníka dvoustranného právního úkonu, popř. adresáta jednostranného právního úkonu, tedy toho, vůči němuž směřovalo plnění na základě takového právního úkonu. Osobou mající z dlužníkovu neúčinného právního úkonu prospěch by bylo možné rozumět např. toho, jemuž bylo plněno jakožto osobě oprávněně přijmout plnění na místo věřitele v souladu s § 562 ObčZ nebo toho, jenž se stal dědicem

²²⁹ Zelenka, J. a kol.,: Insolvenční zákon (zákon č. 182/2006 Sb.). Poznámkové vydání s důvodovou zprávou. Linde Praha a.s., Praha, 2007, str. 369.

²³⁰ Tamtéž, str. 361.

²³¹ Tamtéž, str. 364.

poté, kdy dlužník dědictví odmítl.²³²

Vedle osob uvedených v § 237 odst. 1 IZ mají povinnost vydat do majetkové podstaty dlužníkovu plnění z neúčinných právních úkonů dále dědici nebo právní nástupci osob výše uvedených, na které dlužníkovu plnění z neúčinných právních úkonů přešlo. Z § 237 odst. 2 však dále vyplývá požadavek, aby osoba podávající odpůřčí žalobu prokázala, že jim musely být známy okolnosti odůvodňující právo dovolávat se neúčinností. Tento další požadavek však nepatří v případě dědiců nebo právních nástupců původních povinných osob, které jsou vůči dlužníku osobami blízkými či které s dlužníkem tvoří koncern podle § 66a odst. 7 ObchZ.²³³

Povinnost dědiců plnit je v § 237 odst. 3 IZ omezena rozsahem jejich odpovědnosti za dluhy zůstavitele, obdobně jako v § 470 ObčZ, dle něhož dědic odpovídá do výše ceny nabytého dědictví za přiměřené náklady spojené s pohřbem zůstavitele a za zůstavitelovy dluhy, které na něj přešly zůstavitelovou smrtí.

Povinné osoby musí přitom plnit v celém rozsahu i tehdy, bylo-li původní plnění z neúčinného právního úkonu vzájemné, neboť ze znění § 237 odst. 5 IZ plyne, že její oprávněné nároky může insolvenční správce uspokojit až tehdy, dostala-li svým povinností.²³⁴

Aktivní legitimaci (oprávnění k podání odpůřčí žaloby) vymezuje insolvenční zákon v § 239. Oproti platné právní úpravě (§ 15 odst. 2, § 16 odst. 1 ZKV), kdy vedle správce konkursní podstaty mohou odporovat dlužníkovým právním úkonům též i konkursní věřitelé, přiznává insolvenční zákon toto oprávnění nadále výlučně insolvenčnímu správci. Nicméně insolvenční věřitelé nezůstávají úplně bez vlivu, neboť platí, že rozhodne-li o tom věřitelský výbor, podá insolvenční správce žalobu vždy (§ 239 odst. 2, věta první IZ).

Dle důvodové zprávy k návrhu insolvenčního zákona (komentář k § 235 a násl. osnovy návrhu) legitimaci k podání odpůřčí žaloby osnova svěřuje výlučně insolvenčnímu správci; rozšíření této legitimace na další osoby, např. na všechny věřitele, není na místě především pro možné duplicity, ale též protože neúčinnost působí vůči všem věřitelům.

Lze přitom převzít dosud obecně přijímané stanovisko (viz. R 39/1999), že posouzení toho, zda právní úkon je v konkrétním případě neúčinný, eventuálně zda bude tato neúčinnost uplatněna, je ponecháno správcově úvaze, ovšem s výjimkou uvedenou v § 239 odst. 2, věta první IZ, že na základě rozhodnutí věřitelského výboru správce odpůřčí žalobu podat musí. Pouze při absenci peněžních prostředků potřebných ke krytí nákladů řízení lze podmínit

²³² Zelenka, J. a kol.: Insolvenční zákon (zákon č. 182/2006 Sb.). Poznámkové vydání s důvodovou zprávou. Linde Praha a.s., Praha, 2007, str. 362.

²³³ Tamtéž.

²³⁴ Tamtéž.

podání odpůrcí žaloby či další vedení sporu poskytnutím zálohy. Tomu je možné rozumět tak, že bez takového plnění insolvenční správce odpůrcí žalobu vůbec nepodá, popř. že ji v průběhu řízení může vzít zpět.²³⁵

Řízení o odpůrcích žalobách v téže věci zahájená dříve, jež neskončila (pravomocně) před zahájením insolvenčního řízení, lze dle § 239 odst. 1, poslední věta IZ pokládat za přerušena (tj. nelze v nich pokračovat až do skončení insolvenčního řízení). V praxi ovšem může nastat situace, že insolvenční správce nepodá odpůrcí žalobu v propadné jednoroční objektivní lhůtě počítané od vzniku účinků rozhodnutí o úpadku (popř. vezme tuto žalobu zpět či dojde k jejímu pravomocnému zamítnutí). Doslovný výklad zákona by i v tomto případě mohl vést k závěru o nemožnosti pokračovat v přerušeném řízení; oproti tomu nelze upřít relevanci názoru, že tento zákaz není ani z hlediska ochrany cílů insolvenčního zákona a jeho účelu odůvodnitelný, pokud dlužníkovo plnění či náhrada za ně je již pro majetkovou podstatu ztraceno, tedy že výsledek původně přerušeno řízení by se řízení insolventního neměl nijak dotknout.

Nepřípustnost vylučovací žaloby obsažená v ustanovení § 239 odst. 4, poslední věta IZ vychází z logické úvahy, že nelze o téže otázce mezi týmiž účastníky rozhodovat dvakrát, jednou v řízení o odpůrcí žalobě a podruhé v rámci řízení excindačního.²³⁶

Text zákona nedává jednoznačnou odpověď na otázku, jak postupovat v případě, že třetí osoba insolvenčnímu správci dlužníkovo plnění vydala dobrovolně. Striktní výklad, dle něhož se neúčinnost dlužníkova úkonu zakládá výlučně rozhodnutím soudu (§ 235 odst. 2 IZ), jakož i propadný charakter lhůty uvedené v § 239 odst. 3 IZ, by svědčil pro závěr, že i za tohoto stavu věci by v zájmu právní jistoty měl správce odpůrcí žalobu podat, nutno však připustit jistou nepraktičnost a přílišnou rigiditu takového postupu tam, kde se insolvenční správce s povinnou osobou na řešení vzniklé situace dohodli a kdy povinná osoba dle tohoto ujednání i plnila.²³⁷

Dle insolvenčního zákona: „*Neúčinnými jsou právní úkony, kterými dlužník zkracuje možnost uspokojení věřitelů nebo zvýhodňuje některé věřitele na úkor jiných*“ (§ 235 odst. 1 IZ). Insolvenční zákon tu obecně vymezuje podmínky, za nichž mohou být právní úkony dlužníka neúčinné. Další podmínky jsou specifikovány v navazujících ustanoveních insolvenčního zákona, jež člení odporovatelné právní úkony do tří skupin odporovatelných právních úkonů (viz § 240, § 241 a § 242 IZ).

²³⁵ Zelenka, J. a kol.: Insolvenční zákon (zákon č. 182/2006 Sb.). Poznámkové vydání s důvodovou zprávou.

Linde Praha a.s., Praha, 2007, str. 364.

²³⁶ Tamtéž.

²³⁷ Tamtéž, str. 365.

Výše citované ustanovení § 235 odst. 1 IZ je uvozující normou, kterou nelze vykládat tak, že by kromě postupu podle skutkových podstat dle § 240 až 242 IZ bylo možno s úspěchem odporovat za blíže nespecifikovaných podmínek i jiným blíže nespecifikovaným právním úkonům dlužníka, pokud by se jimi zkracovala možnost uspokojení věřitelů nebo pokud by jimi byli zvýhodněni někteří věřitelé na úkor jiných. Takový výklad by byl v rozporu s principem právní jistoty a principem *pacta sunt servanda*, jakož i právní zásadou vyjádřenou v § 5 odst. 1 písm. c IZ.²³⁸

Insolvenční zákon nově přitom v souladu se stávající právní teorií a soudní praxí výslovně stanovuje, že za právní úkon se považuje též opomenutí (§ 235 odst. 1, druhá věta IZ).

Hlavní změnou oproti platnému právnímu stavu, kterou insolvenční zákon přináší, je podstatné rozšíření právních úkonů, jimž lze při splnění stanovených podmínek s úspěchem odporovat. Právní úprava v insolvenčním zákoně dovoluje úspěšně odporovat i právní úkonům, jimž dle platné právní úpravy odporovat nelze.

Hmotněprávně člení insolvenční zákon odporovatelné právní úkony na tři skutkové podstaty:

- a) právní úkony bez přiměřeného protiplnění (§ 240 IZ),
- b) právní úkony zvýhodňující některého věřitele na úkor jiných (§ 241 IZ),
- c) právní úkony úmyslně zkracující (§ 242 IZ)

Konstrukce skutkových podstat obsažených v § 240 IZ (tj. právních úkonů bez přiměřeného protiplnění) a § 241 IZ (tj. zvýhodňujících právních úkonů) je velmi podobná.

Příslušný paragraf obsahuje vždy základní definici odporovatelného jednání. Pokračuje tím, že takto definované jednání je odporovatelným pouze tehdy, pokud bylo učiněno v době, kdy byl dlužník již v úpadku, či pokud k jeho úpadku vedlo, přičemž pro transakce s blízkými nebo propojenými osobami takovou skutečnost presumuje. Zpětný dosah odporovatelnosti je dále objektivně omezen lhůtou 1 roku před zahájením insolvenčního řízení (prodlouženou na 3 roky pro transakce s blízkými nebo propojenými osobami). Obě ustanovení přitom dále vyjmenovávají určité typy transakcí, které zákon z působení pravidla vyjímá, ustanovení § 241 IZ týkající se zvýhodňujících právních úkonů navíc kromě toho obsahuje i příkladný výčet typických transakcí, které za neúčinné naopak považovány být mají.²³⁹

První z obou výše uvedených skupin právních úkonů dlužníka, jimž lze dle nové právní úpravy s úspěchem odporovat, jsou tzv. právní úkony bez přiměřeného protiplnění, jež

²³⁸ Richter, T.: Insolvenční zákon: Od vládního návrhu k vyhlášenému znění. In: Sbirka prací na téma nové insolvenční právo. Editor Karel Schelle, 1. vydání, Key Publishing, Ostrava, 2006.

²³⁹ Tamtéž.

vymezuje ustanovení § 240 IZ.

Dle ustanovení § 240 odst. 1 IZ platí, že „*právním úkonem bez přiměřeného protiplnění se rozumí právní úkon, jímž se dlužník zavázal poskytnout plnění bezúplatně nebo za protiplnění, jehož obvyklá cena je podstatně nižší než obvyklá cena plnění, k jehož poskytnutí se zavázal dlužník.*“

Při posuzování ekvivalence vzájemného plnění je namístě srovnávat sjednanou cenu s cenou obvyklou (viz SJ 162/2004).²⁴⁰

Uvedená definice právních úkonů bez přiměřeného protiplnění je obecná a pozitivní. Insolvenční zákon ji dále doplňuje negativním výčtem, tedy výčtem právních úkonů, které právními úkony bez přiměřeného protiplnění nejsou. Podle ustanovení § 240 odst. 4 IZ „*právním úkonem bez přiměřeného protiplnění není:*

- a) *plnění uložené právní předpisem,*
- b) *příležitostný dar v přiměřené výši,*
- c) *poskytnutí plnění, kterým bylo vyhověno ohledům slušnosti, nebo*
- d) *právní úkon, o kterém dlužník se zřetelem ke všem okolnostem důvodně předpokládal, že z něj bude mít přiměřený prospěch, a to za předpokladu, že nešlo o úkon učiněný ve prospěch osoby dlužníkovi blízké nebo osoby, která tvoří s dlužníkem koncern, a že osoba, v jejíž prospěch byl úkon učiněn, nemohla ani při náležitě pečlivosti poznat, že dlužník je v úpadku, nebo že by tento úkon mohl vést k úpadku dlužníka.*“

Ustanovení § 240 odst. 2 IZ stanoví určitá omezení práva k podání odpůrčí žaloby, neboť: „*Právní úkonem bez přiměřeného protiplnění se rozumí pouze právní úkon, který dlužník učinil v době, kdy byl v úpadku, nebo právní úkon, který vedl k dlužníkovu úpadku.*“ Je přitom na insolvenčním správci, aby prokázal naplnění některé z podmínek, totiž že příslušný úkon dlužník učinil v době, kdy byl v úpadku, či že tento úkon k jeho úpadku vedl.

Přitom zde insolvenční zákon k ulehčení procesní situace insolvenčního správce stanoví za určitých podmínek presumpci („*má se za to*“), a to tentokrát ohledně existence úpadku dlužníka v době, kdy byl právní úkon učiněn, avšak jen pokud byl takový právní úkon učiněn ve prospěch osoby dlužníku blízké nebo osoby, která tvoří s dlužníkem koncern.²⁴¹

Insolvenční zákon limituje podání odpůrčí žaloby propadnou lhůtou, přičemž však v tomto případě se délka propadné lhůty odvíjí od toho, v čí prospěch byl odporovatelný úkon

²⁴⁰ Richter, T.: Insolvenční zákon: Od vládního návrhu k vyhlášenému znění. In: Sbírká prací na téma nové insolvenční právo. Editor Karel Schelle, 1. vydání, Key Publishing, Ostrava, 2006.

²⁴¹ Zelenka, J. a kol.: Insolvenční zákon (zákon č. 182/2006 Sb.). Poznámkové vydání s důvodovou zprávou. Linde Praha a.s., Praha, 2007, str. 366.

učiněn. Byl-li právní úkon bez přiměřeného protiplnění učiněn ve prospěch osoby dlužníku blízké nebo osoby, která tvoří s dlužníkem koncern, pak mu lze odporovat, byl-li učiněn v posledních 3 letech před zahájením insolvenčního řízení. Byl-li takový úkon učiněn ve prospěch jiné osoby, než některé z výše uvedených, dovoluje mu insolvenční zákon úspěšně odporovat pouze, byl-li učiněn v době 1 roku před zahájením insolvenčního řízení (§ 240 odst. 3 IZ).²⁴²

Druhým z výše jmenovaných typů odporovatelných právních úkonů, jsou tzv. zvýhodňující právní úkony vymezené v ustanovení § 241 IZ. Insolvenční zákon předkládá v případě zvýhodňujících právních úkonů (stejně jako u předchozího typu právních úkonů) rovněž jednak obecnou pozitivní definici, zde však ještě rozšířenou o demonstrativní výčet, a jednak negativní výčet, tedy co do uvedené skupiny nenáleží.

Podle § 241 odst. 1 IZ: „Zvýhodňujícím právním úkonem se rozumí právní úkon, v jehož důsledku se některému věřiteli dostane na úkor ostatních věřitelů vyššího uspokojení, než jaké by mu jinak náleželo v konkursu.“

Současně dle § 241 odst. 2 IZ „Zvýhodňujícím právním úkonem se rozumí pouze právní úkon, který dlužník učinil v době, kdy byl v úpadku, nebo právní úkon, který vedl k dlužníkovu úpadku“. I zde zákon stanovuje presumpci („má se za to“) existence úpadku dlužníka v době vykonání odporovatelného právního úkonu, pokud byl tento úkon vykonán ve prospěch osoby dlužníku blízké, nebo osoby, která tvoří s dlužníkem koncern.

Zvýhodňujícími právními úkony jsou podle ustanovení § 241 odst. 3 IZ zejména úkony, kterými dlužník:“

- a) splnil dluh dříve, než se stal splatným,
- b) dohodl změnu nebo nahrazení závazku ve svůj neprospěch,
- c) prominul svému dlužníku splnění dluhu nebo jinak dohodl anebo umožnil zánik či nesplnění svého práva,
- d) poskytl svůj majetek k zajištění již existujícího závazku, ledaže jde o vznik zajištění v důsledku změn vnitřního obsahu zastavené věci hromadné.“

Naopak zvýhodňujícím právním úkonem podle ustanovení § 241 odst. 5 IZ není:“

- a) zřízení zajištění závazku dlužníka, obdržel-li za ně dlužník

²⁴² Zelenka, J. a kol.: Insolvenční zákon (zákon č. 182/2006 Sb.). Poznámkové vydání s důvodovou zprávou. Linde Praha a.s., Praha, 2007, str. 366.

současně přiměřenou protihodnotu,

- b) právní úkon učiněný za podmínek obvyklých v obchodním styku, na základě kterého dlužník obdržel přiměřené protiplnění nebo jiný přiměřený majetkový prospěch, a to za předpokladu, že nešlo o úkon učiněný ve prospěch osoby dlužníkovi blízké nebo osoby, která tvoří s dlužníkem koncern, a že osoba, v jejíž prospěch byl úkon učiněn, nemohla ani při náležité pečlivosti poznat, že dlužník je v úpadku, nebo že by tento úkon mohl vést k úpadku dlužníka,*
- c) právní úkon, který dlužník učinil za trvání moratoria nebo po zahájení insolvenčního řízení za podmínek stanovených tímto zákonem.“*

I v tomto případě limituje insolvenční zákon podání odpůrčí žaloby propadnou lhůtou, přičemž i zde se délka propadné lhůty odvíjí od toho, v čí prospěch byl odporovatelný úkon učiněn. Byl-li zvýhodňující právní úkon učiněn ve prospěch osoby dlužníku blízké nebo osoby, která tvoří s dlužníkem koncern, pak mu lze odporovat, byl-li učiněn v posledních 3 letech před zahájením insolvenčního řízení. Byl-li takový úkon učiněn ve prospěch jiné osoby, než některé z výše uvedených, dovoluje mu insolvenční zákon úspěšně odporovat pouze, byl-li učiněn v době 1 roku před zahájením insolvenčního řízení.²⁴³

Dle ustanovení § 242 odst. 1 IZ „*Odporovat lze rovněž právnímu úkonu, kterým dlužník úmyslně zkrátil uspokojení věřitele, byl-li tento úmysl druhé straně znám nebo jí se zřetelem ke všem okolnostem musel být znám.*“

Skutková podstata vymezená v ustanovení § 242 IZ – tedy úmyslné zkrácení věřitelů s vědomím protistrany transakce – je přísnější. Obsahuje jednak delší lhůtu zpětného dosahu odporovatelnosti (5 let před zahájením insolvenčního řízení), nevyžaduje, aby dlužník byl v okamžiku transakce v úpadku nebo se do něj v jejím důsledku dostal, u blízkých nebo propojených osob vědomost o úmyslu předpokládá, a pochopitelně ani neuvádí žádné druhy transakcí, které mají být z odporovatelnosti vyloučeny.²⁴⁴

Na rozdíl od právní úpravy odporovatelnosti obsažené v konkursním řádu z roku 1931 a v platném § 42a ObčZ insolvenční zákon neumožňuje odporovat právní úkonům učiněným

²⁴³ Zelenka, J. a kol.: Insolvenční zákon (zákon č. 182/2006 Sb.). Poznámkové vydání s důvodovou zprávou. Linde Praha a.s., Praha, 2007, str. 366.

²⁴⁴ Richter, T.: Insolvenční zákon: Od vládního návrhu k vyhlášenému znění. In: Sbirka prací na téma nové insolvenční právo. Editor Karel Schelle, 1. vydání, Key Publishing, Ostrava, 2006.

v úmyslu zkrátit věřitele, které však nakonec ke zkrácení z různých důvodů nevedly; jedná se tedy v tomto případě ze strany dlužníka o jakýsi pokus směřující ke zkrácení jeho věřitele (věřitelů), jenž však nebyl dokonán. Konkursní řád z roku 1931 tato jednání postihoval nejpřísněji, neboť dovoloval aby správce konkursní podstaty těmto jednání odporoval, i když k nim došlo v posledních deseti letech před prohlášením konkursu. J. Voska dospěl k závěru, že k takovýmto právním jednáním se staví zákon nejpřísněji (tj. lhůta pro odpor je tu nejdelší), neboť je při nich úmysl zkrátit věřitele zjevný.²⁴⁵

Insolvenční zákon oproti tomu stanoví, že odporovat lze právnímu úkonu, kterým dlužník úmyslně zkrátí uspokojení věřitele. Vyžaduje tak, aby dlužníkův úmysl směřující ke zkrácení věřitele byl realizován, jinak není možné právnímu úkonu s úspěchem odporovat.

Dalším předpokladem úspěšnosti odpůrcí žaloby v případě úmyslně zkracujících právních úkonů je obdobně jako dle platné právní úpravy prokázání toho, že dlužníkův úmysl zkrátit věřitele byl druhé straně odporovaného právního úkonu znám nebo jí se zřetelem ke všem okolnostem znám být musel. Přitom stejně jako podle platného právní stavu (§ 42a ObčZ) se u právních úkonů učiněných ve prospěch osoby dlužníku blízké výše uvedená vědomost druhé strany právního úkonu ohledně dlužníkova úmyslu zkrátit věřitele presumuje. Je na osobě dlužníku blízké, aby prokázala, že dlužníkův úmysl zkrátit uspokojení věřitele nemohla ani při náležitě pečlivosti poznat. Oproti platnému právnímu stavu však dle insolvenčního zákona k uvedené presumpci dochází nově i u právních úkonů učiněných ve prospěch osob, které tvoří s dlužníkem koncern dle § 66a ObchZ (viz § 242 odst. 2 IZ).

Měly-li by však úmysl zkrátit věřitele obě smluvní strany, šlo by o úkon pro rozpor se zákonem neplatný podle § 39 ObčZ (viz SJ 11/2001 či 134/2001).²⁴⁶

²⁴⁵ Voska, J.: Československé právo konkursní a vyrovnací, vydal Spolek posluchačů komerčního inženýrství, Praha, 1936, str. 29.

²⁴⁶ Zelenka, J. a kol.: Insolvenční zákon (zákon č. 182/2006 Sb.). Poznámkové vydání s důvodovou zprávou. Linde Praha a.s., Praha, 2007, str. 368.

4. 4. 2. NEÚČINNOST PRÁVNÍCH ÚKONŮ ZA KONKURSU NASTÁVAJÍCÍ ZE ZÁKONA

Vedle neúčinnosti právních úkonů v důsledku uplatnění odporovatelnosti dle § 235 IZ insolvenční zákon i nadále prohlašuje určité právní úkony dlužníka za neúčinné bez dalšího, aniž by bylo nutno domáhat se vyslovení neúčinnosti cestou podání odpůrcí žaloby u soudu. Tato tzv. zákonná neúčinnost se přitom týká pouze právních úkonů učiněných dlužníkem poté, co nastaly účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení.

Neúčinné ze zákona mohou být určité právní úkony, jež dlužník v rámci insolvenčního řízení vykonal ještě před tím, než byl soudem prohlášen konkurs. Na rozdíl od neúčinnosti právních úkonů vykonaných dlužníkem po prohlášení konkursu, kdy jsou neúčinné veškeré zkracující právní úkony dlužníka týkající se majetkové podstaty, však neúčinnost právních úkonů vykonaných v rámci insolvenčního řízení před prohlášením konkursu nastává toliko v případě, že dlužník učinil právní úkon v rozporu s omezeními, jež jsou důsledkem účinků spojených se zahájením insolvenčního řízení (§ 111 odst. 3 IZ).

Dle § 97 odst. 1 IZ insolvenční řízení se zahajuje dnem, kdy insolvenční návrh dojde věcně příslušnému soudu. Insolvenční řízení lze přitom zahájit výlučně na návrh. Dle ustanovení § 109 odst. 4 IZ: *„Účinky zahájení insolvenčního řízení nastávají okamžikem zveřejnění vyhlášky, kterou se oznamuje zahájení insolvenčního řízení, v insolvenčním rejstříku.“*

Důležitým účinkem spojeným se zahájením insolvenčního řízení jsou přitom též zmíněná omezení dlužníkových dispozic s majetkovou podstatou či s majetkem, který by do ní mohl patřit (§ 111 – 114 IZ). Vedle omezení ze zákona (§ 111 odst. 1, 2 IZ) jsou to zvláštní omezení, která může soud nařídit předběžným opatřením (§ 112 a 113 IZ).

Dle ustanovení § 111 odst. 1 IZ: *„Nerozhodne-li insolvenční soud jinak, je dlužník povinen zdržet se od okamžiku, kdy nastaly účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení, nakládání s majetkovou podstatou a majetkem, který do ní může náležet, pokud by mělo jít o podstatné změny ve skladbě, využití nebo určení tohoto majetku anebo o jeho nikoli zanedbatelné zmenšení. Peněžité závazky vzniklé před zahájením insolvenčního řízení je dlužník oprávněn plnit jen v rozsahu a za podmínek stanovených tímto zákonem.“*

Toto ustanovení tak rozvíjí dosud platnou právní úpravu obsaženou v ustanovení § 4a odst. 1 ZKV týkající se omezení oprávnění dispozic úpadce s jeho majetkem po doručení návrhu dlužníka na prohlášení konkursu soudu nebo po doručení návrhu na prohlášení konkursu soudem dlužníkovi. Nicméně na rozdíl od insolvenčního zákona však uvedené

platné ustanovení neprohlašuje právní úkony učiněné v rozporu s uvedeným omezením za právně neúčinné. Takového právní úkony však budou vždy neplatné pro rozpor se zákonem dle § 39 ObčZ.

Podle ustanovení § 111 odst. 2 IZ nicméně platí, že: *„Omezení podle odstavce 1 se netýká úkonů nutných ke splnění povinností stanovených zvláštními právními předpisy, i k provozování podniku v rámci obvyklého hospodaření, k odvrácení hrozící škody, k plnění zákonné vyživovací povinnosti a ke splnění procesních sankcí.“* I dosud platný ZKV nicméně dovoluje dlužníku po zahájení konkursního řízení ohledně jeho majetku provádět běžnou obchodní činnost. Pokud jde o ostatní výjimky z omezení dlužníka disponovat svým majetkem po zahájení insolvenčního řízení, insolvenčním zákonem výslovně uváděné, pak se lze oprávněně domnívat, že i tyto za platného právního stavu vyplývají z právního řádu jako celku.

Pokud jde o stanovení omezení dispozičních oprávnění dlužníka s jeho majetkem, insolvenční zákon poskytuje poměrně široký prostor pro uvážení soudu. Insolvenční soud totiž může rozhodnout o tom, že dlužník nebude vůbec omezen v nakládání s majetkovou podstatou nebo, že bude omezen jen zčásti, eventuelně, že některé (konkrétní) úkony může učinit, anebo může na druhou stranu dlužníka omezit ještě více (zejm. předběžnými opatřeními dle § 113).²⁴⁷

Dle ustanovení § 113 IZ *„je-li nutné zabránit v době do vydání rozhodnutí o úpadku změnám v rozsahu majetkové podstaty v neprospěch věřitelů, insolvenční soud může i bez návrhu nařídit předběžné opatření, kterým dlužníkovi uloží, aby nenakládal s určitými věcmi nebo právy náležejícími do jeho majetkové podstaty, nebo rozhodne, že dlužník může nakládat s majetkovou podstatou nebo její částí pouze se souhlasem předběžného správce. Může též nařídit, aby osoby, které mají závazky vůči dlužníkovi napříště plnění neposkytovaly dlužníkovi, ale předběžnému správci. Současně ustanoví předběžného správce, pokud tak neučinil dříve.“* Přitom dle ustanovení § 112 IZ platí, že insolvenční soud ustanoví předběžným opatřením předběžného správce i bez návrhu, jestliže nařídil předběžné opatření, kterým omezil dlužníka v nakládání s majetkovou podstatou v širším rozsahu, než je uvedeno v ustanovení § 111 IZ.

Rozhodnutí insolvenčního soudu o jiném (širším či užším vymezení rozsahu omezení dlužníka v souvislosti se zahájením insolvenčního řízení je rozhodnutím v rámci dohlédací

²⁴⁷ Zelenka, J. a kol.,: Insolvenční zákon (zákon č. 182/2006 Sb.). Poznámkové vydání s důvodovou zprávou. Linde Praha a.s., Praha, 2007, str. 191.

činnosti soudu (§ 11); proti tomuto rozhodnutí není odvolání zásadně přípustné (§ 911).²⁴⁸

Dle důvodové zprávy k návrhu insolvenčního zákona základním účinkem prohlášení konkursu zůstává podle ustanovení § 246 IZ prakticky úplný přechod dispozičních oprávnění ohledně majetkové podstaty na insolvenčního správce. V ustanovení § 246 odst. 1 IZ se uvádí: „*Prohlášením konkursu přechází na insolvenčního správce oprávnění nakládat s majetkovou podstatou, jakož i výkon práv a plnění povinností, které přísluší dlužníku, pokud souvisí s majetkovou podstatou*“. Právní úkony dlužníka týkající se majetkové podstaty provedené dlužníkem poté, co oprávnění nakládat s majetkovou podstatou přešlo na insolvenčního správce, jsou proti jeho věřitelům bez dalšího neúčinné (viz § 246 odst. 2 IZ).

Uvedené právní úkony dlužníka však nebudou neúčinné tehdy, když takový právní úkon neměl za následek poškození majetkové podstaty, ale naopak vedl k jejímu rozmnožení.²⁴⁹

Přechodem uvedeného oprávnění na insolvenčního správce tak dlužník ztrácí v plném rozsahu právo disponovat se svým majetkem zařazeným do majetkové podstaty, a to přesně okamžikem, kdy nastanou účinky prohlášení konkursu. Účinky prohlášení konkursu nastávají okamžikem zveřejnění rozhodnutí o prohlášení konkursu v insolvenčním rejstříku (§ 245 odst. 1 IZ). Došlo-li k neúčinnému právnímu úkonu dlužníka v den prohlášení konkursu, pak insolvenční zákon stanoví vyvratitelnou právní domněnku, že tento právní úkon dlužník provedl poté, co oprávnění nakládat s majetkovou podstatou přešlo na insolvenčního správce, tj. po okamžiku zveřejnění rozhodnutí o prohlášení konkursu v insolvenčním rejstříku (§ 246 odst. 3 IZ). Důkazní břemeno o tom, že dlužník učinil právní úkon v den prohlášení konkursu, avšak před okamžikem zveřejnění rozhodnutí o prohlášení konkursu v insolvenčním rejstříku, je přeneseno na dlužníka nebo na osobu již se takový úkon týkal.²⁵⁰

Výjimkou z jinak pravidelné neúčinnosti právních úkonů dlužníka jsou dva případy, s nimiž insolvenční zákon nově spojuje neplatnost právního úkonu (§ 246 odst. 4 IZ). Jde o případy, kdy dlužník po prohlášení konkursu bez souhlasu insolvenčního správce odmítne přijetí daru nebo dědictví nebo uzavře dohodu o vypořádání dědictví, podle které má z dědictví obdržet méně, než činí jeho dědický podíl.

Další úprava zákonné neúčinnosti, jež nastává po prohlášení konkursu, je zakotvena v ustanoveních § 248 odst. 2 a 3 IZ. Dle ustanovení § 248 odst. 2 IZ platí, že: „*Nejde-li o*

²⁴⁸ Zelenka, J. a kol.: Insolvenční zákon (zákon č. 182/2006 Sb.). Poznámkové vydání s důvodovou zprávou. Linde Praha a.s., Praha, 2007, str. 191.

²⁴⁹ Tamtéž, str. 374

²⁵⁰ Tamtéž, str. 375.

zajištění poskytnuté podle § 41, stávají se neúčinnými práva na uspokojení ze zajištění, která se týkají majetkové podstaty a která dlužníkovi věřitelé získali poté, nastaly účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení; to platí i pro zřízení soudcovského zástavního práva na nemovitostech. Byl-li majetek sloužící k zajištění v této době také zpeněžen, náleží do majetkové podstaty výtěžek získaný zpeněžením a jeho nabyvatel je povinen jej do ní vydat na výzvu insolvenčního správce.“

Dále dle § 248 odst. 3 IZ: „Věcná břemena zatěžující majetkovou podstatu, která vznikla za nápadně nevýhodných podmínek poté, co nastaly účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení, se prohlášením konkursu stávají v insolvenčním řízení neúčinnými.“

Stejně jako v případě neúčinnosti právního úkonu v důsledku uplatnění odporovatelnosti dle ustanovení § 235 a násl. IZ náleží plnění z právního úkonu neúčinného ze zákona do majetkové podstaty. Nicméně ke zpeněžení a následnému užití výtěžku k poměrnému uspokojení věřitelů lze přistoupit s určitými výjimkami až po právní moci rozhodnutí soudu o prohlášení konkursu (§ 283 odst. 2 IZ).

ZÁVĚR

Platný český právní řád, v návaznosti na právní řády jemu předcházející, upravuje právní prostředky, jimiž se brání dlužníku, aby účelově zmenšoval svůj majetek, a snižoval tak možnost uspokojení pohledávek svých věřitelů z tohoto majetku. Právní úkony, jimiž dlužník maří uspokojení pohledávek svých věřitelů, postihuje právní řád příslušnými sankcemi. Na prvním místě je třeba jmenovat neplatnost, jakožto obecnou sankci stíhající veškeré protiprávní úkony, jež se však v případě zkracujících právních úkonů uplatní toliko, je-li u obou účastníků předmětného právního úkonu dán úmysl směřující ke zkrácení věřitelů dlužníka. V ostatních případech přichází v úvahu jakožto sankce postihující zkracující právní úkon pouze uplatnění institutu neúčinnosti právního úkonu.

Neúčinnost právních úkonů je zvláštním institutem soukromého práva. Neúčinnost je případem relativní vadnosti právního úkonu vedoucího k fikci, že platný právní úkon nezpůsobuje právní následky a že se vůči někomu (věřiteli) na věc hledí tak, jako by tento úkon nebyl. Neúčinný právní úkon zůstává platným právním úkonem; to znamená, že dále působí právní následky, které s ním zákon spojuje (právní následky zákonem aprobované), avšak nikoli ve vztahu k subjektům, vůči nimž je právní úkon neúčinný. Zatímco neplatnost právních úkonů má relevanci obecnou působící vůči všem osobám, neúčinnost působí jen vůči konkrétním osobám (typicky zkráceným věřitelům). Lze tak dospět k úvaze, že neúčinnost právního úkonu se vedle neplatnosti právního úkonu jeví být právní sankcí mírnější, neboť je negací právních účinků určitého právního úkonu jen ve vztahu k omezenému počtu subjektů.

Neúčinnosti právního úkonu lze dosáhnout obecně dvojitým způsobem. Buď přímo zákon prohlašuje za neúčinné určité právní úkony anebo se lze neúčinnosti za určitých podmínek domáhat žalobou u soudu. Tato žaloba se přitom nazývá žalobou odpůrčí a tento druhý z uvedených způsobů vzniku neúčinnosti právního úkonu, se nazývá odporovatelností; odporovatelnost je tedy v tomto smyslu procesním prostředkem, zatímco neúčinnost je pojmem hmotněprávním. Jde o právo věřitele domáhat se právní neúčinnosti dlužníkových právních úkonů podáním odpůrčí žaloby u soudu. Domáhat se s úspěchem prohlášení neúčinnosti právních úkonů soudem podáním uvedené žaloby je přitom tradičně možné pouze v případě zákonem vymezených právních úkonů, označovaných jako odporovatelné, a to za splnění zákonem specifikovaných podmínek. Odporovatelný právní úkon se tak stává neúčinným právním úkonem teprve až okamžikem právní moci rozhodnutí soudu, kterým soud vyhověl odpůrčí žalobě.

Vedle toho však právní řád zná i neúčinnost právního úkonu, jež nastává při splnění zákonných podmínek bez dalšího přímo ze zákona, tedy bez nutnosti existence pravomocného rozhodnutí soudu vyhovujícího podané odpůřčí žalobě. Tato neúčinnost je tradičně zakotvena zejména v předpisech upravujících konkurs a souvisí bezprostředně se ztrátou práva dispozice dlužníka s svým majetkem, poté co byl na tento majetek prohlášen konkurs. Veškeré právní úkony, které dlužník od tohoto okamžiku učiní, prohlašuje totiž příslušné ustanovení zákona zpravidla vůči konkursním věřitelům za bez dalšího neúčinné.

Neúčinnost právních úkonů je v českém právním řádu tradičně upravena obecně, tzn. tak, že neúčinným se za stanovených podmínek stane zkracující právní úkon kteréhokoliv dlužníka. Zvláštní právní úpravu představuje přitom tradičně právní úprava neúčinnosti právních úkonů za konkursu, tzn. neúčinnost aplikovatelná výlučně vůči právním úkonům dlužníka, na jehož majetek byl prohlášen konkurs. Právní úprava neúčinnosti za konkursu je vůči obecné právní úpravě neúčinnosti úpravou zvláštní, tj. použije se přednostně před obecnou právní úpravou neúčinnosti ve všech případech vymezených příslušnými předpisy; v ostatních případech, pokud jiný zákon nestanovuje použití jiné zvláštní úpravy, je ale nutno použít obecnou právní úpravu.

Neúčinnost právních úkonů dlužníka na obecné úrovni (tj. mimo konkurs) lze tradičně v českém právní řádu založit s určitými výjimkami výlučně cestou podání odpůřčí žaloby u soudu, kdy neúčinnost právního úkonu nastane právní mocí rozsudku, jímž soud podané odpůřčí žalobě vyhověl.

Odpůřčí žaloba podaná podle obecných právních předpisů o odporovatelnosti je právním prostředkem sloužícím zejm. k uspokojení vymahatelné pohledávky konkrétního věřitele. Rozhodnutí soudu, kterým bylo odpůřčí žalobě podané ohledně právního úkonu vyhověno, je podkladem k tomu, aby se věřitel na základě titulu způsobilého k výkonu rozhodnutí vydaného proti dlužníku domáhal nařízení výkonu rozhodnutí (exekuce) postižením toho, co odporovaným právním úkonem ušlo z dlužníkovy majetku, a to nikoli proti samotnému dlužníku, ale vůči osobě, v jejíž prospěch byl právní úkon učiněn. Jinak řečeno odpůřčí žaloba je tedy na obecné úrovni nástrojem k uspokojení věřitelovy vymahatelné pohledávky ve vykonávacím (exekučním) řízení, a to buď postižením věcí či jiných majetkových hodnot, které odporovatelným právním úkonem ušly z dlužníkovy majetku, anebo eventuálně vymožením peněžité náhrady odpovídající prospěchu získanému z odporovatelného právního úkonu.

V platné právní úpravě je na obecné úrovni institut odporovatelnosti jakožto práva věřitele domáhat se neúčinnosti právních úkonů dlužníka podáním odpůřčí žaloby u soudu obsažen

v ustanovení § 42a ObčZ. Dle tohoto ustanovení odporovat je možné právním úkonům, které dlužník učinil v posledních třech letech v úmyslu zkrátit své věřitele, musel-li být tento úmysl druhé straně znám a právním úkonům, kterými byli věřitelé dlužníka zkráceni a k nimž došlo v posledních třech letech mezi dlužníkem a osobami jemu blízkými (§ 116, § 117 ObčZ), nebo které dlužník učinil v uvedeném čase ve prospěch těchto osob, s výjimkou případu, když druhá strana tehdy úmysl zkrátit věřitele i při náležitě pečlivosti nemohla poznat. Tedy jde-li o právní úkony mezi dlužníkem a osobami jemu blízkými, stanoví zákon vyvratitelnou právní domněnku, že osoby blízké o dlužnickové úmyslu zkrátit věřitele věděly.

Přitom platí, že právní úkon dlužníka je za podmínek uvedených v ustanovení § 42a odst. 2 ObčZ odporovatelný nejen tehdy, jestliže pohledávka věřitele byla vymahatelnou již v době, kdy byl učiněn, ale i v případě, že byl učiněn dříve než se věřitelova pohledávka za dlužníkem stala vymahatelnou. Odpůrčí žalobě lze vyhovět tehdy, jestliže pohledávka žalujícího věřitele byla vymahatelnou nejpozději v době rozhodování soudu.

Smysl odpůrčí žaloby podané podle ustanovení § 42a ObčZ spočívá v dosažení rozhodnutí soudu, kterým by bylo určeno, že je vůči věřiteli právně neúčinný dlužníkův právní úkon, kterým bylo zkráceno uspokojení jeho vymahatelné pohledávky. Důsledkem toho, že věřitel úspěšně uplatnil odporovatelnost, je možnost věřitele domáhat se uspokojení své vymahatelné pohledávky z toho, co odporovatelným právním úkonem ušlo z dlužníkovy majetku.

Vedle obecně upravené neúčinnosti právních úkonů zná české právo tradičně zvláštní právní úpravu neúčinnosti právních úkonů, a to v první řadě právní úpravu neúčinnosti právních úkonů dlužníka, na jehož majetek byl prohlášen konkurs.

Konkursem se tradičně rozumí zákonem upravené řízení směřující k tomu, aby majetek dlužníka nacházejícího se v úpadku byl zpeněžen a následně výtěžek takového zpeněžení použit k stejnoměrnému uspokojení všech pohledávek věřitelů dlužníka, které byly řádným způsobem v konkursu přihlášeny a konkursním soudem uznány. Konkurs je jedním z druhů civilního řízení vedle řízení nalézacího a exekučního, jež slouží výlučně k řešení úpadku dlužníka, tedy k řešení dlužnickovy kritické majetkové situace, zákonem přesně vymezené.

Právní úprava konkursu platná v současné době na území ČR je obsažena v zákoně č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání (ZKV) a navazuje na úpravu rakouskou z roku 1869, která byla nahrazena a zdokonalena úpravou z let 1914 a dále 1931. Úprava konkursního řízení z roku 1931 platila do konce roku 1950, od kdy dochází k pauze, během níž není konkursní právo dostatečným způsobem upraveno, a to až do přijetí zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání.

Od 1. 1. 2008 má dle svého platného znění nabýt účinnosti zákon č. 128/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení, zkráceně nazývaný jako tzv. insolvenční zákon (IZ). Zásadní změnou, kterou tento nový zákon ohledně konkursu přináší je zavedení jednotného insolvenčního řízení s několika způsoby řešení úpadku, z nichž jedním vedle nově zaváděné reorganizace a oddlužení bude i nadále konkurs. Konkurs bude nově probíhat v rámci jmenovaného řízení, přičemž mu bude předcházet (stejně jako ostatním způsobům řešení úpadku) obecné stadium insolvenčního řízení, jehož předmětem bude zjištění existence úpadku a volba jeho řešení soudem (tedy např. i prohlášení konkursu). Před prohlášením konkursu bude probíhat dosud nediferencované insolvenční řízení, avšak procesní úkony v něm učiněné budou mít zásadní význam pro vlastní konkursní řízení (tj. pro řízení po prohlášení konkursu jako způsobu řešení úpadku). Teprve po rozhodnutí soudem o úpadku se insolvenční řízení diferencuje, a to tak, že pro každý způsob řešení úpadku zvolený soudem se stanovuje zvláštní postup. Mezi jednotlivými způsoby řešení úpadku však neexistuje nepřekročitelná hranice, protože ostatní způsoby řešení (reorganizace, oddlužení) se mohou, nejsou-li úspěšné, přeměnit v konkurs.

Až dosud byl buď prohlášen konkurs nebo povoleno vyrovnání, tedy rozhodnuto o způsobu řešení úpadku, přičemž existence úpadku byla pro toto rozhodnutí otázkou předběžnou. Insolvenční zákon naproti tomu ohledně zjištění úpadku (eventuelně hrozícího úpadku) vyžaduje samostatné rozhodnutí (tj. rozhodnutí o úpadku). Rozhodne-li soud o existenci úpadku, pak rozhodne o způsobu jeho řešení, a to buď současně s rozhodnutím o existenci úpadku či až následně. Rozhodnutí o úpadku a způsobu jeho řešení (tj. zejména prohlášení konkursu) nemusí na rozdíl úpravy v ZKV být obsaženy jednom právním aktu.

Neúčinností právních úkonů za konkursu je myšlena neúčinnost právních úkonů upravená odchylně pro účely konkursu, jež může být aplikována výlučně na právní úkony dlužníka po prohlášení konkursu na jeho majetek, a to pouze za podmínek, jež jsou pro neúčinnost za konkursu speciálně stanoveny. Následky neúčinnosti za konkursu jsou zpravidla odlišné od následků neúčinnosti upravené obecně (mimo konkurs). Neúčinnost za konkursu se tak od obecné neúčinnosti odlišuje zejména svým účelem, svými následky a podmínkami, za nichž k ní dochází.

Funkcí institutu neúčinnosti v situaci, kdy byl na majetek dlužníka prohlášen konkurs, není pouze garance maximálního uspokojení pohledávky věřitele uplatnivšího neúčinnost právního úkonu dlužníka, ale maximální možné uspokojení všech konkursních věřitelů, tj. věřitelů, kteří po prohlášení konkursu řádným způsobem přihlásili své pohledávky, aniž by tyto pohledávky byly v konkursu úspěšně popřeny. Plnění z neúčinných právních úkonů totiž

po prohlášení konkursu na dlužníkův majetek náleží do konkursní podstaty, tedy podléhá stejně jako ostatní majetek tvořící konkursní podstatu (tj. zejména majetek ve vlastnictví dlužníka) režimu uspokojení všech konkursních věřitelů poměrným způsobem v rámci konkursu.

Zde je však nutno upozornit na do jisté míry odchylnou úpravu, kterou zavádí insolvenční zákon s účinností od 1. 1. 2008, podle níž plnění z neúčinných právních úkonů náleží do tzv. majetkové podstaty, k jejímuž vymezení dochází již okamžikem zahájení samotného insolvenčního řízení. Výraz konkursní podstata je tu nahrazen termínem majetková podstata, což souvisí se skutečností, že majetek zahrnutý do majetkové podstaty nemusí být použit pouze uspokojování věřitelů v rámci konkursu. K vymezení majetkové podstaty dochází již okamžikem zahájení insolvenčního řízení, avšak dlužník ztrácí zcela oprávnění disponovat se svým majetkem zahrnutým do majetkové podstaty opět až prohlášením konkursu. Samotné zpeněžování a uspokojování věřitelů z tohoto majetku však může započít až poté, co rozhodnutí soudu o prohlášení konkursu na dlužníkův majetek nabylo právní moci. Za účinnosti nové právní úpravy tak i nadále bude trvat výše zmíněná funkce institutu neúčinnosti právních úkonů za konkursu, spočívající v zamezení zmenšování majetku právními úkony dlužníka, a zajistit tak maximální možné poměrné uspokojení konkursních věřitelů po prohlášení konkursu.

Oproti obecné právní úpravě neúčinnosti, jež v podstatě spočívá výlučně v právní úpravě odporovatelnosti, právní úprava neúčinnosti právních úkonů aplikovatelná toliko po prohlášení konkursu na majetek dlužníka poměrně v široké míře využívá též neúčinnost právních úkonů, jež nastává přímo ze zákona, tedy bez nutnosti dosáhnout pravomocného vyhovujícího rozhodnutí soudu.

V případech právních úkonů, u kterých nelze aplikovat uvedenou zákonnou neúčinnost, lze neúčinnost právních úkonů dlužníka za konkursu založit rovněž uplatněním odporovatelnosti, přičemž podmínky a následky jejího uplatnění za konkursu vykazují jistá specifika, jimiž se odlišuje od odporovatelnosti uplatněné mimo konkurs.

Ustanovením obsahujícím právní úpravu odporovatelnosti za konkursu, jež má v zákonem daných případech přednost před obecnou právní úpravou, je ustanovení § 16 ZKV. Tato úprava je použitelná pouze pro domáhání se neúčinnosti právních úkonů dlužníka cestou podání odpůřčí žaloby, poté co byl na majetek dlužníka prohlášen konkurs. Před tím, než je na majetek dlužníka prohlášen konkurs, lze odporovat pouze podle výše uvedených obecných předpisů (§ 42a ObčZ). Úprava odporovatelnosti v § 16 ZKV není přitom úpravou komplexní, neboť odkazuje na obecná ustanovení v § 42a ObčZ; ustanovení § 16 ZKV stanovuje pouze

odchylky vynucené potřebami konkursu.

Způsobem uplatnění odporovatelnosti je i po prohlášení konkursu odpůřící žaloba. Řízení o ní má povahu incidenčního sporu, tedy sporu vyvolaného konkursem. Příslušným k projednání odpůřící žaloby je však v tomto případě konkursní soud.

Aktivně legitimovaní jsou vedle správce konkursní podstaty konkursní věřitelé, tedy nikoliv všichni věřitelé, ale pouze ti z nich, kteří své pohledávky uplatnili v konkursu předepsaným způsobem. Jiní věřitelé než věřitelé konkursní mohou podat odpůřící žalobu výlučně jen podle obecných ustanovení o odporovatelnosti (§ 42a ObčZ).

Pasivně legitimovaní jsou oproti obecné úpravě odporovatelnosti dle ustanovení § 42a ObčZ navíc dědici osob, které sjednaly s odpůřcem odporovatelný právní úkon. Odpor lze podat i vůči jiným třetím osobám než jsou dědici, ale zde pouze při splnění podmínky, že jim byly známy okolnosti odůvodňující odporovatelnost právním úkonům proti jejich právnímu předchůdci.

Tento druhý případ se týká jednak právních nástupců osob, které s dlužníkem sjednaly odporovatelný právní úkon, pokud k jejich právnímu nástupnictví došlo jinak než děděním, jednak se týká i všech právních nástupců osob, které měly z odporovatelného právního úkonu prospěch, ačkoliv ho samy neuzavíraly.

Důsledkem úspěšného uplatnění odporovatelnosti po prohlášení konkursu je postup podle ustanovení § 16 odst. 4 ZKV, tj. výše zmíněné plnění ve prospěch podstaty. Tento postup se liší od obecných důsledků úspěšného uplatnění odporovatelnosti podle § 42a odst. 4 ObčZ v tom, že důsledkem není v tomto případě vznik práva věřitele, který s úspěchem odporoval, požadovat uspokojení své pohledávky z toho, co odporovatelným právním úkonem ušlo z dlužníkovy majetku, eventuelně požadovat náhradu za to, vůči tomu, kdo měl z tohoto úkonu prospěch, nýbrž vznik povinnosti osoby, jež měla z odporovatelného právního úkonu prospěch, vrátit vše, o co byl dlužníkův majetek zkrácen, do konkursní podstaty, eventuelně poskytnou do konkursní podstaty náhradu.

Z důvodu malé účinnosti právní úpravy odporovatelnosti ve vztahu k poměrnému uspokojení věřitelů dlužníka, na jehož majetek byl prohlášen konkurs, zavedl zákon č. 94/1996 Sb. s účinností od 1. 1. 1998 formou novely ZKV neúčinnost právních úkonů úpadce zkracujících uspokojení pohledávek konkursní věřitelů, jež okamžikem prohlášení konkursu nastává přímo ze zákona (§ 15 ZKV). Nedostatečnost ochrany prostřednictvím uplatnění odporovatelnosti spočívala v tom, že předpokladem pro její uplatnění je ve většině případů prokázání subjektivní stránky u jednajících osob (tj. úpadcův úmysl zkrátit věřitele a vědomí o tom u jeho smluvního partnera). Pro náročnost důkazu o těchto skutečnostech byla

odporovatelnost jen zřídka úspěšně uplatnitelná, a pokud se důkaz podařil, bylo nutné, aby proběhlo poměrně složité a zdlouhavé řízení jako incidenční spor.

Proto zákon vytypoval určité právní úkony, jejichž prostřednictvím typicky dochází ke krácení věřitelů v době, kdy dlužníku již hrozí konkurs. V těchto případech – v zákoně taxativně stanovených – není třeba domáhat se vyslovení neúčinnosti odpůrcí žalobou, ale neúčinnost nastává ze zákona. Zákonná neúčinnost je z tohoto hlediska zvláštní prostředek ochrany zájmů věřitelů; na rozdíl od odporovatelnosti jej proto nelze uplatnit obecně ohledně jakýchkoliv právních úkonů zkracujících věřitele, ale pouze u oněch úkonů, které jsou v zákoně výslovně uvedeny. ZKV oproti úpravě odporovatelnosti zkracuje v případě neúčinnosti ze zákona časovou lhůtu, v jejímž rámci musí být odporovatelný právní úkon vykonán na období od 6 měsíců před podáním návrhu na prohlášení konkursu do prohlášení konkursu, a to nepochybně se záměrem, aby takto byly postiženy pouze úkony, k nimž došlo pod bezprostřední hrozbou konkursu anebo v jeho počátečních fázích.

Právní úkon vykonaný v rámci stanovené doby před prohlášením konkursu a spadající současně pod některou z kategorií právních úkonů vypočtených v rámci ustanovení § 15 odst. 1, písm. a) až f) ZKV se stává neúčinným okamžikem prohlášení konkursu.

Vedle uvedené neúčinnosti dlužníkových právních úkonů nastávající ze zákona prohlášením konkursu, upravuje ZKV též neúčinnost právních úkonů, jež nastává ze zákona ještě před tím, než byl prohlášen konkurs na majetek dlužníka, a to okamžikem vykonání samotného právního úkonu. Majetek, jenž je předmětem takovýchto právních úkonů, však není možné do doby prohlášení konkursu začít zpeněžovat a použít jej následně pro poměrné uspokojení pohledávek konkursních věřitelů. Účel neúčinnosti takového právního úkonu, může být naplněn až po prohlášení konkursu, tj. od kdy je dovoleno zpeněžování majetku tvořícího konkursní podstatu a jeho použití pro poměrné uspokojení pohledávek věřitelů.

Jde o případ právních úkonů dlužníka učiněných v rámci tzv. ochranné lhůty. Po dobu trvání ochranné lhůty soud může rozhodnout na návrh věřitelského výboru nebo opatrovníka, aby některé právní úkony dlužník nečinil vůbec nebo jen po předchozím souhlasu věřitelského výboru nebo opatrovníka věřitelů, přičemž právní úkony uskutečněné v rozporu s tímto omezením jsou vůči věřitelům neúčinné. Dále jsou ze zákona neúčinné právní úkony učiněné po dobu trvání ochranné lhůty dlužníkem, kterými by byly zkracovány zájmy věřitelů na uspokojení jejich pohledávek. Dále v případě, že je ustanoven soudem tzv. předběžný správce, dlužník může nakládat se svým majetkem jen s jeho souhlasem. Právní úkony dlužníka učiněné v rozporu s tímto omezením prohlašuje ZKV rovněž za neúčinné.

Výše uváděnou právní úpravu neúčinnosti právních úkonů na základě uplatnění

odporovatelnosti za konkursu či nastávající bez dalšího ze zákona lze uplatnit výlučně proti právním úkonům, jež dlužník vykonal před prohlášením konkursu na jeho majetek.

Prohlášením konkursu dlužník zcela ztrácí dispoziční oprávnění ve vztahu k majetku tvořícímu konkursní podstatu. To přechází okamžikem prohlášení konkursu na správce konkursní podstaty. Jestliže přesto dlužník uskuteční některé právní úkony týkající se majetku tvořícího konkursní podstatu, poté co prohlášením konkursu přešlo oprávnění nakládat s majetkem konkursní podstaty na správce konkursní podstaty, jsou tyto úkony vůči konkursním věřitelům ze zákona neúčinné. I při neúčinnosti právního úkonu vykonaného dlužníkem poté, co byl na jeho majetek prohlášen konkurs, se uplatní výše uváděný základní důsledek neúčinnosti za konkursu, podle něhož majetek, jenž byl předmětem neúčinného právního úkonu, náleží do konkursní podstaty, a může tedy použít k poměrnému uspokojení pohledávek konkursních věřitelů.

Konkursní řád z roku 1931 dovoľoval založit neúčinnost právních úkonů týkajících se úpadcova majetku učiněných před prohlášením konkursu výlučně rozhodnutím soudu o podaném odporu ve formě žaloby nebo námítky. Podmínky uplatnění odporu byly obsaženy v I. dílu, hlavy II. (nazvaném: „*kerak lze odporovati právním jednáním, která se stala před prohlášením konkursu*“) v ustanoveních § 29 až § 46 k. ř.

Nicméně účinnost uvedené právní úpravy odporovatelnosti byla oproti úpravě v platném ZKV zvýšena existencí nepoměrně širší škály právních úkonů, jimž zákon dovoľoval s úspěchem odporovat. Odporovatelné tak byly nejen právní úkony učiněné úpadcem v úmyslu zkrátit věřitele (§ 30 k. ř.), ale též právní úkony v podobě určitých smluv (trhových, směnných a dodávacích) sjednaných úpadcem, pokud druhá strana v jednání seznala nebo musela seznat mrhání majetkem (tj. zcizování úpadcova majetku za ceny nepoměrně nižší než je jejich skutečná cena), kterým jsou úpadcovi věřitelé zkracování (viz § 31 k. ř.). Dále bylo možno s úspěchem odporovat všem bezplatným a jim na roveň postaveným opatřením (viz § 32 k. ř.) s některými výjimkami, zejména s výjimkou bezplatného opatření, ke kterému byl úpadce ze zákona povinen, nebo obvyklých příležitostných darů nebo věnování přiměřené výše k účelům obecně prospěšným nebo věnování, kterým bylo vyhověno mravnímu závazku. Další kategorií odporovatelných právních úkonů úpadce byly právní úkony, jimiž došlo k tzv. nadřzování, tj. poskytnutí výhod určitým věřitelům (viz § 33 k. ř.) a dle § 34 k. ř. též právní úkony úpadce učiněné za jeho insolvence či po podání návrhu na prohlášení konkursu na jeho majetek v podobě zajištění či uspokojení pohledávky věřitele a dále v podobě veškerých právních jednání zkracujících věřitele, pokud druhé straně právního úkonu bylo či muselo být známo, že úpadce se nachází v platební neschopnosti či že byl podán návrh na prohlášení

konkursu na jeho majetek.

Odpor bylo možno po prohlášení konkursu uplatnit žalobou či námitkou (viz § 46 k. ř.). Odpůrčí žalobu mohl podat pouze správce konkursní podstaty (§ 40 odst. 1 k. ř.). Konkursní věřitelé nebyli k uplatnění odpůrčího nároku za konkursu oprávněni. Odpůrčí nárok však mohl být uplatněn odděleným věřitelem, pokud však nevystupoval také jako konkursní věřitel. Žaloba musela být uplatněna do 1 roku po prohlášení konkursu, jinak odpůrčí nárok zanikl (§ 46 k. ř.).

Odporovat bylo možno proti tomu, kdo s úpadcem sjednal odporovatelný právní úkon, dále vůči komu vykonal úpadce jednostranný právní úkon nebo kdo z právního úkonu úpadce nabyl prospěch. Odporovat bylo možno též proti dědicům výše uvedených osob. Proti jiným právním nástupcům však jen za podmínek stanovených v § 41 odst. 3 č. 1 až 3 k. ř. (veškeré výše uvedené osoby konkursní řád označoval souhrnně jako tzv. „odpůrce“). V případě, že bylo odporu vyhověno, byl odpůrce povinen vrátit do konkursní podstaty vše, čeho se mu dostalo z majetku úpadce odporovatelným právním úkonem. Nebylo-li to možné, musel odpůrce poskytnout náhradu.

V souladu s právní úpravou dle ZKV právní úkony týkající se majetku tvořícího konkursní podstatu učiněné úpadcem po prohlášení konkursu prohlašoval konkursní řád z roku 1931 za neúčinné proti věřitelům přímo ze zákona. Prohlášením konkursu na svůj majetek ztratil totiž dlužník právo nakládat se svým majetkem nepodléhajícím exekuci, který náležel v den prohlášení konkursu nebo kterého nabyt za konkursu (§ 30 odst. 1 k. ř.).

Neúčinnost právních úkonů dlužníka za konkursu založenou jak uplatněním odporovatelnosti, tak nastávající přímo ze zákona upravuje též zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), jenž má dle svého platného znění nabýt účinnosti dne 1. 1. 2008.

Rovněž insolvenční zákon za účelem ochrany věřitelů, kteří v insolvenčním řízení uplatňují svá práva vůči dlužníkovi, při uspokojování jejich pohledávek v rámci konkursu, eventuelně též v rámci jiného způsobu řešení úpadku dlužníka, buďto prohlašuje určité právní úkony dlužníka bez dalšího za neúčinné anebo stanoví podmínky, za nichž lze dosáhnout neúčinnosti určitých právních úkonů dlužníka cestou podání odpůrčí žaloby u soudu.

Novou hranicí významnou z hlediska časového vymezení právních úkonů, jimž lze s úspěchem odporovat, se stává okamžik zahájení insolvenčního řízení. Platná právní úprava oproti tomu dovoluje odporovat právním úkonům vykonaným před prohlášením konkursu. Neúčinnost právních úkonů učiněných po zahájení insolvenčního řízení může nastat výlučně ze zákona. Přitom insolvenční zákon stanovuje podmínky zákonné neúčinnosti odchylně pro

právní úkony vykonané dlužníkem během insolvenčního řízení před prohlášením konkursu na straně jedné a po prohlášení konkursu na straně druhé.

Prohlášením konkursu dochází ve shodě s platnou právní úpravou k přechodu oprávnění nakládat s majetkovou podstatou, jakož i výkonu práv a plnění povinností, které přísluší dlužníku, pokud souvisí s majetkovou podstatou, na insolvenčního správce (§ 246 IZ). Insolvenční zákon prohlašuje právní úkony, pokud byly učiněny poté, co oprávnění nakládat s majetkovou podstatou přešlo na insolvenčního správce, vůči věřitelům, kteří v insolvenčním řízení uplatnili svá práva, za neúčinné.

Omezen v dispozici s majetkovou podstatou je však dlužník do jisté míry již před prohlášením konkursu, a to od okamžiku, kdy nastaly účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení. Dlužník je totiž v takovém případě povinen se zdržet provádění podstatných změn ve vztahu ke skladbě, využití nebo určení majetku náležejícího do majetkové podstaty nebo majetku, jenž by mohl do majetkové podstaty náležet či úkonů vedoucích k jeho nezanedbatelné zmenšení, nerozhodne-li insolvenční soud jinak. Soud tak může uvedené omezení rozšířit či až jisté výjimky zúžit formou předběžných opatření (§ 111 až 114 IZ). V souvislosti s tímto omezením prohlašuje insolvenční zákon za neúčinné vůči insolvenčním věřitelům veškeré právní úkony provedené dlužníkem v rozporu se zmíněným omezením dispozičního oprávnění dlužníka ve vztahu k majetkové podstatě (§ 111 IZ).

Neúčinnost dle insolvenčního zákona u právních úkonů učiněných dlužníkem ve stanovené lhůtě před zahájením insolvenčního řízení lze založit výlučně uplatněním odporovatelnosti, jejíž komplexní úpravu insolvenční zákon obsahuje (§ 235 a násl. IZ).

Na rozdíl od platné právní úpravy v ZKV lze však odporovatelnost právních úkonů dlužníka uplatnit již poté, co soud vydal rozhodnutí, jímž osvědčuje existenci úpadku dlužníka (rozhodnutí o úpadku), nikoliv až po rozhodnutí o prohlášení samotného konkursu (obě tato rozhodnutí přitom mohou spadat v jeden časový okamžik nebo mezi nimi může proběhnout prodleva).

Insolvenční zákon upustil od koncepce zakotvené v platné právní úpravě (§ 15 ZKV), podle které jsou neúčinné zpětně za bez dalšího vyjmenované typy právních úkonů, které dlužník vykonal v určitém období před zahájením konkursního řízení. Neúčinnost právních úkonů provedených dlužníkem před zahájením insolvenčního řízení může dle insolvenčního zákona být pouze právním důsledkem nabytí právní moci rozsudku, jímž soud vyhověl odpůrčí žalobě podané insolvenčním správcem.

Odporovatelné právní úkony jsou přitom vymezeny samotným insolvenčním zákonem. Insolvenční zákon tak na rozdíl od ZKV již neodkazuje na podpůrné užití ustanovení

vymezujičích odporovatelné právní úkony obsažených v občanském zákoníku.

Insolvenční zákon v první řadě dovoluje odporovat právním úkonům, kterými dlužník úmyslně zkrátil uspokojení věřitele, byl-li tento úmysl druhé straně znám nebo jí se zřetelem ke všem okolnostem musel být znám. Oproti obdobnému vymezení odporovatelných právních úkonů v rámci platného občanského zákoníku insolvenční zákon bez výjimky vyžaduje, aby úmyslně zkracujícím právním úkonem, byl věřitel skutečně zkrácen; nepostačuje tedy pouze prokázání skutečnosti, že dlužník učinil právní úkon s úmyslem směřujícím ke zkrácení věřitele, aniž by k samotnému zkrácení nakonec došlo.

Pokud jde o vymezení úmyslně zkracujících odporovatelných právních úkonů, je tedy insolvenční zákon přísnější než předchozí právní úprava, nicméně na druhou stranu vedle toho dovoluje navíc odporovat též některým zkracujícím právním úkonům dlužníka, aniž by přitom současně vyžadoval prokázání jeho úmyslu. Jde o tzv. právní úkony dlužníka bez přiměřeného protiplnění a dále i o tzv. zvýhodňující právní úkony dlužníka. K prohlášení obou jmenovaných typů odporovatelných právních úkonů za neúčinné není nutné prokazovat zkracující úmysl dlužníka, a tedy ani vědomost druhé strany odporovatelného právní úkonu o tomto úmyslu. Insolvenční správce je však povinen prokázat skutečnost, že právní úkon byl dlužníkem vykonán v době, kdy byl dlužník v úpadku, či skutečnost, že takový právní úkon k dlužníkově úpadku vedl. To neplatí v případě, že právní úkon byl učiněn ve prospěch osoby dlužníku blízké nebo osoby, která tvoří s dlužníkem koncern, kdy se uplatní fikce, podle níž platí, že dlužník v době vykonání odporovatelného právního úkonu byl v úpadku, není-li osobou, vůči níž byl odpor uplatněn, prokázán opak. Zpětný dosah odporovatelnosti je dále objektivně omezen lhůtou 1 roku před zahájením insolvenčního řízení (prodlouženou na 3 roky pro transakce s blízkými nebo propojenými osobami). Ustanovení týkající se obou nových kategorií odporovatelných právních úkonů přitom dále vyjmenovávají určité typy transakcí, které zákon z působení pravidla vyjímá, ustanovení týkající se zvýhodňujících právních úkonů navíc kromě toho obsahuje i příkladný výčet typických transakcí, které za neúčinné naopak považovány být mají.

Rozšířením škály odporovatelných právních úkonů o uvedené dvě zcela nové kategorie se insolvenční zákon přibližuje prvorepublikové právní úpravě neúčinnosti za konkursu obsažené v zákoně č. 64 Sb. z. a n., platné na území bývalého Československa od roku 1931 až do konce roku 1950, jež se opírala zejména právě o právní úpravu odporovatelnosti.

POUŽITÁ LITERATURA

Monografie:

- Baudyš, P.: Katastr a nemovitosti. 1. vydání, Praha: C.H.Beck, 2003.
- Knappová M., Švestka J. a kol.: Občanské právo hmotné, I. díl, Aspi, Praha, 2002.
- Kozel, R.: Problémy konkursního řízení a jejich řešení, Linde Praha a.s., Praha, 2001.
- Kotoučová, J., Raban, P.: Konkurs a vyrovnání, 1. vydání, Orac, s.r.o., Praha, 1999.
- Krčmář, Z.: Přehled judikatury ve věcech konkursu a vyrovnání, Aspi, a.s., Praha, 2005.
- Krčmář, J.: Právo občanské III. Právo obligační, II. Doplň. Vydání, 1932, Všehrd, Praha,
- Lazar, J., Švestka, J. a kol.: Občanské právo hmotné, I. Svazek, Panorama Praha, 1987.
- Schelleová, I. A kol. : Konkurs a vyrovnání, 2. doplň. vydání, Eurolex, Praha, 2004.
- Schelleová, I.: Základy konkursního práva, PC-DIR spol. s r.o. – Nakladatelství, Brno.
- Schelleová I., Schelle K.: Vývoj kodifikace občanského práva, Masaryková univerzita, 1993.
- Schelle, K.; Schelleová, I. : Vybrané problémy z teorie konkursního práva, 1. vydání Masarykova univerzita, Brno, 1995.
- Slovník práva československého, pořádaný JUDr. E. Háchou, JUDr. J. Hoetzelem, JUDr. Fr. Weyrem, JUDr. K. Laštovkou, svazek II., Brno, 1932.
- Štenglová, I. Plíva, S., Tomsa, M. a kol.: Obchodní zákoník. Komentář. 8. vydání, Praha : C.H.Beck, 2003.
- Švestka, J., Jehlička, O., Škárová, M. Spáčil, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář, 10. vydání. Praha: C.H.Beck, 2006.
- Voska, J.: Československé právo konkursní a vyrovnací, vydal Spolek posluchačů komerčního inženýrství, Praha, 1936.
- Winterová, A.: Civilní právo procesní a kol., 2. vydání, Linde Praha a.s., Praha, 2002.
- Zelenka, J. a kol.: Insolvenční zákon (zákon č. 182/2006 Sb.). Poznámkové vydání s důvodovou zprávou. Linde Praha a.s., Praha, 2007.
- Zelenka, J.; Maršíková, J.: Zákon o konkursu a vyrovnání . Komentář, 2. vydání, Linde Praha a.s., Praha, 2002.

Zoulík, F.: Zákon o konkursu a vyrovnání – komentář, 3. vydání, C. H. Beck, Praha, 1998.

Zoulík, F.: Konkurs v soudní praxi, 1. vydání, C.H.Beck, Praha, 1997.

Články z odborných časopisů:

Sedláček, T.: Tajemství zákona o konkurzu a vyrovnání, Právní rádce 8/2003.

Richter, T.: Insolvenční zákon: Od vládního návrhu k vyhlášenému znění. In: Sbírká prací na téma nové insolvenční právo. Editor Karel Schelle, 1. vydání, Key Publishing, Ostrava, 2006.

Ostatní prameny:

Důvodová zpráva k zákonu o úpadku a způsobech jeho řešení.

Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku, internetové stránky ministerstva spravedlnosti (komentář k § 472 až 482).